

Yesu Keriso Varana Biibiina

Matiu

Igirumi

(Matthew)

Vonaviakova

Weni bukana na Yesu kana kivina Matiu igirumi ma kamona Yesu varana biibiina idebei. Giruma katamana kamona God ina vonakiiyapa bagibagina iterei ina wawaya kurisi da mara sago ina Vivinevine Wawayina ina~vonatawei kurisi. Matiu evonavoneta da wawayina inekiibau, tuna kata Viviyawa, kana vava Yesu.

Yesu na Jiu damsi kamosiyai itupuwa ma imagura ma weni varana biibiina na ke ti damsi kava kubiisi, ma bade tota kudubita dobuwai tamakamakai na kubiita.

Weni bukana kamona Matiu ina nota weni nakanani irereghi.

Sapta 1:1 da ku 2:23 Yesu ina kaekiki mau i giu ma ikikava Yesu itupuwa.

Sapta 3:1-12 Jon Babataito ina biga.

Sapta 3:13 da ku 4:11 Yesu ibabataito ma muriyai ruyagha ipanani.

Sapta 4:12 da ku 18:35 Yesu ina baba kamona idimadima,
ivivi~beyebyena, ma wawaya ivivi~yawasisi.

Sapta 19:1 da ku 20:34 Yesu ibaba Gariri da ku Jerusalem.

Sapta 21:1 da ku 27:66 Yesu ku Jerusalem inekiibau ma mara
miikovimaruwa kamona bera ghamaghamasi iberai ma
damona korosiyai irabobo.

Sapta 28:1-20 Yesu rabobowai ivomiiri ma kana kivikivina kurisi ivi~debe
meyei da yawayawana.

Weni bukana kamona takitai da Yesu na vibeyebyena wawayina ghamana. Rewapana gwabinai da God ina vonaviyoyovana iyamna vaghata idebei. Ma ina vibeyebyena kamona God ina vikiivavona isisiyei.

Weni bukana kamona na Matiu nota ghamaghamasi miikovi irereghi da kamona Yesu ina vibeyebyena isisiyei. Nani notasi na weni.

- 1 Wawaya God ina vikiivavona kamonai na ikikava ina~makai. Weni
vibeyebeyena kana vava “Dima koya baranai.” Sapta 5 da ku 7
- 2 Aposols ivi~12 i biga avai. Sapta 10
- 3 God ina vikiivavona miibiisi. Sapta 13
- 4 Wawaya Yesu ina~kivini na aviyavisina ina~berai. Sapta 18
- 5 Mara damona ma ikikava God ina vikiivavona ina~nekiibau. Sapta 24 da
ku 25
-

Yesu ina kaekiki mau.

(Luk 3:23-38)

1 ¹ Kimta ma kimta kamonai na Yesu Keriso^a ina kaekiki mau kii vava girumina na weni. Yesu na Kiivavo David tupurereghina, ma David na Abraham tupurereghina.

² Abraham natuna na Aisiki,
ma Aisiki natuna na Jeikap,

ma Jeikap natunatuna na Juda titina yoghoyogho yavata,

³ Ma Juda natunatuna na Peres ma Zera, ma i maduwa na Tama,
ma Peres natuna na Hesron,
ma Hesron natuna na Ram.

⁴ Ma Ram natuna na Aminadab,
ma Aminadab natuna na Nason,
ma Nason natuna na Samon,

⁵ ma Samon kawana na Reiyab ma natusi na Bowas,
ma Bowas kawana na Ruti ma natusi na Obedi,
ma Obedi natuna na Jesi,

⁶ ma Jesi natuna na Kiivavo David.

Ma David na Uraya kwapurina iravaghi ma ivi~tuwa da natusi na Soromon,

⁷ ma Soromon natuna na Reyobowam,
ma Reyobowam natuna na Abiya,
ma Abiya natuna na Asa,

⁸ ma Asa natuna na Jospat,
ma Jospat natuna na Jeyoram,
ma Jeyoram natuna na Usaya,

⁹ ma Usaya natuna na Jotam,
ma Jotam natuna na Ahas,
ma Ahas natuna na Heskaya,

¹⁰ ma Heskaya natuna na Manase,

^a **1:1** *Keriso*: Grik damsi gamosi evonavona bo ‘Keriso’ ma Hibru damsi gamosi evonavona bo ‘Mesaya.’ Ivi~ruwa iyamna ‘God ina Vivinevine Wawayina.’

- ma Manase natuna na Amon,
 ma Amon natuna na Josaya,
 11 ma Josaya natunatuna na Jekonaya titina yoghoyogho yavata.
 Nani maranai Babilon damsi ipisi ma Israel damsi ipatumisi ma
 irutinisi ku Babilon da kubiisi ita~biga.^b
 12 Nani dobnai Jekonaya natuna Seletiyel itupuwa,
 ma Seletiyel natuna na Zerubabel,
 13 ma Zerubabel natuna na Abiudi,
 ma Abiudi natuna na Eliyakim,
 ma Eliyakim natuna na Aso,
 14 ma Aso natuna na Zadok,
 ma Zadok natuna na Akim,
 ma Akim natuna na Eriyudi,
 15 ma Eriyudi natuna na Eriyesa,
 ma Eriyesa natuna na Matan,
 ma Matan natuna na Jeikap,
 16 ma Jeikap natuna na Josepa.
 Ma Josepa kawana Meri ivi~tuwa da Yesu, ma tuna na God ina
 Vivinevine Wawayina.

17 Abraham ina kimtiyai da David ina ku kimta nani kamoni na kimta
 ivi~14. Ma bade David ina kimtiyai da Jekonaya ina ku kimta (ti damsi
 na irutinisi ku Babilon) na nani kamoni kimta ivi~14. Ma bade Babilon
 murinai da Keriso ina ku mara nani kamoni na kimta ivi~14.

Yesu Keriso itupuwa.

(Luk 2:1-7)

18 Yesu Keriso na weni nakanani itupuwa. Ina maduwa Meri na Josepa
 kana vopapara. Muriyai da ita~ravaghi na Meri damina iviia da Kanuma
 Vovokaravina ina rewapanai iropeya.^c 19 Ma Josepa na tomowa maninina,
 tuna kubiine maranai akova iviia da Meri na roperopeyina, nota iviia
 da gavugavunai ita~voterei. Ma ke wawaya matasiyai ita~berai da Meri
 iti~avaberowei. 20 Nakanani nuwanuwana ivi~tetei ma ina matu kamoni
 Bada ina aneya kurina inekiibau. Ivona bo, “Josepa, tam David tupurereghina,
 Meri kuna~ravaghi da kawam. Ke kuna~yabumana, iyamna Kanuma
 Vovokaravina ina rewapanai iropeya. 21 Meri ini~tuwa da natuna tomowa ma
 kuni~vavei Yesu,^{d e} iyamna ina wawaya i berabero kamoni ini~yawasisi.”

22 Weni berasi peyarina ivi~debei da aviyavisina rorova mara
 katamaninai God peroveta Aisaya kurina ivi~sisiyei da ita~tupuwa

^b 1:11 Israel damsi Babilon kamoni imakai da madegha 70 ikovi ma muriyai ivovira ku
 Israel. 2Kgs 24:14-15; 2Chr 36:10; Jer 27:20 ^c 1:18 Luk 1:27 ^d 1:21 Hibru gamosiyai
 Yesu kana vava iyamna na ‘Bada ini~yawasita.’ ^e 1:21 Luk 1:31

na itupuwa. Aisaya weni nakanani igiruma, ivona bo, ²³“Kovi~yana, wiwike gubugubu na ke meyani tomowa damina ita~viia, ma kegha da ina~ropeya da natuna tomowa ini~tuwei. Ini~vavei Imanuweru.” Nani vavana iyamna, “God gwabitiyai emakamakai.”^f

²⁴Vaghina ma, Josepa irumataka ma aviyavisina aneya ivonavonei na peyarina iberai. Meri irutini ²⁵da yavata imakamakai. Nani kamona Josepa, Meri damina ke ita~viia, ikoyakoyaghi da iti~tuwa. Ma ivi~tuwa da natuna tomowa ma Josepa tomowa kikei ivi~vavei Yesu.^g

Numataya maramatanai ipisi.

2 ¹Yesu Beteliyem kwanatunai itupuwa, tuna na Judiya dobunai ma nani maranai na Herodi ivivi~kiivavo. Nani murinai nuwagiura wawayisi maramatanai ipisi ku Jerusalem ²ma ivivi~tarakiiana bo, “Jiu damsi i kiivavo wekarakava itupuwa na imapatana? Ina tupuwa matakirina na gwamegwame maramatanai kakitai ma kapisu da kata~vokavakavari.”

³Ma Kiivavo Herodi weni sisiyina ivi~yanei ma nuwanuwana ikarai, ma ke tuna kava, Jerusalem kamona wawayi peyarisu yavata. ⁴Ma Herodi taparoro babadisi i babada ma vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi ikwaturiyariyesi ma ivi~tarakiianesi bo, “God ina Vivinevine Wawayina na meni dobunai ita~tupuwa?”

⁵Ivonapotei bo, “Beteliyem kwanatunai, Judiya dobunai. Peroveta sago weni nakanani igiruma,

⁶‘Ma tami Beteliyem dami, Juda dobunai,

Ke kona~tereoruwe meyemi.

Judiya dobunai na kwanatu ipeyari ma kamosiyai kami vava irakata,

iyamna kamomiyai kiivavo sago ina~kiibau

da aku wawayi Israel damsi ini~nowesi.’”^h

⁷Vaghina ma Herodi maramatana wawayisi gavunai ikwaturiyariyesi ma gwabisiyai akova iviia da avi maranai gwamegwamena inekiibau.

⁸Ma ivonatawesi ku Beteliyem ma ivonesi bo, “Kona, ma wawayi kikei koekwa bubuni. Kona~panani na kovovira da kona~vonavereku. Ma taku bade ana~nae da ana~vokavakavari.”

⁹Herodi ina sisiya ivi~yanei ikovi ma maramatana damsi ivomiiri. Nani gwamegwamena maramatanai ikitai na ivi~nowesi da meni dobunai wawayi kikei imakamakai na tepanai ivi~kiimiiriyei. ¹⁰Ikitai ma nuwanuwasi ibiibii kirakai. ¹¹Ma nani ku numana irui na wawayi kikei ina maduwa yavata ikitisi. Ma ivi~tuwaporeruruwana, ma wawayi kikei ivokavakavari. Ma i kutu ivi~votaweyana da kamona gold,

^f 1:23 Isa 7:14 ^g 1:25 Luk 2:21 ^h 2:6 Mic 5:2

frankinsens ma meya iyuna da wawaya kikei isuwarei. ¹²Ma i matu kamona God ivonesi da ke ita~vovira Herodi kurina, tuna kubiine keta bogiiyai iviia da ivovira i ku dobu.

Josepa da Meri iverau ku Egypt.

¹³Maramatana wawayisi inae ma muriyai Josepa ina matu kamona Bada ina aneya ivonei bo, “Kevomiiri, wawaya kikei ma ina maduwa yavata kona~nae ku Egypt dobuna, iyamna Herodi wawaya kikei inekwai da ina~kiivunui. Nani dobunai kona~makai ma kara ana~vonemi da kona~vovira.”

¹⁴Vaghina ma, Josepa wawaya kikei ina maduwa yavata irutini, didibara ivomiiri ku Egypt ¹⁵da nani dobunai imakamakai da Herodi irabobo. Weni bera peyarina ivi~debei da aviyavisina rorova mara katamaninai God peroveta Hoseya kurina ivi~sisiyei da ita~tupuwa na itupuwa. Hoseya igiruma da God ivona bo, “Natuku ana~kwatui da Egypt ina~kiibutawei.”ⁱ

¹⁶Herodi damina iviia da maramatana wawayisi ivi~beroberowei na nuwanuwana ipughu. Ma i sisiya inotapanani da avi maranai gwamegwame matakirina inekiibau. Tuna kubiine sisiya bagibaginai seri dami ivonatawesi ku Beteliyem ma bade ku meygai gisigisi Beteliyem ririnai da kamosiyai tomotomowa gisigisi kii madegha ruwa ma gaburinai iti~kiivunuwana. Vaghina ma berana iberai.

¹⁷Ma aviyavisina peroveta Jerimaya ivi~sisiyei na itupuwa. Igiruma bo,

¹⁸“Rama dobunai tutou ighae.

Risera natunatuna kubiisi etutou ma esiyasiyapa.

Wawaya itinavurei ma ivi~kayokayo kawai,
iyamna natunatuna irabobo yavu.”^{j k}

Egypt dobunai ivovira.

¹⁹Kiivavo Herodi irabobo ma murinai na Egypt kamona Bada ina aneya matuwai inekiibau Josepa kurina. ²⁰Ma ivona bo, “Kevomiiri, wawaya kikei ina maduwa yavata kuna~rutinisi kona~vovira ku Israel dobuna, iyamna nani dami wawaya kikei ita~kiivunui na irukwa yavu.”
²¹Vaghina ma Josepa ivomiiri ma wawaya kikei ina maduwa yavata irutini ma ivovira ku Israel.

²²Ma ivi~yanei da Akereyosi ivivi~kiivavo Judiya kamona, tuna ina mamai Herodi kana gawara iviia. Tuna kubiine iyabumana ma

ⁱ 2:15 Hos 11:1 ^j 2:18 Jer 31:15 ^k 2:18 Jeikap kana vava sago na Israel ma kawana na Risera. Tuna kubiine weni sisiyina ivi~debei da wivine Israel kamona i pepeya raborabosi itutuwesi.

ke ita~kayokayowei da Judiya kamona ita~makai. Ma matuwai God ivonaverei da ita~nae ku Gariri dobuna. ²³Tuna kubiine inae da Nasaret kwanatunai imakai. Weni berasi peyarina ivi~debei da aviyavisina rorova mara katamaninai God peroperoveta kurisi ivivi~sisiyei da ita~tupuwa na itupuwa, ivona bo, “Wawaya ina~vona da tuna Nasaret tomowa.”^l

Jon Babataito idima.

(Mak 1:1-8; Luk 3:1-18; Jon 1:19-28)

3 ¹Nani marasiyai Jon Babataito inae ku Judiya ma warere kamona dima ivi~karei. ²Ma ivonavona bo, “Ami bera beroberosi kovinimayei ma komiirikupukuputei, iyamna wekarakava na God ina vikiivavona enenekiibau.”^m ³Peroveta Aisaya ina giruma kamona Jon ivi~sisiyei. Ivona bo,

“Wawaya sago warereyai ekwatukwatu bo,
Bada ina keta kovovunaghi,
Keta maninina koberai ma ina~pisi.’”ⁿ

⁴Ma Jon kana gara na kamel vunivuninai iyamoni ma kana boriwaya na ghamoghamo bekana. Ma kana vavai na madi da manigewa.^o

⁵Wawaya Jerusalem kamona ma Judiya dobuna kamona ma bade dobu kudubisi Jordan okowina ririnai na peyarisi inae Jon kurina. ⁶Ma i berabero debiiyai ivivi~mamatarei ma Jon ibababataitosi Jordan okowina kamona.

⁷Perisi ma Sadusi damsipisi Jon kurina da ita~babataito na Jon ikitisi ma ivonesi bo, “Tami mota natunatusi! Iyi ivonemi da God ina kovogha epipisi na kona~veruvuvurei?”^p ⁸Kovonavona da ami berabero komiirikupukuputei na ami yawasa iti~mamatare da vonavaghata. ⁹Ma ke kona~nota meyemi da tami Abraham tupurereghina kubiine na God ina kovogha kona~veruvuvurei. Avonavonemi, God kovokovoghina da weni wakimisi ina~berisi da ini~wawaya da ti na Abraham tupurereghina.^q ¹⁰Wawaya ere karuwakoyina namada kii kunukunusiya emiimiiri ma meni kiina amena ke biibiina na ina~taratawei ma ku keyama karakaratina ina~tawei.^r ¹¹Ma taku okowai abababataitomi, tuna ivi~matakira da ami berabero komiirikupukuputei. Ma murikuwai wawaya sago rewapana kirakiina ina~nekiibau na taku ke wawaya kiimataniku da ata~tawopika da kaena kana terepapara uravina ata~rupamatawei. Ma tuna wawayina na Kanuma Vovokaravinai ma keyama karakaratina ina~babataitomi. ¹²Mara sago ini~tupavirevireta ma ina~rereghita da biibiita ma beroberota. Biibiisi ina~rutinisi ku

^l 2:23 Mak 1:24; Luk 2:39; Jon 1:45 ^m 3:2 Mat 4:17; Mak 1:15 ⁿ 3:3 Isa 40:3

^o 3:4 2Kgs 1:8 ^p 3:7 Mat 12:34, 23:33 ^q 3:9 Jon 8:33 ^r 3:10 Mat 7:19

kunuma ma ina~koyagha bubunisi. Ti nakanani ma whiti vavina da wayowa wawayina ina~maghara, numa kweta kamona ina~terei. Ma beroberosi ti nakanani ma whiti muguna. Wayowa wawayina ina~yuna da ina~tawei ku keyama karata makamakii nonowina da ina~karai.”

Yesu ibabataito.

(Mak 1:9-11; Luk 3:21-22)

¹³Ma Yesu Gaririyai ivomiiri ku Jordan okowina da Jon gwabinai ita~babataito. ¹⁴Ma Jon ikayowei da Yesu ina nota ita~virai, tuna kubiine ivona bo, “Taku ke wawaya kiimataniku da ana~babataitom. Ma tam na taku kuta~babataitoku.”

¹⁵Ma Yesu ivonapotei bo, “Kegha vaghina, tam kuna~babataitoku. Weni nakanani taberai, iyamna bera maninina ma God ina kayowana.” Ma Jon ivi~vaghinei.

¹⁶Yesu ibabataito ma okowai igheghetawei na kunuma itamotate ma ikita da God ina Kanuma Vovokaravina nakanani ma gabubu iororu kurina da tepanai itowa. ¹⁷Ma nani kamona kunumai God gamona ivona bo, “Weni tuna na natuku vaghata. Tuna na nuwanuwaku, ainuwabiibiyei.”^s

Devil, Yesu iruyaghai.

(Mak 1:12-13; Luk 4:1-13)

4 ¹Nani murinai Kanuma Vovokaravina Yesu irutini ku warere da Devil ita~pisi da Yesu ita~ruyaghai. ²Madeghai ma didibara ivivi~siya da mara 40 ikovi ma vitonara ikara kirakiiyei. ³Ma Devil ipisi ma ivona bo, “Tam God natuna, bo? Kevona da weni wakimisi ini~parawa.”

⁴Yesu ivonapotei bo, “Giruma katamana evonavona bo, ‘Wawaya ke parawa kava tepanai ita~makamakai ma God gwabinai vonana ekiikiibau na tuna tepanai ina~makai.’ ”^u

⁵Nani murinai Devil, Yesu irutini ku Jerusalem, tuna na kwanatu vovokaravina. Ma ighae ku Taparoro Numana vovona. ⁶Ma Devil ivona bo, “Tam God natuna, bo? Ketawem kunoru. Giruma katamana evonavona bo, ‘God ina aneya ina~vonesi da ina~koyagha bubunim, ma ina~vokemim da kaem ke wakima ina~takurei.’ ”^v

⁷Ma Yesu ivonapotei bo, “Giruma katamana bade evonavona bo, ‘Bada God ke kuna~rubui.’ ”^w

⁸Nani murinai Devil, Yesu irutini da ku koya tepana ma dobu kudubina ina mura yavata ivi~beyei. ⁹Ma Devil ivona bo, “Kuna~runomeku

^s 3:17 Gen 22:2; Psa 2:7; Isa 42:1; Mat 12:18, 17:5; Mak 1:11; Luk 9:35 ^t 4:1 Hib 2:18, 4:15
^u 4:4 Deut 8:3 ^v 4:6 Psa 91:11-12 ^w 4:7 Deut 6:16

ma kuna~vokavakavariku na aviyavisina peyarina kekitakitika na ana~verem da kuni~badei.”

¹⁰Ma Yesu ivonapotei bo, “Seitan, kenetaweyana! Giruma katamana evonavona bo,

‘Am Bada God ina kina kava kevokavakavari ma kevotekekei.’”^x

¹¹Ma vaghina, Devil inae. Ma Bada ina aneya viya inekiibau ma Yesu ikoyagha bubuni.

Yesu ina biga ivi~karei.
(*Mak 1:14-15; Luk 4:14-15*)

¹²Yesu sisiya ivi~yanei da Jon gabura kamoni na ivovirame ku Gariri dobuna.^y ¹³Ma Nasaret kwanatuna ivoterei ma inae da Kapenyam kwanatunai imakai. Nani kwanatuna na Gariri tokana baranai, Zebulun ma Napitali damsi i dobu kamoni.^z ¹⁴Nakanani iberai da aviyavisina peroveta Aisaya igirumi na itupuwa, ivona bo,

¹⁵“Gariri na Zebulun ma Napitali damsi i dobu.

Tuna kikirai, Jodan okowina nevanai,
ma kamoni na kupuna damsi peyarisi imakiiyana.

¹⁶Tuna dobunai wawaya nubakutuva kamoni imakamakai,
ma yasegana ghamana ina~kitai.

Iyavo kava rabobo damina eviiviyi ma nubakutuvina kamoni emakamakai na kurisi yasegana ina~nekiibau.”^a

¹⁷Nani maranai Yesu dima ivi~karei, ivonavona bo, “Ami bera beroberosi kovinimayei ma komiirikupukuputei, iyamna God ina vikiivavona enenekiibau kurimi.”^b

Yesu kana kivikivina ruwamaruwa ivinesi.
(*Mak 1:16-20; Luk 5:1-11*)

¹⁸Yesu Gariri tokana kikirinai ibababa ma tomotomowa ruwa ikitisi iwiwito. Ti i biga na iyana ikonakonisi ma ivivi~gimara. Sago na Saimon (kana vava sago Pita) ma sago na tina kikei Anduru. ¹⁹Ma Yesu ivonesi bo, “Kopisi, kokiviniku. Ani~beyebelemi da wawaya kona~konisi.” ²⁰Ma yaghiyaghinai i wito ivoterei ma Yesu ikivini.

²¹Inae gisina ma tomotomowa ruwa ikitisi, ti na Zebedi natunatuna Jemes ma Jon. Waka kamoni i mamai yavata i wito iwuwurapotapotai ma Yesu ikwatusi ²²na yaghiyaghinai i mamai ma i waka ikuyowei ma Yesu ikivini.

^x 4:10 Deut 6:13 ^y 4:12 Mat 14:3; Mak 6:17; Luk 3:19-20 ^z 4:13 Jon 2:12

^a 4:15-16 Isa 9:1-2 ^b 4:17 Mat 3:2

Yesu gubagubagisi ivi~yawasisi.

(Luk 6:17-19)

²³ Yesu Gariri dobuna ine yavui ma kiki numasi kamosiyai ivivi~beyebevena, God ina vikiivavona idimadime. Ma wawaya kii gubaga bogii ma bogiiyai na kudubisi ivivi~yawasisi.^c ²⁴ Varana Siriya dobuna ine yavui, ma wawaya turaturasi gubagubagisi irutinisi kurina. Kii gubaga bogii ma bogiiyai. Viya na ininisi ivivi~visivisiyana, viya na paroparorosi, viya na digadigasi ma bade viya kanuma beroberosi gwabisiyai irunuma. Ma Yesu peyarisi ivi~yawasisi. ²⁵ Tuna kubiine koroto ghamaghamasi ivivi~kiidaburana da Yesu ikivikivini. I dobu na Gariri, Dekapolis,^d Jerusalem, Judiya ma bade Jodan okowina nevanai.

Yesu ina dima koya baranai.

(Luk 6:20-23)

5 ¹ Yesu koroto ghamana ikitisi na ighae ku koya barana ma ivi~kiimakiiyei. Kana kivikivina ipisi kurina ² ma vibeyebevena ivi~karei. Ivonesi bo,

³ “Iyavo kava kanuma ina ku nevaneva mitamitasi na God ini~biibiinisi

ma ina vikiivavona na rapesiyai.

⁴ Iyavo kava etutou na God ini~biibiinisi ma ini~kayokayosi.^e

⁵ Iyavo kava vovokuwayisi na God ini~biibiinisi ma ti na dobu ini~rapenei.^f

⁶ Iyavo kava keta iekwekwa kirakiiyei da God ina kayowana ina~kivini na God ini~biibiinisi ma ini~vitesi da ina~panani.^g

⁷ Iyavo kava wawaya ikamyuyuwesi na God ini~biibiinisi ma ini~kamyuyuwesi.

⁸ Iyavo kava nuwanuwasi yagharina na God ini~biibiinisi ma mara sago maghighina ina~kitai.^h

⁹ Iyavo kava wawaya i vikawapata erarayaragha bo wawaya ivitesi da viruwa evovoterei na God ini~biibiinisi ma ina~vonesi da ti na natunatuna.

¹⁰ Iyavo kava God evovotekatekei da vitupaketowana damina eviiviiya na God ini~biibiinisi ma ti na ina vikiivavona na rapesiyai.”ⁱ

^c 4:23 Mat 9:35; Mak 1:39 ^d 4:25 Dekapolis: Dekapolis Grik gamonai iyamna ‘Kwanatu Imaruwa.’ ^e 5:4 Isa 61:2 ^f 5:5 Psa 37:11 ^g 5:6 Isa 55:1-2 ^h 5:8 Psa 24:3-4
ⁱ 5:10 1Pit 3:14

¹¹“Tami iyavo kava taku kubiiku wawaya iavaberowemi bo itupaketowanemi bo viberowai iwavumi na God ini~biibiinimi.^j
¹²Kovi~nuwabiibii kirakiiyei iyamna kunumai God ini~miiya bubunimi. Koakovi da ikikava itupaketowanemi na nakanani peroperoveta mara katamaninai ivivi~tupaketowanesi.”^k

Yegai ma yasegana miibiisi.

(Mak 9:50; Luk 14:34-35)

¹³“Tami na dobu kana yegai. Mikeda yegai damina ina~wapa na ikikava taberai da damina ina~vovira? Ke kovokovoghina. Tuna ibero, wawaya ina~tawei ma ini~tugudagudai.”

¹⁴“Tami na dobu kana yasegana. Ma kwanatu koya tepanai na yaseganina ke kovokovoghina da ina~gavui, wawaya peyarisi ina~kitai.^l
¹⁵Ke meyani wawaya rampa ina~kapuni ma bayawa vivikuratabuna kamoni ina~terei. Ini~rorokei da wawaya kudubisi numa kamoni yasegana ina~veresi.^m ¹⁶Tuna kubiine bera biibiisi koberai da tuna nakanani ma yasegana gwabimiwai ekarakarata. Wawaya ina~kitai ma ami Mamai kunumai ini~ghegheni.”ⁿ

Yesu vonaviyoyovana ivi~sisiyei.

¹⁷“Ke kona~notai da apisi da Moses ma peroperoveta i giruma ata~kiiviwapawapai. Apisi da aviyavisina igirumi da ita~tupuwa na ina~tupuwa. ¹⁸Vonavaghata avonavonemi, karako da kunuma ma dobu i ku damona na nani kamoni ke sago avi girumina gisi korekorena God ina vonaviyoyovana kamoni ina~wapa. Aviyavisina ivi~sisiyei na peyarina ina~tupuwa.^o ¹⁹Tuna kubiine tam iyai vonaviyoyovana kamoni sisiya bagibagina gisi korekorena kuni~kiigiyei, ma wawaya kuni~beyebeyesi da ti yavata ini~kiigiyei na kam vava inoru kirakai God ina vikiivavona kamoni. Ma tam iyai vonaviyoyovana kamoni sisiya bagibagisi kuna~nunura bubuni ma wawaya kuni~beyebeyesi da ti yavata ina~nunura bubuni na kam vava ina~rakata God ina vikiivavona kamoni. ²⁰Avonavonemi, God kota~votekateka kirakiiyei da Perisi damsi ma vonaviyoyovana vibeyebevena wawayisi kota~ghekuyowesi. Ke kona~votekateka na God ina vikiivavona ku kamona ke kona~rui.”

Nuwapughu ma kiivunuwa.

(Luk 12:57-59)

²¹“Namada kovi~yanei da mara katamaninai God ivona bo, ‘Ke kuna~kiivunuwa. Meni wawayina kiivunuwa ina~berai na tuna

^j 5:11 1Pit 4:14 ^k 5:12 2Chr 36:16; Apos 7:52 ^l 5:14 Jon 8:12, 9:5 ^m 5:15 Mak 4:21; Luk 8:16, 11:33 ⁿ 5:16 1Pit 2:12 ^o 5:18 Luk 16:17

wawayina vitupavira ma kovogha ina~panani.^p 22 Ma taku avonavonemi da meni wawayina nuwanuwana ipughu varesina kurina na tuna yavata vitupavira ma kovogha ina~panani. Ma bade, meni wawayina varesina ina~vonatepatepani na babada Sanhidran kamoni ini~tupavirei. Ma meni wawayina nuwanuwana ina~pughu kirakai da varesina ina~vonei bo, ‘Neghanegham!’ na ina~nae ku keyama karata makamakii nonowina. 23 Tuna kubiine, mikeda am suwara God kurina ketereterei ma nani kamoni kuna~notapanani da varesim kurina berona kubera na 24 am suwara na suwara kana kema ririnai keterekuyowei ma kenae da varesim yavata koni~vonapoteyana. Muriyai kuna~vovira ma kuna~suwara God kurina.”

25 “Wawaya ini~wavum na kebera tovoni da yaghiyaghina koni~vonapoteyana. Ketiiai kona~baba kona~nenae vitupavira badana kurina na nani kamoni kovi~vonapoteyana. Ke kuna~berai na ini~damanim vitupavira badana kurina. Ma tuna ina~vonakiiyaragha da kubera beroi ma seri wawayina ku imana ina~terem da ku gabura ina~tawem. 26 Vonavaghata avonavonemi, gabura kamoni kuna~makamakai da kam kovogha kudubina kuni~miiya yavui ma muriyai da kuna~kiibau.”

Vipekana wapawapa na berabero.

27 “Namada kovi~yanei da Moses igruma bo, ‘Wawaya ke kawam vaghata na ke yavata koni~pekana.’^q 28 Ma taku avonavonemi, tam iyai wavine kukitakirorowei na namada nuwanuwam kamoni berabero kubera. 29 Mikeda matamuwai aviyavisina kuna~kitai ina~berim da nota berona kuna~notai na matam ketupamiitawei ma ketawei. Ibiibai da tupuwim nevanevana kava kuni~wapai da berabero kuna~voterei. Ma ibero da tupuwim kudubina ina~makai ma berabero kuna~berabera na karakava God tupuwim kudubina ku keyama karakaratina ina~tawei.^r 30 Ma bade katagheyamuwai berabero kuna~berai na kekiiyaraghatawei ma ketawei, iyamna ibiibai da tupuwim nevanevana kava kuni~wapai da berabero kuna~voterei. Ma ibero da tupuwim kudubina ina~makai ma berabero kuna~berabera na karakava God tupuwim kudubina ku keyama karakaratina ina~tawei.”^s

Vikiitawetaweyana.

(Mat 19:9; Mak 10:11-12; Luk 16:18)

31 “Ma bade igruma bo, ‘Tomowa kawana ina~barei na kana sisiya ina~girumi ma ina~verei ma muriyai ina~vonatawei ina~nae.’^t 32 Ma

^p 5:21 Exod 20:13; Deut 5:17 ^q 5:27 Exod 20:14; Deut 5:18 ^r 5:29 Mat 18:9; Mak 9:47
^s 5:30 Mat 18:8; Mak 9:43 ^t 5:31 Deut 24:1-4; Mat 19:7; Mak 10:4

taku avonavonemi, meni tomowina kawana ina~barei ma ina~vonatawei na berabero iberai. Ma mikedada karakava wavinena tomowa sago ina~ravaghi na vipekana wapawapa eberaberi, tuna na berabero. Ma ke wavinena kava ma bade kawana wadubona yavata wavuna ina~kavari. Ma meni tomowina nani wavinena iravaghi, tuna yavata na berabero eberaberi. Ma bera sago kava kubiine ani~vaghinei da wawaya kawana yavata ini~kiitawetaweyana. Mikeda ina~vopanani da kawana ke iti~patutu ma wawaya sago yavata ivi~pekana na tuna maranai ini~kiitawetaweyana na vaghina.”^u

Vonakiiyapa bagibagisi.

³³“Ma bade namada kovi~yanei da mara katamaninai Moses igiruma bo, ‘Am vonakiiyapa bagibagina ke kuni~kiigiiyei. Ma aviyavisina kuvonakiiyapa Bada kurina na keberai.’” ³⁴Ma taku avonavonemi da vonakiiyapa bagibagisi ke kona~bera wapawapai. Ke kunuma vavanai konitukikita da vonakiiyapa bagibagina kona~terei, iyamna tuna na God ina vikiivavo gawarina.” ³⁵Ma bade ke dobu vavanai konitukikita da vonakiiyapa bagibagina kona~terei, iyamna tuna na God kaena kana kepana. Bo ke Jerusalem vavanai konitukikita da vonakiiyapa bagibagina kona~terei, iyamna tuna na Kiiivavo God ina kwanatu vovokaravina.” ³⁶Ke gayamimiyai konitukikita da vonakiiyapa bagibagina kona~terei, iyamna tam ke kovokovoghim kuna~berai da uyawim sago kava ina~dumai bo ina~poini. ³⁷Am vonakiiyapa kubiine na kevonota bo, ‘Vaghina, ana~berai.’ Bo, ‘Kegha, ke ana~berai.’ Ma sisiya viya am vonakiiyapa ku tepana kuna~terei da wawaya ini~tumaghanem na sisiyisi Seitan gwabinai ipisi.”

Biwa ke kona~viya.

(Luk 6:29-30)

³⁸“Namada kovi~yanei da mara katamaninai Moses igiruma bo, ‘Wawaya matam ina~tupamiimiini na bade nakanani matana kuna~tupamiimiini. Ma bade wawaya okem ina~rigei, nakanani bade okena kuna~rigei.’” ³⁹Ma taku avonavonemi da wawaya ina berona ke kuni~nevani. Mikeda wawaya nevanevam ina~tapini na ketavira da bade nevana ina~tapini. ⁴⁰Bo mikedada vitupavira kamonai ina~panani da berona kuberai wawaya sago kurina na kam kovogha na kam gara sago ina~viya na bade ku tepana kam tarasovo keverei. ⁴¹Mikedada seri wawayina ita~darum da ina sawara kuta~kavari da mutuba sago

^u 5:32 Mat 19:9; Mak 10:11-12; Luk 16:18; 1Kor 7:10-11 ^v 5:33 Lev 19:12; Num 30:2; Deut 23:21 ^w 5:34 Jem 5:12; Isa 66:1; Mat 23:22 ^x 5:35 Isa 66:1; Psa 48:2
^y 5:38 Exod 21:24; Lev 24:20; Deut 19:21

kota~kenaviviri, kekavari da mutuba ruwa kona~kenaviviri. ⁴²Ma wawaya ini~nowi kurim na keverei. Ma wawaya ita~vonem bo, ‘Kade am sawara kuta~vereku ma karakava ata~vovirei’ na keverei, ke kuna~miirikupukutei.”

Kami ghavighaviya nuwanuwasi koviiya.

(Luk 6:27-28, 32-36)

⁴³“Namada kovi~yanei da igiruma bo, ‘Turaturami nuwanuwasi koviiya, ma kami ghavighaviya kovi~matatonetonesi ma kobaresi.’^z ⁴⁴Ma taku avonavonemi da kami ghavighaviya nuwanuwasi koviiya, ma iyavo kava itupaketowanemi na kubiisi konipowana. ⁴⁵Weni nakanani kona~berai na koni~debemi da tami God natunatuna vaghata, iyamna tuna madegha ma garewa na ke wawaya biibiisi kava ita~vereveresi ma wawaya beroberosi yavata. Ke maninisi kava ita~vereveresi ma kawakiikiisi yavata. ⁴⁶Wawaya ini~nuwaviina kurimi ma koni~nevani na God ke ini~miiyemi. Teks yuyuna damsi na berabero wawayisi ma kegha da nakanani inuwaviina. ⁴⁷Mikeda turaturami kava koni~kiikiiwesi na tuna ke bera ghamana. Kupuna damsi bade nakanani eberaberai. ⁴⁸Ma tami na kovi~wawaya kiimatana da ami Mamai kunumai nakanani.”

Verena wawaya moyamoyakisi kurisi.

6 ¹“Kokitaruvimi da ami bera kiikiimatani ke debiiyai kona~berai da wawaya ina~kitimi ma ina~kawabiibiyemi. Mikeda nakanani kona~berai na ami Mamai God kunumai ke ini~miiyemi.”^a

²“Maranai kovereverena wawaya moyamoyakisi kurisi na ke miiriruwaruwasi evereverena nakanani kona~verena. Ti na tureyai iyonayona ma evereverena da kiki numasiyai ma ketiyai wawaya ina~kitisi ma ini~gheghenisi. Vonavaghata avonavonemi, wawaya namada igheghenisi, tuna kubiine God ke ini~miiyesi. ³Ami verena moyamoyakisi kurisi na gavugavunai koberai da wawaya ke ina~kitimi. Katagheyami ina~vereverena na dugemi ke inakovi. ⁴Gavugavunai koverena da ami Mamai, tuna bera gavugavusi iakova yavui na ini~miiyemi.”

Nipowana.

(Luk 11:2-4)

⁵“Ma bade ke kona~nipowana miiriruwaruwasi nakanani. I kayowana ghamana da kiki numasiyai bo ketiyai ina~nipowana da wawaya ina~kitisi ma ini~gheghenisi. Vonavaghata avonavonemi, kii miiya

^z 5:43 Lev 19:18 ^a 6:1 Mat 23:5

namada iviia.^b ⁶Ma nipowana kubiine na korui numa ku tupayaraghina kamona ma matuketa kogudui. Ami Mamai ke kitakitana na kurina konipowana ma ini~miiyemi, iyamna tuna bera gavugavusi iakova yavui.”

⁷“Ma ami nipowana kamoni na ke sisiya sago kava kona~terei ma kona~terei ma kona~tere meyei kupuna damsi nakanani. Enotanotai da i nipowana ina~guri na i god viviberosi ini~yanesi. ⁸Ke kona~berai da ti damsi nakanani, iyamna ami Mamai na ami kayowana namada iakovi ma muriyai koni~nowi. ⁹Tuna kubiine weni nakanani kona~nipowana.

‘Aki Mamai kunuma makamakiim,

Kam vava kavovokaravei.

¹⁰ Kainowi da am vikiivavona ina~nekiibau.

Am kayowana kunumai etuputupuwa na bade nakanani dobuwai ita~tupuwa.

¹¹ Karako kakii vavai keverekai.

¹² Aki bera beroberosi kenotatawei. Bade nakanani wawaya i bera beroberosi kurikai iberai na kanotatawei.

¹³ Kevi~noravekai da ruyagha ke kana~panani.

Ma ketarapaparikai da wawaya bero kirakiina ke ina~vowikai.’”^c

¹⁴“Wawaya berabero ina~berai kurimi ma kona~notatawei na bade ami Mamai kunumai ami berabero ina~notatawei.^d ¹⁵Ma i berabero ke kona~notatawei na bade ami Mamai kunumai ami berabero ke ina~notatawei.”

Visiya.

¹⁶“Kona~vivisiya na ke miiriruwaruwasi i bera nakanani kona~berai. I kayowana da ini~debei wawaya kurisi da ke ita~kamkam ma ke itumuma. Tuna kubiine ti na maghighisi kitasi beroberosi. Vonavaghata avonavonemi, wawaya namada igheghenisi, tuna kubiine God ke ini~miiyesi. ¹⁷Ma tami kona~vivisiya na komonagha bubuna ma maghighimi kokowai. Ke koni~debe meyemi ¹⁸da wawaya inakovimi da koiisiya. Ami Mamai kava inakovi. Tuna ke kitakitana ma bera gavugavusi iakova yavui ma tuna ini~miiyemi.”

Mura dobuwai ma kunumai.

(Luk 12:33-34)

¹⁹“Dobu ina mura ke kona~nuwatani, iyamna ami maghara na kaniketekete ina~kani bo ina~ravuwa bo yapiyapi wawayisi numa

^b 6:5 Luk 18:10-14 ^c 6:13 Mara katamaninai giruma damsi peyaris ves 13b ke ita~terei. Ma viya na weni nakanani igrumi. ‘Vikiivavona ma rewapana ma kadara rapemuwai, karako ma mara nonowa. Amen.’ ^d 6:14-15 Mak 11:25-26

ina~gavovori da ina~yapiya.^e ²⁰Ma God ina kayowana koberai da tuna nakanani ma ami maghara kunumai koti~daburi. Ma kunumai na kaniketekete, ravuwa, ma yapiyapi kegha. ²¹Ami mura imapatana kovi~daburi na nuwanuwami ma ami nota na nani dobunai.”

Tupuwa kana kibe.

(Luk 11:34-36)

²²“Matam na tupuwim kana kibe. Mikeda matam biibiina na tupuwim kudubina ina~biibai ma ere yaseganina. ²³Ma mikeda matam berona na tupuwim kudubina ina~bero ma ere nubakutuvina. Mikeda tam nubakutuwa wawayim ma kenotanotai da yasegana gwabimuwai emakamakai na kiberoberowe meyem ma am yawasa kamonai na nubakutuwa irakata kirakai.”

God ma dobu ina sawara.

(Luk 16:13, 12:22-31)

²⁴“Wawaya ke kovokovoghina da babada ruwa kubiisi ina~biga. Bada sago kurina ina~biga bubuna ma sago ina~vonabarei. Sago nuwanuwana ina~viini ma sago ina~barei. Ke kovokovoghina da tami ami babada ruwa, sago na God ma sago na mane.”

²⁵“Tuna kubiine avonavonemi da ami yawasa ke koni~nuwapoyei da aviyavisina kona~kani bo aviyavisina konumai. Tupuwimi ke koni~nuwapoyei da aviyavisina kona~kotei. Ami yawasa kamonai, kam ma gara na ke bera ghamaghamasi. ²⁶Kiu kokitisi, ke ita~wayowayowa ma ke ita~yabayaba bo ke ita~vovovidaburana. Ma kegha da ami Mamai kunumai ikanikanisi. God ku matana tami kobiibii kirakai, ke kiu nakanani. ²⁷Ma nuwapoya ke ini~vitemi da ami yawasa ina~guri.”

²⁸“Ma avi kubiine gara koinuwapoyei? Berana kokitisi, dipiiyai egogogo wapawapa. Ke ita~wayowayowa ma kii gara ke ita~yamoyamoni. Ma kegha da kitasi ibiibii kirakai. ²⁹Avonavonemi da Kiivavo Soromon tuna mura wawayina da kana gara kitana biibiina. Ma kegha da berana dipiiyai kitasi ibiibii kirakai, ke Soromon kana gara nakanani.^f ³⁰Karaka berana egogogo ma God ikotevunaghisi. Ma maram wawaya ina~kapuni da ina~karai. Ma tami bade ini~kotevunaghimi. Ami vitumaghana igisi ghagha!”

³¹“Tuna kubiine ke koni~nuwapoya da kona~vona bo, ‘Avi kana~kani?’ bo ‘Avi kanumai?’ bo ‘Avi kana~kotei?’ ³²Iyavo kava God ke ita~vivitumaghane na weni sawarisi inuwapoyei. Ma tami na ami Mamai kunumai iakovi da ami kayowana avai. ³³Kunona God ina vikiivavona konekwai ma ina kayowana kona~berai na aviyavisina mara nonowa koekwekwai da dobuwai

^e 6:19 Jem 5:2-3 ^f 6:29 1Kgs 10:4-7; 2Chr 9:3-6

kota~makai bubuna na ina~veremi. ³⁴Tuna kubiine maram kana bera ke koni~nuwapoyei. Maram na mara sago, tuna mani kana nuwapoya emakamakai. Ma karako kana nuwapoya na tuna kava kokitai.”

Wawaya ke koni~tupavira wapawapisi.

(Luk 6:37-38, 41-42)

7 ¹Yesu ivona bo, “Wawaya ke koni~tupaviresi na God ke ini~tupavirem. ²Ikikava wawaya koni~tupavireviresi ma kovogha kona~vereveresi na God nakanani ini~tupavireviremi ma kovogha ina~vereveremi. Ma ikikava i yawasa koruvaruvai na God nakanani bade ami yawasa ina~ruvai.⁸ ³Avi kubiine kwinam matanai vunavuna kekitakitai ma kinuwapoyei ma tam mani matamuwai kiibuta ghamanakina ikenapotai na damina ke kuta~viiviiya? ⁴Avi kubiine varesim kevonavonei bo, ‘Kepisi, vunavuna matamuwai ana~votawei,’ ma tam mani matamuwai na kiibuta ghamana ikenapotai? ⁵Tam miiriruwaruwam! Kunona kiibuta tam mani matamuwai kevotawei da kuna~kita bubuna ma muriyai vunavuna kwinam matanai kuna~votawei.”

⁶“Iyavo kava God ina sisiya vovokaravisi namada ibarei na ke kurisi kuni~beyebevena, iyamna ti nakanani ma kukou, ina~miiritavire ma ina~kanim. Ma bade kam posaru kiimatanina ke kuna~tawei poro kurisi, iyamna ini~tugudagai.”

Kevi~nowi, kekwa, kekiipowapowara.

(Luk 11:9-13)

⁷“Kevi~nowi da God ina~verem. Ma kekwa da am kayowana kuna~panani. Kekiipowapowara da kubiim matuketa ina~votawei. ⁸Iyavo kava ini~nowi na peyarisi ina~viiya. Iyavo kava inekwa na ina kayowana ina~panani. Ma iyavo kava ina~kiipowapowara na kubiisi matuketa ina~votawei. ⁹Mikeda natum ita~pisi kurim da parawa kubiine iti~nowi na wakima kuta~verei, bo? ¹⁰Bo iyana kubiine iti~nowi na mota kuta~verei, bo? Kegha! ¹¹Tami wawaya beroberomi, ma kegha da natunatumi puyo biibiisi kovereveresi. Ma ami Mamai kunumai na wawaya biibiina. Tuna kubiine maranai koni~nowi na puyo biibii kirakiisi ina~veremi.”

¹²“Ikikava kekayokayowei da wawaya ina~berai kurim na nakanani keberai kurisi. Weni sisiyina na Moses ina vonaviyoyovana ma peroperoveta i giruma kudubina ivi~kiisagoi da iyamna ivi~debei.”^h

Matuketa bikokona ma matuketa nabana.

(Luk 13:24)

¹³“Kovi~paparana da matuketa bikokonai kona~ruui. Matuketa nabana ma keta nabana emakamakai ma kegha da maninina enenae ku keyama

^g 7:2 Mak 4:24 ^h 7:12 Luk 6:31

karata makamakii nonowina. Ma wawaya peyarisi na keta nabana ekivikivini. ¹⁴Ma matuketa bikokona ma keta wiririna enenae ku yawasa makamakii nonowina. Ipiropiro kirakai da matuketa bikokonai kona~rui, ma wawaya viya kava epanapanani da erurui.”

Kii ma amena.

(Luk 6:43-44)

¹⁵“Peroperoveta viviberosi kokitaruvisi. Ina~pisi kurimi na kitasi nakanani ma sipu manamisi ma kegha da nuwanuwasi kamoni ti na nakanani ma kukou dipa, kayaya voravorasi. ¹⁶I bera kona~kita kamowi na konakova bubunisi da ti na ikikava wawayisi. Ke kovokovoghina da puiya amesi gampuwe kamosiyai kota~yuna. Ma bade ke kovokovoghina da koweya amesi iyiyo kamosiyai kota~yuna. ¹⁷Maghimaghghina na kii biibiina amena biibiina ina~terei. Ma kii berona na amena berona ina~terei. ¹⁸Ma bade kii biibiina na ke meyani amena berona ina~terei. Ma kii berona na ke meyani amena biibiina ina~terei. ¹⁹Ma vao kana koyakoyagha meni kiina ke ita~amame bubuna na ina~taratawei ma ku keyama karakaratina ina~tawei da ina~karai. ⁱ ²⁰Ikikava kii amena kokitakitai da biibiina bo berona na bade nakanani wawaya i bera kona~kita kamowi na kona~vogiinisi da ti na ikikava wawayisi.”^j

Ke atakovimi.

(Luk 13:25-27)

²¹“Wawaya peyarisi evonavoneku bo, ‘Bada, Bada.’ Ma ke ruvaruvana da kudubisi ina~rui God ina vikiivavona ku kamona. Ma iyavo kava aku Mamai kunumai ina kayowana eberaberai na ti wawayisi kava ina~rui. ²²Mara damonai, vitupavira kana mara ina~nekiibau na wawaya peyarisi ina~voneku bo, ‘Bada, Bada, avamuwai kavi~peroveta ma kanuma beroberosi kakwavinisi ma bera ghamaghamasi kaberei.’ ²³Ma debiiyai ana~vonesi bo, ‘Taku ke atakovimi. Konetaweyana, wawaya beroberomi!’”^k

Numa ruwa.

(Luk 6:47-49)

²⁴“Wawaya aku sisiya ini~yanei ma ina~votekatekei na ti nakanani ma wawaya nuwanuwagiurina ina numa dobu akakiminai ivowai. ²⁵Ma garewa ghamana ikatuna, okowa ghamana ikiibau da numana itenukutuvi ma yanunu ghamana iverau da itapini, ma ke ita~peku, iyamna dobu akakakiminai ivowai.”

²⁶“Ma wawaya aku sisiya ini~yanei ma ke ina~votekatekei na ti nakanani ma wawaya neghaneghana ina numa gonugonu tepanai ivowai.

ⁱ 7:19 Mat 3:10; Luk 3:9 ^j 7:20 Mat 12:33 ^k 7:23 Psa 6:8

27Ma garewa ghamana ikatuna, okowa ghamana ikiibau ma yanunu ghamana iverau da nani numana ivorikai da okowa ikaruwei. Numa kudubina iresotawei.”

Yesu ina rewapana.

28Yesu ina sisiya ivi~kovini na koroto ghamana ivi~deye kirakiiyei,^l
29iyamna ina vibeyebeyena na ere rewapanina, ke vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi nakanani.

Yesu tomowa giigiipona ivi~yawasi.

(Mak 1:40-45; Luk 5:12-16)

8 ¹Yesu koya tepanai iororu na koroto ghamana ikivini. ²Ma tomowa sago, kana gubaga giipo na ipisi ma maghinonai ivi~tuwaporeruruwana ma ivona bo, “Bada, kuna~kayowe na kuni~biibiiniku.”^m

³Ma Yesu ivororona da ivotovoni. Ma ivonei bo, “Akayokayowe. Aibiibiinim ma keyawasa.” Ma yaghiyaghina giipo gwabinai ikovi. ⁴Ma Yesu ivona bo, “Ke kuni~mamatara da ikikava kuyawasa. Kenae, taparoro badana ina~kitim da kuyawasa. Ma Moses ina vonaviyoyovana kenunuri da kuna~suwara. Nakanani keberai da wawaya inakovi da tam wawayawasim.”ⁿ

Senturiyon ina vitumaghana.

(Luk 7:1-10)

⁵Yesu irui ku Kapeniyam kwanatuna ma senturiyon sago ina dobu na Rome, ipisi kurina ma ivi~nowi Yesu kurina da iti~vitei. ⁶Ivonei bo, “Bada, aku bigabiga yaragina igubaga kirakai da ivi~tamokovokovoghana, numiiyai ekenakena ma evovokwarakwara.”

⁷Ma Yesu ivonei bo, “Tanae da ani~yawasi.”

⁸Ma senturiyon ivonei bo, “Kegha, Bada. Taku ke wawaya kiimataniku da aku ku numa kuta~rui. Sisiya kava kevonei ma aku bigabiga ina~yawasa. ⁹Taku wawaya ghamaghamasi gaburisiyai ma bade seri wawayisi aku rewapana gaburinai. Sago ana~vonei bo, ‘Kenae’ da ina~nae. Ma sago ana~vonei bo, ‘Kepisi’ da ina~pisi. Ma aku bigabiga ana~vonei bo, ‘Keberai’ da ina~berai.”

¹⁰Yesu weni sisiyina ivi~yanei na ivi~deyei. Itavire da wawaya ikivikivini ivonesi bo, “Kovi~yaneku. Israel damsi kamosiyai ke sago

^l 7:28-29 Mak 1:22; Luk 4:32 ^m 8:2 *Kuni~biibiiniku*: Moses ina vonaviyoyovana evonavona da iyavo kava giipo gwabisiyai na kanuma ina ku nevaneva ti na puyapuyakisi. Tuna kubiine tomowina Yesu kurina ke ita~vona bo ‘kuni~yawasiku,’ ivona bo, ‘kuni~biibiiniku.’ ⁿ 8:4 Lev 14:1-32

wawaya ata~panani da ina vitumaghana ita~rakata weni senturiyon nakanani. ¹¹Avonavonemi da God ina vikiivavona kamoni na kupuna damsi peyarisi i dobu bogii ma bogiiyai ina~pisi ma Abraham, Aisiki ma Jeikap yavata ina~kam patapata.^o ¹²Ma Israel damsi peyarisi enotanotai da God ina vikiivavona ku kamona ita~rui ma kegha, ina~tawesi ku nubakutuwa. Nani dobunai ina~tou ma okesi ini~tarakikitei.”^{p q} ¹³Muriyai Yesu, senturiyon ivonei bo, “Kenae ma ikikava kitumaghana na itupuwa.”

Ma ivivi~sisiya kamoni na senturiyon ina bigabiga wawayina iyawasa.

Yesu wawaya peyarisi ivi~yawasisi.

(Mak 1:29-34; Luk 4:38-41)

¹⁴Yesu irui Pita ina ku numa na ikitai da Pita rawana wavinena igubaga, ininina imuyamuya kirakai ma ikenakena. ¹⁵Imana ivotovoni ma muyamuyana inekuyowei ma ivomiiri da Yesu ikoyagha bubuni.

¹⁶Ravi ipika na wawaya turaturasi kanuma beroberosi gwabisiyai irunuma na irutini ipisi Yesu kurina. Ma Yesu kanuma beroberosi iyeghisi da wawaya ikiibutawesi. Ma gubagubagisi peyarisi ivi~yawasisi. ¹⁷Mara katamaninai God peroveta Aisaya kurina weni berasi ivi~sisiyei na peyarina itupuwa. Aisaya igiruma bo,

“Ita inivisi vitana ikavari,
Kata gubaga kudubina iviitawei.”^r

Yesu takivini na vitana damina taviiya.

(Luk 9:57-62)

¹⁸Mara sago Yesu ikitai da koroto irakaradata na kana kivikivina ivonesi da tuna yavata toka ita~damani ku nevana. ¹⁹Ma vonaviyoyovana vibeyebeyena tomowina ipisi da Yesu ivonei bo, “Bada, mike kuna~nena na ana~kivinim.”

²⁰Ma Yesu ivonapotei bo, “Kukou dipa kii buba emakamakai ma kiu kiidamowai kii nighu emakamakai ma taku Wawaya Natusi, aku kenakena gawarina kegha.”

²¹Ma Yesu kana kivikivina sago ivona bo, “Bada, aku mamai ana~dogoi ma muriyai ana~vovira da ana~kivinim.”

²²Ma Yesu ivonapotei bo, “Kekiviniku. Wawaya raborabobosi i biga da raborabobosi ina~dogosi.”

^o **8:11** Luk 13:29 ^p **8:12** God Israel damsi ivinesi da ina wawaya, tuna kubiine Yesu inotanotai da ti damsi iti~tumaghana kirakiiyei ma kegha. Ma nani senturiyon na kupuna wawayina, ma kegha da ina vitumaghana irakata da Israel damsi ighekuyowesi. Tuna kubiine Yesu ivi~deye kirakiiyei. ^q **8:12** Mat 22:13, 25:30; Luk 13:28 ^r **8:17** Isa 53:4

Yesu gamonai biimara ikena.*(Mak 4:35-41; Luk 8:22-25)*

²³Yesu kana kivikivina yavata ku waka igeru. ²⁴Idamadamana ma yaghiyaghina yanunu berona ivomiiri ma tovava waka ikiikiimumui da ita~monu. Ma Yesu, tuna ikena nunuwapa. ²⁵Ma kana kivikivina inae ikiimataki ma ivonei bo, “Bada, kevi~viteta! Tamonumonu, tarabobo!”

²⁶Ma Yesu ivonapotesi bo, “Avi kubiine koyabuyabumana? Ami vitumaghana igisi ghagha!” Ma ivomiiri da yanunu ma tovava iyeghisi ma ivi~nubai da toka kamoni biimara ikena.

²⁷Ma kana kivikivina inota kavakavai ma ivona bo, “Wena tomowa sago! Ivona, ma yanunu da tovava ivotekatekei!”

Yesu kanuma beroberosi ikwavinisi.*(Mak 5:1-20; Luk 8:26-39)*

²⁸Yesu Gerasa damsi i kikirai iwota, tuna na Gariri tokana nevanai. Ma tomotomowa ruwa iverupotei, gwabisiyai kanuma beroberosi irunuma. Ti na karawagai, buba kamosiyai ivivi~makiiyana ma ikayakayaya kirakai da wawaya nani ketanai ke ita~bababa. ²⁹Ma Yesu kurina ikiirara bo, “Avi kuna~berai kurikai? Tam God Natuna. Kupisi da kovogha kuna~verekai, bo? Kovogha kana mara vaghata na karakava.” ³⁰Ma ririsiyai na poro yavona ikamkam. ³¹Ma kanuma beroberosi Yesu kurina ivi~nowi bo, “Mikeda kuna~kwavinikai na kevonatawekai poro yavona kurisi.”

³²Yesu ivonesi bo, “Konae.” Ma kanuma beroberosi tomotomowisi ikiibutawesi ma inae da poro itowatepanisi. Ma porosi iverau ku anagha kiiyagirina ma iririgha da ku okowa ma iuma dodo.

³³Ma poro kii koyakoyagha iverau ku kwanatu ma aviyavisina itupuwa na ivi~mamatarei. Ma bade ivonesi ikikava kanuma beroberosi tomotomowa ruwa gwabisiyai ikiibau. ³⁴Ma nani kwanatunai wawayisi kudubisi ikiibau Yesu kurina ma ivi~nowi da i dobu ita~kiibutawei.

Yesu digadigana ivi~yawasi.*(Mak 2:1-12; Luk 5:17-26)*

9 ¹Yesu ku waka igeru ma toka idamani ku nevana da ina ku kwanatu, ku Kapeniyam. ²Ma wawaya viya kwinasidigadigana ritowai ipawai da Yesu kurina inae. Yesu ikitisi da i vitumaghana irakata na digadigana ivonei bo, “Natuku, am nota ke ina~gisi. Am bera beroberosi anotatawei.”

³Ma weni sisiyina kubiine vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi viya ti mani ivi~tupanunuranei bo, “Ibero kirakai, weni tomowina God iavaberowei. Enotanotai da tuna nakanani ma God.”

⁴Yesu i nota iakovi ma ivonesi bo, “Avi kubiine nota beroberosi koinuwanotanotei? ⁵Itekateka da ana~vona bo, ‘Am bera beroberosi anotatawei.’ Ma ibagibagi kirakai da ana~vona bo, ‘Kevomiiri, kuna~baba,’ iyamna matamiyai kona~kitai da ina~tupuwa bo kegha. ⁶Ani~beyemi da konakovi da taku Wawaya Natusi, aku rewapana kovokovoghina da bera beroberosi dobuwai ana~notatawei.” Ma digadigana kurina ivona bo, “Kevomiiri, am kepana kekavari ma kenae am ku numa.”

⁷Ma tomowina ivomiiri ma inae ina ku numa. ⁸Ma koroto ghamana nani berana ikitai na iyabumana ma inota kavakavai. Ma peyarisi God ivi~ghegheni da ina rewapana ivonatawei ioru wawaya kurisi.

Yesu, Matiu ikwatui.

(Mak 2:13-17; Luk 5:27-32)

⁹Yesu nani dobuna ikuyowei ma ibaba inenae da tomowa kana vava Matiu ikitai, tuna teks yuyuna yobena kamonai imakamakai. Ma ivonei bo, “Kekiviniku.”

Ma Matiu ivomiiri da ikivini.

¹⁰Ma Matiu ina numiiyai, Yesu kana kivikivina yavata ikamkam. Ma bade berabero wawayisi ma teks yuyuna damsi viya ipisi da yavata ikamkam. ¹¹Ma Perisi damsi ikitisi na kana kivikivina ivonesi bo, “Avi kubiine ami bada na teks yuyuna damsi ma berabero wawayisi yavata ekamkam?”

¹²Yesu ivi~yanesi ma ivonesi bo, “Wawaya gubagubagisi kava na yaboyabo inekwai, ma yawayawasisi na kegha. ¹³Konae ma koekwa da weni sisiyina giruma katamana kamonai na iyamna avai. Igiruma bo, ‘Ke ata~kayokayowei da ghamoghamo kota~kiivunui ma kota~suwara kuriku.

Aku kayowana ghamana da wawaya koni~kamyuyuwesi.’^t

Taku apisi da berabero wawayisi ata~kwatusi. Ke ata~pisi wawaya biibii kirakiisi kubiisi.”

Wawaya Yesu ivi~tarakiiane visiya kubiine.

(Mak 2:18-22; Luk 5:33-39)

¹⁴Jon kana kivikivina inae Yesu kurina ma ivi~tarakiiane bo, “Avi kubiine tokai ma Perisi damsi kaisiya, ma kam kivikivina na ekamkam ma eumuma.”

¹⁵Ma Yesu ivonapotesi bo, “Tavine tomowina kana miimiirigwagwara wawayisi ke ina~siyapa, gwabinai ina~kampungha ma ini~nuwabiibai. Ma marana epipisi da nani tomowina ini~wapai ma tuna maranai turaturana ini~siya.”

^s 9:10-11 Luk 15:1-2 ^t 9:13 Mat 12:7; Hos 6:6

¹⁶Ma miiba sago iterei. “Wawaya gara vuna sinamina ita~viiya da gara katamana tamosikana tepanai ita~terei ma ita~tupapotai na karakava peyarina ita~bero, iyamna maranai ina~tinakowai na gara sinamina ina~tinakokoni ma gara katamanina tarabogina ita~sikavinabanabai da iti~beroi. ¹⁷Ma wawaya wain vuna ke ku beka katamanina ina~tepoi, iyamna purupuro ina~berai da beka katamanina ini~kwata da ini~beroi ma wain ina~sororo. Kegha, wain vuna ku beka vuna kuna~tepoi da ina~makai bubuna.”

Wavine kikei raborabobona ma wavine gubagubagina.

(Mak 5:21-43; Luk 8:40-56)

¹⁸Yesu ivivi~sisiya kamona na kiki numana badana sago inekiibau. Yesu maghinonai ivi~tuwaporeruruwana ma ivona bo, “Natuku wavine wekarakava irabobo. Kuta~pisi da imam kava ku tepana kuta~terei da ita~yawasa.”

¹⁹Vaghina ma, Yesu ma kana kivikivina ivomiiri da tomowina yavata inae.

²⁰Inenae ma wavine sago Yesu murinai ipisi da kana gara damona ivotovoni. Tuna wavinena na nawaravi iviia ma tarana mara nonowa iveraverau da madegha 12 ikovi. ²¹Ivi~nuwanotanota bo, “Mikeda kana gara kava ana~votovoni na ana~yawasa.”

²²Yesu imiiritavire da wavinena ikitai. Ma ivonei bo, “Natuku, am nota evirewapana. Kuvi~tumaghana kubiine kuyawasa.” Ma yaghiyaghina wavinenae iyawasa.

²³Ma Yesu inae da kiki numana badana ina ku numa irui ma koroto ikitai, ti na isiyasiyapa, iyogoyogosi ma viya ivivi~durere. ²⁴Ma ivonesi bo, “Konetaweyana. Wavine kikei ke ita~rabobo, ekenakenota.” Ma wawayisi ivi~namei. ²⁵Ma nani korotona irudarudarusi da ikiibau na Yesu irui wavine kikei kurina ma imana iviia da ivomiiri. ²⁶Ma aviyavisina itupuwa na sisiyina nani dobuna ine yavui.

Yesu matapotapotasi ruwa ivi~yawasisi.

²⁷Yesu ivomiiri inenae ma wawaya ruwa matapotapotasi murinai iverukivini, ma ikwatukwatu bo, “Tam David Tupurereghina, kevi~kamyuyuwakai.”

²⁸Yesu ku numa sago irui na bade matapotapotasi ikivini da irui. Ma ivi~tarakiianesi bo, “Koikumaghana da taku kovokovoghina da ani~yawasimi, bo?”

Ma ivonapotei bo, “E, vaghina, Bada, kaitumaghanem.”

²⁹Ma matasi ivotovoni ma ivonesi bo, “Ikikava koikumaghana na nakanani ina~tupuwa kurimi.” ³⁰Yaghiyaghina matasi iruyaghari da ikita. Ma Yesu ivonatanisi bo, “Wawaya ke koni~akovisi.”

³¹Ma kegha da tomotomowisi inae ma aviyavisina Yesu iberai na ivi~mamatarei da varana nani dobuna ine yavui.

Yesu, tomowa ke ita~vivisisiya na ivi~yawasi.

³²Nani tomotomowisi ivi~ruwa ikiibau inae na wawaya tomowa sago irutinapiyei Yesu kurina. Tomowina na kanuma berona gwabinai irunuma da ke ita~vivisisiya. ³³Yesu kanuma berona ikwavini da ikiibutawei inae, ma tomowina sisiya ivi~karei. Koroto ghamana ikitai na ivi~deyei ma inota kavakavai ma ivona bo, “Te, te, te, te, te! Ke meyani Israel kamonai bera weni nakanani kata~kitai!”

³⁴Ma Perisi damsi ivona bo, “Yesu ina rewapana na kanuma beroberosi i bada ghamana gwabinai ivi~iya da kanuma beroberosi ekwavikwavinisi.”^u

Bigabiga damsi ke ita~peyari.

³⁵Yesu ibaba inenae da kwanatu ma meyagai nununai, kiki numasiyai ivivi~beyebeyena, God varana biibiina ma ina vikiiavona idimadime. Ma wawaya kii gubaga bogii ma bogiiyai na peyarina ivivi~yawasisi.^v

³⁶Ma Yesu ina baba kamonai koroto ghamaghamasi ikitakitisi ma ivivi~kamyuyuwesi, iyamna i nuwapoya ipeyari ma ke itakovi da iyi iti~vitesi. Kitasi na nakanani ma sipu kii koyakoyagha kegha.^w ³⁷Tuna kubiine kana kivikivina ivonesi bo, “Yaba kana mara ipisi ma vao irakata kirakai ma yabayaba wawayisi ke ita~peyari.^x ³⁸Kovi~nowi vao badana kurina da yabayaba wawayisi viya ina~vonatawesi da yavata tayaba.”

Yesu kana kivikivina ivi~12 ivonatawesi.

(Mak 3:13-19; Luk 6:12-16)

10 ¹Yesu kana kivikivina ivi~12 ikwaturiyariyesi ma rewapana iveresi da kanuma beroberosi ita~kwavinisi ma wawaya kii gubaga bogii ma bogiiyai iti~yawasisi. ²Ma nani aposol kii vava na weni. Saimon, kana vava sago Pita, ma tina kikei Anduru, Zebedi natunatuna Jemes ma Jon, ³Piripo, Batoromiya, Tomas, Matiu, tuna teks yuyuna wawayina, Arupiyasi natuna Jemes, Tadiyas, ⁴ma Saimon, tuna Zelote^y wawayina. Ma bade Judas Iskariyot, tuna karakava Yesu ini~wawanei.

⁵Muriyai da Yesu weni tomotomowisi ivi~12 ita~vonatawesi na ivi~varavarisi bo, “Ke kona~nae kupuna damsi kurisi bo kona~rui ku Sameriya kwanatusi. ⁶Ma konae da Israel damsi kava kurisi, ti na

^u 9:34 Mat 10:25, 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15 ^v 9:35 Mat 4:23; Mak 1:39; Luk 4:44

^w 9:36 Num 27:17; 1Kgs 22:17; 2Chr 18:16; Ezek 34:5; Mak 6:34 ^x 9:37-38 Luk 10:2

^y 10:4 *Zelote*: Zelote damsi ikayokayowei da ti mani iti~bada meyesi Israel kamonai. Ma Rome i vibadana ita~kutawei.

God ina sipu siwasiwanisi. ⁷Kona~nena na weni sisiyina kona~dimei. 'Wekarakava na God ina vikiivavona enenekiibau.'^z ⁸Ma gubagubagisi kovi~yawasisi, raborabobosi kovovimiirini, giigiiposi kovi~yawasisi ma kanuma beroberosi kokwavinisi. Ikikava God nevana kava iverotemi na bade nakanani wawaya nevana kava koverotesi. ⁹Ami baba kubiine na mane ke kona~kavari, ¹⁰ke kutu, gara, kaeterepapara, bo diwona kona~kavari. Iyavo kubiisi kona~biga na kii wavu da ina~koyagha bubunimi."^a

¹¹"Meni ku kwanatuna bo meygina kona~rurui na kokitavirevire da wawaya kiimatanina kona~panani. Ma nani wawayina gwabinai kona~makamakai da ami vomiiiri kana ku mara. ¹²Ina ku numa kona~rurui na kovonesi bo, 'God ini~biibiinimi.' ¹³Kona~rui ma ina~koyagha bubunimi na ami vibiibiina gwabisiyai ina~makai. Mikeda kona~rui ma ina~koyagha beromi na ami vibiibiina gwabisiyai koviitawei. ¹⁴Ma mikeda wawaya ke ini~kiikiiwemi bo ami sisiya ke ini~yanei, nani numana bo kwanatuna kokiibutawei ma kaevunavunami kokiiririghi, ini~matakira da kovogha ina~viiya.^b ¹⁵Vonavaghata avonavonemi, vitupavira maranai Sodom ma Gomora kwanatusi kovogha berona ina~viiya, ma kegha da meni kwanatuna ina~baremi na kovogha ghamanakina ina~viiya."

Vitupaketowana marana epipisi.

(Mak 13:9-13; Luk 21:12-17)

¹⁶"Kovi~yana, tami nakanani ma sipu ma avonavonatawemi kukou dipa kurisi. Tuna kubiine konuwagiura mota nakanani. Ma bade kovi~yamoyamona gabubu nakanani.^c ¹⁷Kokitaruvimi, iyamna wawaya ina~panimi da vitupavira wawayisi maghinosiyai kona~miiri ma bade kiki numasiyai ina~widimi.^d ¹⁸Ma kokivikiviniku kubiine ina~rutinimi babada ma kiikiivavo kurisi da ini~tupavireviremi ma nani kamonai God varana biibiina koni~mamatarei kurisi da kupuna damsi yavata ini~yanei. ¹⁹Ma ina~panimi da ina~vivitupavireviremi na ke koni~nuwapoya da aviyavisina kona~vonei bo ikikava kurisi koni~sisiya, iyamna God sisiya ina veremi. ²⁰Nani sisiyisi na ke tami ami nota, ami Mamai God Kanumina nota ina~veremi da koni~sisiya."

²¹"Wawaya ina~vomiiri da varesina kana puka ina~vowai, ma bade morapa natuna kurina nakanani ina~berai. Ededa i moramorapa ini~ghaviyesi ma babada ku imasi ina~teresi da ini~rabobosi.^e ²²Taku kubiiku na wawaya kudubisi ina~baremi ma iyavo kava ina~miirikikina

^z 10:7-15 Luk 10:4-12 ^a 10:10 1Kor 9:14; 1Tim 5:18 ^b 10:14 Apos 13:51

^c 10:16 Luk 10:3 ^d 10:17-20 Mak 13:9-11; Luk 12:11-12, 21:12-15 ^e 10:21 Mak 13:12; Luk 21:16

da ku damona na God yawasa ina~veresi.^f ²³ Mikeda kwanatu sago kamonai ina~vivitupaketowanemi na koverau, kona~nae ku kwanatu sago. Vonavaghata avonavonemi, ami biga Israel dobuna ina kwanatu kamosiyai ke koni~kovini ma Wawaya Natusi ina~nekiibau.”

²⁴ “Wawaya girugirumina ke kovokovoghina da ina vibeyebeyena wawayina ina~ghekuyowei, ma bade bigabiga wawayina ke ina bada ina~ghekuyowei.^g ²⁵ Ma kovokovoghina da wawaya giruma ina~voyavui da tuna ina vibeyebeyena wawayina nakanani. Ma ikikava ina~tupuwa bigabiga wawayina ina bada kurina na bade nakanani ina~tupuwa bigabiga kurina. Wawaya namada ivomiiri da rakaraka kii iyaroko ivi~avaberowei ma ivonei da tuna Berusiburu.^h Ma bade ina~vomiiri da peyarisi nani rakarakana kamonai ini~avaberowesi.”ⁱ

God ina kina kava tayabumanei.

(Luk 12:2-7)

²⁶ “Tuna kubiine wawaya ke kona~yabumanesi. Karakava God wawaya i bera gavugavusi kudubina ini~debei ma aviyavisina wawaya ke ita~kitakitai na ina~vovimatari.^j ²⁷ Aviyavisina nubakutuvai ana~vonemi na mariyai kovi~sisiyei. Ma aviyavisina tinimiyai ana~vonakarakaravei na numa kupuwai korumamarei. ²⁸ Iyavo kava tupuwimi ina~kiivunui na ke kona~yabumanesi, iyamna ti na ke kovokovoghina da kanumimi ina~kiivunui. Ma God ina kina kava kota~yabumanei, iyamna tuna kovokovoghina da ke tupuwimi kava ma kanumimi yavata keyama karakaratinae ina~kiivunui. ²⁹ Aririta ruwa kona~gimari na miiyanisi igisi kirakai. Ma kegha da aririta sago kava ina~rabobo na God ke ini~notawapei, iyamna nani rabobona ina vivaghina kamonai itupuwa. ³⁰ Ma tami, uyawimi peyarina God ivi~yavi ikovi da viya. ³¹ Tuna kubiine ke kona~yabumana. God enotanotimi, iyamna tami na ina kayowana ghamana da aririta peyarina koghekuyowesi.”

Debiyai Keriso tisisiyei.

(Luk 12:8-9)

³² “Tam iyai dobuwai, wawaya maghinosiyai kuni~debe meyem da kevikivivini na bade nakanani kunumai, aku Mamai maghinonai ani~debei da tam na aku wawaya. ³³ Ma tam iyai wawaya maghinosiyai kuna~vonaveyaveyiyeku na bade nakanani aku Mamai maghinonai ana~vonaveyaveyiyem.”^k

^f 10:22 Mat 24:9, 13; Mak 13:13; Luk 21:17 ^g 10:24 Luk 6:40; Jon 13:16, 15:20

^h 10:25 Berusiburu iyamna ‘vibero badana,’ Seitan kana vava sago. ⁱ 10:25 Mat 9:34, 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15 ^j 10:26 Mak 4:22; Luk 8:17 ^k 10:33 2Tim 2:12

Yesu kubiine wawaya ini~bogebogesi.

(Luk 12:51-53, 14:26-27)

³⁴“Ke kona~notai da taku nuwanuba ata~piyei ku dobu. Apisi na seri akavarapiyei da wawaya ini~bogebogesi ma ini~makiiberowana.

³⁵Apisi da tomowa ina mamai ini~kawapatei, wavine ina maduwa ini~kawapatei, ma bade wavine na rawana wavinena ini~kawapatei.

³⁶Ma tomowa kana ghavighaviya na tuna mani ina rakaraka kamonai.”^l

³⁷“Mikeda kevonavona da nuwanuwaku kuviiya ma kegha da am mamai bo am maduwa nuwanuwana kuvii kirakiiyei da taku ighekuyoweku na tam na ke taku kaku kivikivina vaghata. Ma natunatum nuwanuwasi kuna~vii kirakiiyei da taku ina~ghekuyoweku na tam na ke taku kaku kivikivina vaghata. ³⁸Tam iyai am korosi ke kuna~kavari da murikuwai kuna~pisi na tam na ke taku kaku kivikivina.”^m ³⁹Tam iyai am yawasa kuna~nuwaghane na kuni~wapai. Ma tam iyai am yawasa taku kubiiku kuna~nuwatawei na yawasa vaghata kuna~panani.”ⁿ

God ini~miiyem.

(Mak 9:41)

⁴⁰“Wawaya ikiikiiwemi na taku yavata ikiikiiweku. Ma iyavo kava ikiikiiweku na aku Mamai yavata ikiikiiwekai, iyamna tuna ivonataweku.”^o ⁴¹Wawaya peroveta ini~kiikiiwei iyamna iakovi da tuna na God ina peroveta na ikikava God peroveta ini~miiyei na bade nakanani wawayina ini~miiyei. Ma wawaya tomowa maninina ini~kiikiiwei iyamna iakovi da tuna God ina wawaya na ikikava God tomowa maninina ini~miiyei na bade nakanani wawayina ini~miiyei. ⁴²Ma mikeda kaku kivikivina sago, kana vava ke ita~rakata ma okowa nubanubana kava kuna~verei, iyamna kuakovi da tuna na aku wawaya na vonavaghata avonavonem, God ini~miiyem.”

Yesu ma Jon Babataito.

(Luk 7:18-35)

11 ¹Yesu kana kivikivina ivi~12 ivonavibeyebeyesi ikovi na ivomiiri da Gariri dobunai vibeyebeyena ma dima ivi~karei kwanatu nunusiyai.

²Ma Jon Babataito na gabura kamoni ivi~yanei da Keriso aviyaavisina iberaberi na kana kivikivina ivonatawesi da iti~tarakiiyanei. ³Vaghina ma inae da ivonei bo, “God ina Vivinevine Wawayina kakoyakoyaghi na vaghina tam, bo wawaya sago kana~koyaghi?”

^l 10:35-36 Mic 7:6 ^m 10:38 Mat 16:24; Mak 8:34; Luk 9:23 ⁿ 10:39 Mat 16:25; Mak 8:35; Luk 9:24, 17:33; Jon 12:25 ^o 10:40 Mak 9:37; Luk 9:48, 10:16; Jon 13:20

⁴Ma Yesu ivonapotesi bo, “Kovovira da aviyavisina kokitakitai ma koiyanei na Jon kovonei. ⁵Kovonei da matapotapotasi ekitakita, digadigasi ebababa, giigiiposi eyawayawasa, tinapotapotasi iyana, raborabobosi evovomiiri, ma moyamoyakisi God varana biibiina iyanei.^p ⁶Kovi~tumaghana da vaghina wawayina kokoyakoyaghi na taku. Ami nota ke ina~ragharagha ma God ini~biibinimi.”

⁷Jon kana kivikivina inae ma Yesu ivi~karei da koroto ghamana kurisi Jon Babataito ivivi~sisiyei. Ivonesi bo, “Avi kubiine kokiibau ku warere? Ami kayowana da rai yanunu itapitapini da ituwayovana na tuna kota~kitai, bo? ⁸Mikeda kegha na avi kubiine kokiibau? Tomowa gara biibiisi ivi~kote na kota~kitai, bo? Kegha, Jon kana gara ke biibiisi. Ma mura wawayisi na ke warereyai, ti na kiikiivavo i numa ghamaghamasi kamoni kona~panansi. ⁹Aviyavisina kitana kubiine kokiibau? Peroveta, bo? E, vaghina, vonavaghata da Jon na peroveta. Ma God ina peroperoveta kamosiyai na Jon ighe kirakai. ¹⁰Giruma katamana kamoni God ivona bo, ‘Aku yonayona maghinomuwai ana~vonatawei. Tuna am keta ina~vovunaghi.’^q Wawayina ivivi~sisiyei na vaghina tuna, Jon. ¹¹Vonavaghata avonavonemi da Jon Babataito na wawaya ghamana. Dobuwai kotekwa na ke sago wawaya kota~panani da Jon ita~ghekuyowei. Ma kegha da God ina vikiivavona kamoni na wawayota kana vava ke ita~rakata na tuna ighe kirakai da Jon ighekuyowei. ¹²Rorova Jon idimadima ma ibababataito ma nani maranai ivi~karei da ipisi karako na God ina vikiivavona ere rewapanina erakarakata. Ma bade wawaya kawakiikiisi na God ina vikiivavona ikawapatei.^r ¹³Moses ma peroperoveta kudubisi vonaverena igirugirumi i mariyai da Jon Babataito ina ku mara na ivonavoneta da mara sago God ina vikiivavona ita~nekiibau na karako enenekiibau. ¹⁴Ma bade ti igiruma da mara sago Elaidiya ita~pisi, ma avonavonemi da wawayina na Jon, namada ipisi. Vonavaghata, kovi~tumaghana.^s ¹⁵Wawaya ere tinimi na aku sisiya kovi~yana bogai.”

¹⁶“Tami weni kimtina kamoni na ikikava ani~sisiyemi? Tami nakanani ma ededa merewai irekwa ma irukwatukwatuwana turaturasi kurisi, ¹⁷Durere kauveni kubiimi ma ke kota~riku. Kasiyapa ma ke kota~tou.^t ¹⁸Jon Babataito ivivi~siya, ke ita~kamkam ma wain ke meyani itumumai. Tuna kubiine weni kimtina kovonavona bo, ‘Kanuma berona gwabinai.’ ¹⁹Ma taku, Wawaya Natusi, akamkam ma aumuma na kovonavona bo, ‘Nani wawayina na kamonabanabana ma umaneghaneghana. Turaturana

^p 11:5 Isa 35:5-6, 61:1 ^q 11:10 Mal 3:1 ^r 11:12-13 Luk 16:16 ^s 11:14 Mal 4:5;

Mat 17:10-13; Mak 9:11-13 ^t 11:17 Durere na ivi~matakira da Keriso ina vibeyebeyena kamoni ikwatusi tavine kamna ina nuwabiibai kubiine. Ma siyapa ivi~matakira da Jon Babataito ina vibeyebeyena kamoni ivonesi da i berabero kubiine iti~nuwapoya kirakai.

na teks yuyuna damsi ma berabero wawayisi.’ Ma God ina nuwagiura na wawaya i yawasa kamonai idebei kurita da tuna nuwagiura vaghata.”

Wawaya kwanatu viya kamosiyai ke iti~tumaghana.

(Luk 10:13-15)

²⁰Kwanatu viya kamosiyai na Yesu bera ghamaghamasi iberai ma kegha da wawaya i berabero ke itinimayei ma ke ita~miirikupukuputei. Tuna kubiine iyeghisi. Ivona bo, ²¹“Koti~nuwapoya kirakai, Korasin ma Betsaida!” Ikikava kamomiyai bera ghamaghamasi aberai, nakanani Taya ma Saidon wawayisi gwabisiyai ata~berai na yaghiyaghina i berabero itinimayei ma ita~miirikupukuputei, i nuwapoya kubiine mowamowasi iti~kote ma ere yapuyapukaresi ita~makamakai.’ ²²Ma avonavonemi, vitupavira maranai na Taya ma Saidon kii kovogha na berona. Ma tami Korasin ma Betsaida kami kovogha na ina~bero kirakai. ²³Ma tami Kapenyam wawayimi, konotanotai da kota~ghae ku kunuma, bo? Kegha! God ina~tawemi konoru ku keyama karakaratina. Ikikava kamomiyai bera ghamaghamasi aberai na nakanani Sodom kamonai ata~berai na nani kwanatuna karako patana da ita~makamakai.” ²⁴Avonavonemi, vitupavira maranai Sodom kana kovogha na berona. Ma tami Kapenyam wawayimi na kami kovogha na ina~bero kirakai.”^x

Yesu gwabinai koni~yakam.

(Luk 10:21-22)

²⁵Nani maranai Yesu ivona bo, “Mamai, tam dobu ma kunuma kana kiivavo ma aigheghenim iyamna akova vaghata kuteregavui da wawaya nuwanuwagiurisi ma giruma kirakiisi ke itakovi. Ma iyavo kava ke girugirumisi ma ke akakovisi, ti nakanani ma ededa yoghoyogho na ti kurisi vonavaghata kuvi~debei da iakovi. ²⁶E Mamai, am kayowana da weni nakanani ita~tupuwa na vaghina, itupuwa.”

²⁷“Aku Mamai bera peyarina ivereku da rapekuwai. God ina kina kava Natuna iakova bubuni. Ma God Natuna ma bade iyavo kava ivinesi da ina Mamai akovina ita~viiya na ti kava Mamai iakova bubuni.”^y

²⁸“Tami iyavo kava vita kokavakavari ma ininimi ibara na peyarimi kopisi kuriku ma gwabikuwai koni~yakam. ²⁹Aku vibeyebeyena kokivini ma tuna tepanai kona~makai, iyamna taku na voyaghotu ma nuwanuba wawayiku, ma gwabikuwai kanumimi ini~yakam.”^z ³⁰Aku vibeyebeyena itekateka da kona~kivini, ma vita ana~veremi da kona~kavari na ke damina.”

^u 11:21 Kwanatu kii vava. ^v 11:21 Isa 23:1-18; Ezek 26:1-28:26; Joel 3:4-8; Amos 1:9-10; Zech 9:2-4 ^w 11:23 Isa 14:13-15; Gen 19:24-28 ^x 11:24 Mat 10:15; Luk 10:12
^y 11:27 Jon 3:35, 1:18, 10:15 ^z 11:29 Jer 6:16

Viyakam marana ina Bada.

(Mak 2:23-28; Luk 6:1-5)

12 ¹Viyakam marana sago Yesu kana kivikivina yavata vao basunai ibabakiiyaragha inenae. Ma kana kivikivina vitonara ikarisi, tuna kubiine ivi~karei da whiti vavisi ivivi~tinamuyana ma ikamkam.^a ²Ma Perisi damsi ikitisi na Yesu ivonei bo, “Kekitai! Kam kivikivina vonaviyoyovana ikiigiyei. Avi kubiine viyakam maranai awayowayowa?” ³Ma Yesu ivonapotesi bo, “Kovi~yavi bo kegha da mara katamaninai David turaturana yavata vitonara ikarisi na aviyavisina iberai.^b ⁴Iruu God ina ku Taparoro Numana ma suwara parawisi iyuna da turaturana yavata ikam. Nani parawisi na itaravatu da ke wawayota ita~kam, tuna taparoro babadisi kava kii parawa ma kegha da David ikani. Vonaviyoyovana ivi~kiigiyei ma kegha da God ke ita~vona da berabero iberai.^c ⁵Ma kovi~yavi bo kegha da Moses ina vonaviyoyovana kamoni igirumi da viyakam maranai na biga kegha. Ma kegha da ivi~vaghinei da taparoro babadisi kava Taparoro Numana kamoni i biga ina~berai na nani kamoni ke berabero ita~beraberi.^d ⁶Ma avonavonemi da karako wawaya sago inekiibau na tuna wawayina ighe kirakai da Taparoro Numana ighekuyowei. ⁷Giruma katamana ivona bo, ‘Ke ata~kayokayowei da ghamoghamo kota~kiivunui da kota~suwara kuriku. Aku kayowana ghamana da wawaya koni~kamyuyuwesi.’” Ma Yesu ina sisiya ikwapanatini bo, “Nani girumina iyamna kotakova bubuni na wawaya biibiisi nakanani ma kaku kivikivini ke kota~kiiviberosi.^e ⁸Ma viyakam marana badana na taku, Wawaya Natusi.”

Tomowa gibegibesina iyawasa.

(Mak 3:1-6; Luk 6:6-11)

⁹Yesu nani dobuna ivoterei inae da ku kiki numana irui. ¹⁰Ma kamoni tomowa sago imana gibegibesina imakamakai. Ma Perisi damsi keta iekwekwai da Yesu iti~wavui, tuna kubiine ivi~tarakiiyane bo, “Moses ina giruma kamoni ivi~vaghinei da viyakam maranai wawaya tiyawasi bo kegha?” ¹¹Ma Yesu ivonesi bo, “Viyakam maranai am sipu ku bonagha ita~peku na kuta~tinepai bo kegha?^f ¹²Ma meni tuna na bera ghamana, sipu kuti~yawasi bo wawaya kuti~yawasi? Sipu na kana vava ghamoghamo ma wawaya na iyamna irakata. Tuna kubiine Moses ina giruma kamoni ivi~vaghinei da viyakam maranai na bera biibiisi taberai.”

¹³Ma gibegibesina ivonei bo, “Kevororona.” Ma ivororona da imana kudubina iyawasa, iyanumi da imana nevana nakanani. ¹⁴Ma Perisi

^a 12:1 Deut 23:25 ^b 12:3-4 1Sam 21:1-6 ^c 12:4 Lev 24:9 ^d 12:5 Num 28:9-10
^e 12:7 Mat 9:13; Hos 6:6 ^f 12:11 Luk 14:5

damsi nuwanuwasi ipughu ma inae da ivi~ogatara, keta iekwekwai da Yesu iti~raboboi.

God ina bigabiga ivinei.

¹⁵ Yesu iakovi da Perisi damsia i kayowana da iti~raboboi, tuna kubiine nani dobuna ikiibutawei. Ma wawaya peyarisi ikivikivini ma gubagubagisi peyarisi ivivi~yawasisi. ¹⁶ Ma Yesu ivonatanisi da ke iti~mamatarata da tuna iyai. ¹⁷ Weni berasi peyarina iberai da aviyavisina peroveta Aisaya igiruma da ita~tupuwa na itupuwa. Aisaya igiruma bo,

¹⁸ “Aku bigabiga avinei na weni,
tuna aku nuwaviina ma ainuwabiibiyei.

Kanumiku ana~vonatawei kurina da ina~towatepani,
Ini~yonayona dam ma dam dobu ku kudubina kurisi da God
ini~tupaviresi ma kubiisi bera maninina ina berai.

¹⁹ Ke ini~kawapata bo ina~kiirara,
Kwanatu kamosiyai ke ina~rumamara da gamona ketiyai
ini~yanei.

²⁰ Ke ina~berai da wawaya vivikamyuyuwisi i nota ina~peku,
Ke ina~berai da wawaya mitamitasi kii vita ini~tarataneai.
Nakanani ina~beraberai da mara sago bera kudubina
ina~ghegavovori ma ini~maniniya.

²¹ Ma dobu kudubina aku bigabiga kana vava ini~tumaghanei.”^g

Yesu ma Berusiburu.

(Mak 3:20-30; Luk 11:14-23)

²² Ma wawaya viya kwinasi irutinaneyei Yesu kurina. Kwinasi na kanuma berona gwabinai irunuma da matana ma kawana ipota. Ma Yesu ivi~yawasi da ikita ma ivi~sisiya. ²³ Ma wawaya peyarisi ivi~deyei ma ivona bo, “God ina Vivinevine Wawayina takoyakoyaghi, tuna David tupurereghina na vaghina wawayina, bo?” ²⁴ Ma Perisi damsia weni sisiyina ivi~yanei na ivona bo, “Kegha! Kanuma beroberosi i kiivavo Berusiburu gwabinai rewapana iviia da kanuma beroberosi ekwawikwavinisi.”^h

²⁵ Yesu i nota iakovi ma ivonesi bo, “Kiivavo sago ina wawaya kamosiyai iti~kawapata ma iti~bogebogesi na nani kiivavona kudubina ita~wapa. Bo dam sago kamona rakaraka ruwa iti~kawapata na nani damna ke ita~miirikikina, ita~peku. ²⁶ Ma nakanani kanuma berona wawaya gwabinai ma Seitan ita~vomiiri da ita~kwavini na iti~matakira da ina vikiiavona kamona ivi~bogebogesi da ke kovokovoghina da ita~miirikikina. ²⁷ Kovonavona da Berusiburu rewapana ivereku da

^g 12:18-21 Isa 42:1-4 ^h 12:24 Mat 9:34, 10:25

kanuma beroberosi akwawikwavinisi. Ma tami mani kami kivikivina na God ina rewapanai ekwawikwavinisi. Ma ti na ina~vonemi da koiberu, iakovi da taku bade aku rewapanana God gwabinai aviiya.”

²⁸“God Kanumina ina rewapanai kanuma beroberosi akwawikwavinisi, tuna kubiine kotakovi da kurimi God ina vikiivavona inekiibau.”

²⁹“Ma sago, wawaya ke kovokovoghina ita~rui tomowa rewapanina ina ku numa da aviyavisina rapenai ita~yapi da kunona tomowina imana ma kaena ita~kutatani ma muriyai da ita~yapi.”ⁱ

³⁰“Wawaya ke ita~viviteku na ikawapateku. Iyavo kava ke taku yavata kata~bigabiga patapata da wawaya kata~kiikiividaburisi na aku biga eresoresoi.^j ³¹Avonavonemi da God kovokovoghina da ami bera beroberosi peyarina ina~notatawei. Ma Kanuma Vovokaravina koni~avaberowei na ke meyani ina~notatawei. ³²Ma iyai taku Wawaya Natusi ini~avaberoweku na God kovokovoghina da ina berabero ina~notatawei. Ma iyai Kanuma Vovokaravina ini~avaberowei na ke ina~notatawei, ke karako ma ke nokoni ku marana.”^{k l}

³³“Mikeda kii biibiina na amena biibiina, bo kii berona na amena berona. Amena kona~kitai ma kiina konakovi da biibiina bo berona.”^m

³⁴Tami mota natunatusi! Tami beroberomi na ke kovokovoghimi da sisiya biibiina koni~sisiyei. Aviyavisina wawaya nuwanuwasi kamoni egheghetawei na kawasiyai ekarakaratawei.ⁿ ³⁵Wawaya biibiina nuwanuwana kamoni na biibiina enuwanuwaghanei. Maranai nuwanuwana ina~votawei na biibiina ina~karatawei. Ma wawaya berona nuwanuwana kamoni na berona enuwanuwaghanei. Maranai nuwanuwana ina~votawei na berona ina~karatawei. ³⁶Ma avonavonemi da vitupavira maranai wawaya God maghinonai ina~miiri ma aviyavisina kudubina ivivi~sisiya wapawapai na kurina ini~mamatarei. ³⁷Tam mani am sisiya tepanai God ina~vona da tam wawaya biibiim bo tam wawaya berom.”

Wawaya i kayowana da matakira ita~kitai.

(Mak 8:11-12; Luk 11:29-32)

³⁸Perisi damsi ma vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi viya Yesu ivona tovonu bo, “Vibeyebeyena wawayim, akii kayowana da matakira

ⁱ 12:29 Tomowa rewapanina miiba kamoni na Seitan. Ma aviyavisina Seitan rapenai na tomowina, tuna kanuma berona gwabinai irunuma da matana ma kawana ipota. Ma Yesu ipisi da Seitan imana ma kaena ikutatani da tomowina iyapini da Seitan ina rewapanai ikiibutawei. ^j 12:30 Mak 9:40 ^k 12:32 Perisi damsi ivonavona da Yesu ina bera ghamaghamasi na Seitan ina rewapanai iberaberei ma kegha, Kanuma Vovokaravina ina rewapanai iberaberei. Tuna kubiine Perisi damsi Kanuma Vovokaravina ivivi~avaberowei ma God i berabero ke meyani ina~notatawei. ^l 12:32 Luk 12:10 ^m 12:33 Mat 7:20; Luk 6:44 ⁿ 12:34 Mat 3:7, 23:33, 15:18; Luk 3:7, 6:45

ghamana kuta~berai da kata~kitai ma katakovi da am rewapana God gwabinai kuviya.”^o ³⁹Ma Yesu ivonapotesi bo, “Tami weni kimtina kamona ami nota na beroberosi ma kawakiikiimi. Ma ami kayowana da matakira ghamana kota~kitai, bo? Kegha, ke ana~berai. Ma aviyavisina itupuwa peroveta Jona kurina na tuna matakirina kava.”^p ⁴⁰Ikikava Jona mara aroba ma didibara aroba iyana ghamanakina kamokamona kamona imakai, nakanani ina~tupuwa Wawaya Natusi kurina da mara aroba ma didibara aroba tano kamona ina~kena.”^q ⁴¹Ma Jona idima Nineva damsi kurisi da itupuwavira. Ma vitupavira maranai nani damsi ina~vomiiri ma ina~vona da karako weni kimtina na berabero wawayimi. Ma kovi~yana, karako wawaya sago inekiibau ma tuna na Jona ighekuyowei.”^r ⁴²Mara katamaninai Seba kana kiivavo wavinena dobu rabarabai ivomiiri inae Kiivavo Soromon kurina da ina nuwagiura ma ina vibeyebeyena iti~yanei. Ma vitupavira maranai nani wavinena ina~vomiiri ma weni kimtina ini~wavumi, ina~vona da tami na berabero wawayimi iyamna aku vibeyebeyena ke koti~yanei. Ma kovi~yana, karako wawaya sago inekiibau ma tuna na Kiivavo Soromon ighekuyowei.”^s

Kanuma berona ivovira.

(Luk 11:24-26)

⁴³“Mikeda kanuma berona wawaya gwabinai ina~kiibau na warere makiiwapasiyai gwara inekwekwa da iti~yakam ma ke ina~panani. ⁴⁴Ma ina~vona bo, ‘Aku ku numa ana~vovira.’ Ina ku numa ina~nekiibau na ina~panani da numana kwebuna, wawaya igigiri ma bera peyarina itere bubuni. ⁴⁵Vaghina ma ina~nae ma kanuma beroberosi miikovimaruwa, ti na bero kirakiisi, ina~rutinisi ma peyarisi ina~vovira da nani wawayina gwabinai ina~runuma. Karenai wawayina ina yawasa ibero. Ma peyarisi ina~runuma na ina yawasa ina~bero kirakai. Ma nakanani ina~tupuwa weni kimtina kawakiikiimi kurimi.”

Yesu ina maduwa ma titina yoghoyogho.

(Mak 3:31-35; Luk 8:19-21)

⁴⁶Yesu patana da ivivi~sisiya koroto kurisi ma ina maduwa ma titina yoghoyogho inekiibau da kawakawarai imiiri ma i kayowana da Yesu kurina iti~sisiya. ⁴⁷Wawaya sago Yesu ivonei bo, “Am maduwa ma titim yoghoyogho matarai ekoyakoyaghim, i kayowana da iti~sisiya kurim.” ⁴⁸Ma Yesu ivonapotesi bo, “Aku maduwa na iyai? Ma titiku yoghoyogho na iyavo?” ⁴⁹Ma ituparorona kana kivikivina kurisi ma ivona bo, “Aku

^o 12:38 Mat 16:1; Mak 8:11; Luk 11:16 ^p 12:39 Mat 16:4; Mak 8:12 ^q 12:40 Jon 1:17
^r 12:41 Jon 3:5 ^s 12:42 1Kgs 10:1-10; 2Chr 9:1-12

maduwa ma titiku yoghoyogho na vaghina weni, ⁵⁰iyamna iyavo kava aku Mamai kunumai ina kayowana eberaberai, ti na titiku yoghoyogho ma novunovuku ma aku maduwa mau.”

Pei vonina miibiina.

(Mak 4:1-9; Luk 8:4-8)

13 ¹Marana sago Yesu numa ikiibutawei ma inae ku toka da baranai imakiipika da iti~beyebeyena. ²Ma wawaya peyarisu Yesu kurina iriyei ma koroto irakata sasara da Yesu ku waka igeru ma tepanai imakai. Ma wawaya kikirai imiimiiri.^t ³Ma sisiya peyarisu miibiyai ivonesi. Ivona bo, “Wawaya sago ikiibau pei vonina kubiine. ⁴Ma pei ivivi~busagha da viya ketiyai iririgha ma kiu ipisi da ikam yavui. ⁵Ma viya ku tano wakiwakimina iririgha, ma kana tano ke ghamana. Ma yaghiyaghina ituwepa. Ma kana tano tetepakina kubiine, ⁶madegha irarana da nani peina kudubina isivisivi ma ikaragavovori, iyamna ramramsi kegha. ⁷Ma pei viya iyiyo ku kamosi iririgha na yavata igogo ma iyiyo nani peina ipanigudagudai. ⁸Ma pei viya ku tano biibiina iririgha ma igogo da sago sago duma iuwa bubuna da pei sago na amena 100 ma sago 60 ma sago 30 iterei.” ⁹Ma Yesu ivonesi bo, “Wawaya ere tinimi na aku sisiya kovi~yana bogai.”

Avi kubiine Yesu miibiyai ivivi~beyebeyena.

(Mak 4:10-12; Luk 8:9-10)

¹⁰Yesu kana kivikivina ipisi kurina ma ivi~tarakiiyanei bo, “Avi kubiine miibiyai wawaya kurisi kisisiya?”

¹¹Ma ivonapotesi bo, “Akova gavugavuna kudubina God ina vikiivavona kamonai avi~debei kurimi, ma wawaya viya kurisi na ke ati~debei. ¹²Ma iyavo kava akova gwabisiyai, God ku tepana ina~terei da ina~sasara. Ma iyavo kava akova gisi vaghina gwabisiyai na nani akovina God ina~viitawei.” ¹³Miibiyai aisisiya kurisi, iyamna ina~kitai ma ke inakovi, ini~yanei ma ke notana ina~viini. ¹⁴Weni wawayisi kamosiyai aviyavisina peroveta Aisaya igrumi na itupuwa. Igruma bo, “Weni wawayisi ini~yana ma ini~yana ma akovina ke ina~viini.

Ina~kita ma ina~kita ma ke ina~kitai.

¹⁵Matasiyai ita~kita,
bo tinisiyai iti~yana,
ma nuwanuwasi ita~votawei,
na ita~miiritavire kuriku ma ati~yawasisi.
Ma kegha da nuwanuwasi igudui,
ma tinisi itupapotapotai,

^t 13:2 Luk 5:1-3 ^u 13:12 Mat 25:29; Mak 4:25; Luk 8:18, 19:26

ma matasi itapotapotai.’ ”^v

¹⁶“Ma tami na koti~nuwabiibai, iyamna God ivi~biibiinimi da matamiyai kokitakita ma tinimiyai koiyana.” ¹⁷Vonavaghata avonavonemi, rorova mara katamaninai peroperoveta ma God ina wawaya maninisi i kayowana da aviyavisina karako kokitakitai ma koiyanei na ita~kitai ma iti~yanei, ma ke kovokovoghina.”

Yesu pei vonina miibiina iyamna ivi~debei.

(Mak 4:13-20; Luk 8:11-15)

¹⁸“Kovi~yana bubuna da pei miibiina ani~debei kurimi da konakova bubuni. ¹⁹Pei ketiyai iririgha na nakanani ma iyavo kava God varana biibiina ivi~yanei ma iyamna ke itakova bubuni. Aviyavisina nuwanuwasi kamoni na Seitan ipisi da inebosi. ²⁰Ma pei tano wakiwakiminai iririgha na nakanani ma iyavo kava God varana biibiina ivi~yanei ma yaghiyaghinai iviini ma ivi~nuwabiibiyei. ²¹Ma ramramsi ke itoru kirakai, tuna kubiine ke ina~miiri mara gurina. Wawaya ini~kawapatesi ma ini~tupaketowanesi vara biibiina itumaghanei kubiine na yaghiyaghinai i nota ina~peku ma ina~voterei. ²²Pei iyiyo ku kamosi iririgha na nakanani ma iyavo kava God varana biibiina ivi~yanei ma dobu yawasina inuwapoya kirakiyei ma mura ikirokirorowei da God vonana ipanigudagudai ma amena gwabisiyai kegha. ²³Ma pei viya ku tano biibiina iririgha na nakanani ma iyavo kava God varana biibiina ivi~yanei ma iakova bubuni. Tuna nakanani ma pei igogo ighae, iuwa da sago sago duma amena 100, 60 bo 30 iterei.”

Yesu inamona ivi~miibe.

²⁴Yesu bade miiba sago ivi~sisiyei kurisi. Ivona bo, “God ina vikiivavona na weni nakanani. Tomowa sago whiti peina biibiina ina vao kamoni ivi~busagha. ²⁵Ma didibarai wawaya ikenakena ma kana ghaviya ipisi ma inamona peina vao ku kamona ivi~busagha ma inae. ²⁶Ma pei biibiina igogo ighae ma ivi~karei da amena itereterei ma nani kamoni bade inamona igogo ighae.”

²⁷“Vao badana ina bigabiga inae kurina ma ivonei bo, ‘Bada, pei biibiina kuvoni ma inamona imapatana ipisi da whiti kamoni igogo?’ ”

²⁸“Ma ivonapotesi bo, ‘Kaku ghaviya iberai.’ ”

“Ma ina bigabiga ivi~tarakiyanei bo, ‘Kekayokayowei da kana~ragui bo?’ ”

²⁹“Ma ivonesi bo, ‘Kegha. Inamona kona~ragui na whiti yavata kona~kayoragutawei. ³⁰Kovoterei da inamona yavata ina~gogo patapata da kara bori kana mara ina~nekiibau. Ma boribori wawayisi ana~vonesi

^v 13:14-15 Isa 6:9-10 ^w 13:16-17 Luk 10:23-24

da kunona inamona ina~ragutawei ma ina~bawai ma ina~kapuni. Ma muriyai whiti ina~borini ma aku ku maghara numana ina~tura.’ ”

Pei gisina miibiina.

(Mak 4:30-32; Luk 13:18-19)

³¹Yesu miiba sago ivi~sisiyei. Ivona bo, “God ina vikiivavona na weni nakanani. Tomowa kii peina iviia da ina vao kamona ivoni. ³²Tuna peina na gisi korekorena ma kegha da ina~rakata da ini~kiidagima da vao kamona pei peyarina ina~ghekuyowesi. Ma kiu ina~pipisi da ragharaghanai ina~towatowei.”

Yist miibiina.

(Luk 13:20-21)

³³Ma bade miiba sago iterei. Ivonesi bo, “God ina vikiivavona na weni nakanani. Wavine sago yist gisi vaghina iviia ma parawa ghamana yavata ivoviravirai ma iterei da kapawina irakata.”

³⁴Ma Yesu aviyavisina ivivi~sisiyei koroto kurisi na miibiyai kava, ke meyani da iti~sisiyota. ³⁵Nakanani ivivi~miiba da aviyavisina peroveta igirumi na itupuwa. Igiruma bo,

“Miibiyai ani~sisiya,

Dobu ayamoni ma nani maranai aku nota ateregavui da mara sago nani notasi miibiyai ani~sisiyei kurisi.”^x

Yesu inamona miibiina ivi~debei.

³⁶Yesu koroto iverukuyowesi ma irui ku numa kamona. Ma kana kivikivina ipisi kurina ma ivonei bo, “Bada, kade inamona vao kamona miibiina na kuta~vonavibeyekai.”

³⁷Ma ivonapotesi bo, “Tomowa pei biibiina ivoni na Wawaya Natusi. ³⁸Ina vao na dobu. Ma pei biibiina na God natunatuna. Inamona na Devil natunatuna. ³⁹Vao badana kana ghaviya inamona ivoni na Devil. Bori marana na mara damona ma boribori wawayisi na aneya.”

⁴⁰“Ikikava inamona ina~ragui ma ku keyama karakaratina ina~tawei na nakanani mara damonai ina~tupuwa. ⁴¹Wawaya Natusi ina aneya ina~vonatawesi da ina vikiivavona kamona berabero wawayisi ma aviyavisina kava eberaberisi da berabero eberabera na kudubisi ina ragutawesi. ⁴²Ina~tawesi ku keyama karata makamakii nonowina ma nani dobunai ina~tutou ma okesi ina~vivitarakikitei. ⁴³Nani murinai wawayi maninisi i Mamai God ina vikiivavona kamona ina~makai na kii kita ina~ruyasegana da madegha nakanani. Wawayi ere tinimi na aku sisiya kovi~yana bogai.”

^x 13:35 Psa 78:2

Mane gavugavuna miibiina.

⁴⁴“God ina vikiivavona na weni nakanani. Mara sago tomowa sago mane ghamana gavugavuna tano kamoni ipanani. Idogo meyei ma nuwabiibiyai inae ma ina mura kudubina ivi~gimarei. Ma manena iviia ma inae da nani tanona igimaratawei da mane gavugavuna ivi~rapenei.”

Pel miibiina.

⁴⁵“Bade miiba sago weni. God ina vikiivavona nakanani ma tomowa sago pel biibiisi iekwekwai da ita~gimara. ⁴⁶Sago biibii kirakiina ipanani ma inae da ina mura peyarina ivi~gimarei. Ma manena iviia da nani pelna igimaratawei da rapenei.”

Wito miibiina.

⁴⁷“Ma miiba sago na God ina vikiivavona nakanani ma wito. Waway ivi~yoyowi ioru ku okowa ma iyana bogii ma bogiiai ikonai. ⁴⁸Ikona kirakai da wito itupakutukutuvi ma itini da ku kikira. Ma imakiivipikapika ma ivorereghi, iyana biibiisi ku kode iuwana ma beroberosi ivi~tawetaweyana. ⁴⁹Weni nakanani ina~tupuwa mara damonai. Aneya ina~nekiibau ma God ina waway maninisi kamosiyai na waway beroberosi ina~viitawesi ⁵⁰ma ina~tawesi ku keyama karata makamakii nonowina. Nani dobunai ina~tutou ma okesi ina~vivitarakikitei.”

Vonavaghata katamanina ma vonavaghata vuna.

⁵¹Ma Yesu ivi~tarakiyanesi bo, “Weni miibiisi peyarina koakova bubuni bo kegha?”

Ma kana kivikivini ivona bo, “E, damina kaviini.”

⁵²Ma ivonesi bo, “Meni vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayina God ina vikiivavona ku kamona ina~rui na tuna nakanani ma waway ghamana ina mura numa kamoni iti~yava bubuni. Ma mura kamoni na buderi katakatamanisi ma bade mura vusi.”

Nasaret damsisi Yesu ibarei.

(Mak 6:1-6; Luk 4:16-30)

⁵³Yesu ina miiba sisiyisi ivi~kovini ma ivomiiri inae. ⁵⁴Ina ku kwanatu vaghata inekiibau ma ivi~karei da i kiki numanai waway ivivi~beyebeyesi. Ma wawayisi ivi~deyei ma ivona bo, “Weni tomowina na ina nuwagiura meni dobunai iviia? Ma rewapana imapatana iviia da bera ghamaghamasi eberaberai? ⁵⁵Wena takovi, da tuna vonura wawayina natuna, ma ina maduwa na Meri. Titina yoghoyogho na Jemes, Josepa, Saimon ma Judas. ⁵⁶Ma bade novunovuna gwabitiyai

emakamakai. Ma weni berasi na imapatana iviia?”⁵⁷ Ma ivonavuvurei. Ma Yesu ivonesi bo, “Dobu viruwa wawayisi peroveta evovokaravei, ma tuna mani ina dobuwai bo ina numiiai na kegha.”^y ⁵⁸ Tuna kubiine nani dobnai bera ghamaghamasi ke peyarina ita~berai, iyamna i vitumaghana kegha.

Jon Babataito irabobo.
(Mak 6:14-29; Luk 9:7-9)

14 ¹ Nani maranai Gariri damsi i kiivavo kana vava Herodi ma tuna Jon Babataito iwana ikiiyaraghi. Ma Yesu varana ivi~yanei, ² na ina bigabiga wawayisi ivonesi bo, “Nani tomowina na Jon bo? Agunai da rabobowai ivomiiri. Tuna kubiine rewapana gwabinai da bera ghamaghamasi eberaberai.”

³⁻⁴ Jon ina rabobo na weni nakanani itupuwa. Herodi varesina na Piripo ma Piripo kawana na Herodiyasi. Ma Herodi na Piripo kawana ivi~tuneboi. Tuna kubiine Jon inae Herodi kurina ma ivonei bo, “Varesim kawana kuravaghi na Moses ina vonaviyoyovana kuvi~kiigiyei.” Weni sisiyina kubiine Herodi, Jon ipaniya ma ku gabura iterei.^z ⁵ Ma ina kayowana ghamana da Jon ita~kiivunui. Ma ke kovokovoghina, iyamna wawaya peyarisi ivivi~tumaghana da Jon na God ina peroveta, tuna kubiine Herodi iyabumanesi.

⁶ Ma Herodi ina tupuwa marana na kam ghamana iterei. Ma Herodiyasi natuna wiwikena koroto maghinosiyai iriku da Herodi nuwanuwana ivii kirakiiyei. ⁷ Tuna kubiine vonakiiyapa bagibagina kurina iterei, ivona bo, “Am kayowana avai, kuna~voneku na ana~verem.” ⁸ Ma wiwikena ina maduwa ina kayowana ikivini da Herodi ivonapotei bo, “Aku kayowana Jon Babataito gayamina dabira kamoni kunuwani da kuna~vereku.” ⁹ Ma Herodi ivi~nuwapoya kirakai, ma namada ivonakiiyapa da turaturana peyarisi ina sisiya ivi~yanei, tuna kubiine ke iti~kegha. Ina seri wawayina ivi~yonei ¹⁰ da ita~nae da gabura kamoni Jon iwana ita~kiiyaraghi. ¹¹ Ikiiyaraghi ma Jon gayamina ku dabira iuwani ma ikavararuwei da wiwikena iverei. Ma wiwikena ikavari da ina maduwa iverei. ¹² Ma vaghina, Jon kana kivikivina ipisi da tupuwina ikavari inae da idogoi. Muriyai inae da aviyavisina itupuwa na Yesu ivonei.

Yesu wawaya 5~tausan ivi~kanisi.
(Mak 6:30-44; Luk 9:10-17; Jon 6:1-14)

¹³ Yesu ivi~yanei da Jon irabobo na koroto ghamana ikuyowesi ma ku waka igeru ma ina kayowana da ina kina kava ita~nae ku dobu makiiwapana. Ma ke kovokovoghina, wawaya sisiya ivi~yanei da Yesu

^y 13:57 Jon 4:44 ^z 14:3-4 Luk 3:19-20; Lev 18:16, 20:21

wakiiyai inenae na i kwanatu ikiibutawei ma tanowai iverukivini. ¹⁴Yesu iwota na koroto ghamana ikitisi da ivi~kamyuyuwesi ma i wawaya gubagubagisi ivi~yawasisi.

¹⁵Ravi ipika na kana kivikivina ipisi ma Yesu ivonei bo, “Madegha ikovi ma wena dobu makiwapana. Kevonatawesi ina~nae ku meyagai da ti mani kii vavai ina~gimara.”

¹⁶Ma Yesu ivonapotesi bo, “Kegha, ke ina~nae. Tami vavai kona~veresi da ina~kam.”

¹⁷Ma kana kivikivina ivona bo, “Ke ruvaruvana! Parawa miikovi ma iyana ruwa kava weni.”

¹⁸Ma Yesu ivona bo, “Kokavarapiyei kuriku.” ¹⁹Ma nani korotona ivonesi da inamona tepanai imakiipikapika. Ma nani parawisi miikovi ma iyana ruwa iviia ma itepa ku kunuma ma God kurina ivi~kiikiwa ma parawa ivogimai. Ma kana kivikivina iveresi da wawaya irereghisi. ²⁰Vaghina ma, nani korotona kudubina ikam da inunusi. Ikam ikovi ma kana kivikivina kam tutura iyuna da kode ivi~12 ivi~tupoi. ²¹Ma nani korotona kamonai totomowa kava ivi~yavisi na 5~tausan. Ma wivine da ededa yoghoyogho na ke iti~yavisi.

Yesu okowa tepanai ibaba.

(Mak 6:45-52; Jon 6:15-21)

²²Nani murinai Yesu kana kivikivina ivi~gerusi ku waka, ivonatawesi da ivi~nao ku toka nevana. Idamadamana na bade Yesu koroto ghamana ivonatawesi inae. ²³Korotona inenae ma nipowana kubiine ighae ku koya tepana. Ravi ipika ma patana da ina kina kava imakamakai, ²⁴ma waka na namada ikiibu kirakai. Ma yanunu maghinosiyai ipipisi ma tovava ghamaghamasi waka irugerugei. ²⁵Mara tomtom nubakutuvina kamonai, Yesu okowa tepanai ibaba inenae kurisi. ²⁶Ma kana kivikivina ikitai da wawaya sago okowa tepanai ibababa ma iyabumana kirakai ma ikiirara bo, “Momosika!” ²⁷Ma Yesu yaghiyaghina ivonesi bo, “Ke kona~yabumana, ami nota evirewapana. Taku.”

²⁸Ma Pita ivona bo, “Bada, vonavaghata da tam na kevoneku da taku bade okowa tepanai ana~baba ana~nae kurim.”

²⁹Ma Yesu ivona bo, “Kepisi.” Vaghina ma Pita waka ikiibutawei ma ivi~karei da okowa tepanai ibaba inenae Yesu kurina, ³⁰ma damina iviia da yanunu ma tovava irakata na iyabumana kirakai. Ivi~karei da imonumonu ma ivi~kwatu bo, “Bada, kevi~viteku!” ³¹Ma Yesu ivororona, imana ivotani ma itinepai. Ma ivonei bo, “Am nota igisi, avi kubiine ke kuti~tumaghaneku?”

³²Ma ivi~ruwa igerugeru ku waka na yanunu inuba. ³³Ma vaghina, kana kivikivina waka tepanai ivokavakavari ma ivona bo, “Vonavaghata, tam God Natuna.”

Yesu Genesaret damsi ivi~yawasisi.

(Mak 6:53-56)

³⁴Toka idamani ku nevana da Genesaretiyai iwota. ³⁵Ma wawaya nani dobnai ivogiini da tuna Yesu na sisiya ivi~vovonavoneyanei da dobu ine yavui ma i wawaya gubagubagisi ikavaraneyesi Yesu kurina. ³⁶Ma wawaya ivivi~nowi da gubagubagisi kana gara damokikina kava ita~votovoni. Ma iyavo kava ivovotovoni na kudubisi iyawasa.

Kaekiki mau i vibeyebeyena.

(Mak 7:1-13)

15 ¹Perisi damsi ma vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi viya Jerusalem kamoni ipisi Yesu kurina da ivi~tarakiyani bo, ²“Avi kubiine kam kivikivina kiki katamana ikiigiyei? Vi~imakowa ketana ke ita~kivikivina bubuni. Kunona na imasi ita~tepokowakowai ma muriyai da ita~kam.” ³Ma Yesu ivonapotesi bo, “Ma tami, avi kubiine God ina sisiya bagibagisi kobarei da tami mani ami kiki kokivikivini? ⁴God ivoneta bo, ‘Ami mamai da ami maduwa kovopepetisi.’ Ma ivona bo, ‘Iyi ina mamai bo ina maduwa ini~avaberowesi na kokiivunui.’^a ⁵Ma tami na ami vibeyebeyena na weni nakanani. Tomowa ina maduwa da ina mamai ina~vonesi bo, ‘Aku bera ma aku sawara peyarina God kurina asuwara. Tuna kubiine ke ani~vitemi.’ ⁶Weni nakanani koibeyebeyena na God vonana kotatakuputei da ami kiki katamana kokivikivini. ⁷Tami miiriruwaruwami! Aisaya ivona bubuna, igiruma da God ivona bo,

⁸ ‘Weni wawayisi kawayiyai evonavona da evovokaraviku,
Ma nuwanuwasi inetaweyana,
ke gwabikuwai.

⁹ I vokavakavara na kwebuna.
Nuwatepasiyai evovokavakavariku na iyamna kegha.
Ti mani i akova ma i kiki tepanai ibeyebeyena.’^b

Aviyavisina ina~berim da kuna~dadabu.

(Mak 7:14-23)

¹⁰Yesu wawaya ikwaturiyariyesi ma ivonesi bo, “Kovi~yana bubuna da akova kona~viiya. ¹¹Aviyavisina kawamuwai kekanikani ma keumumai na ke ina~berim da God ku matana tam na dadabum. Ma sisiya berona kawamuwai ina~kiibau na tuna ina~berim da God ku matana tam na dadabum.”

¹²Muriyai kana kivikivina inae Yesu kurina ma ivonei bo, “Kuakovi bo kegha da nakanani kuvi~sisiya na Perisi damsi nuwanuwasi ipughu.”

^a 15:4 Exod 20:12, 21:17; Deut 5:16; Lev 20:9 ^b 15:8-9 Isa 29:13

¹³Ma ivonapotesi bo, “Aku Mamai kunumai aviyavisina ke tuna mani imanai ita~voni na ere ramramna ina~tinaragutawei. ¹⁴Kovoteresi, nani Perisi damsi ke kona~notisi, ti na babada matapotapotasi. Wawaya matapotapotana ma kwinnana matapotapotana ini~nowei na ivi~ruwa ku bonagha ina~ririgha.”^c

¹⁵Ma Pita ivona bo, “Bada, miibiina Perisi damsi kuvonesi na iyamna kuti~debei kurikai.”

¹⁶Ma Yesu ivona bo, “Te! Patana da koneghanegha bo? ¹⁷Kade kotakovi da aviyavisina kawatiyai takanikani ma tumumai na ku kamokamota erurui ma muriyai tupuwita ina~kiibutawei. ¹⁸Nota berona wawaya nuwanuwana kamoni egheghetawei da kawanai sisiyina ekarakaratawei. Tuna ina~berai da God ku matana wawayina na dadabuna.^d ¹⁹Wawaya nuwanuwana kamoni nota dadabusi egheghetawei. Kiivunuwa, vipekana wapawapa, ruwavine, rutomowa, yapi, vimamatara bero ma viavabero. ²⁰Weni berasi kona~berai na God matanai tami wawaya dadabumi. Ma imami ke kona~tepokowakowai ma kona~kam na tuna ke ini~dadabumi.”

Wavine sago ina vitumaghana.

(Mak 7:24-30)

²¹Yesu nani dobuna ikiibutawei ma inae ku Taya ma Saidon kwantusi. ²²Ma wavine sago nani dobunai imakamakai, tuna dobu viruwa wawayina, ina karena na Keinan dobuna. Ma ipisi Yesu kurina ma ikiirara bo, “Bada, tam David Tupurereghina, kevi~kamyuyuweku! Natuku wavinena gwabinai kanuma berona irunuma da evovokwarakwara kirakai.” ²³Ma Yesu ke sago ita~vonapotei. Ma kana kivikivina ipisi da Yesu kurina ivi~nowi bo, “Kevonatawei ina~nae, ekivikivinita ma ekiikiirara kirakai.”

²⁴Ma Yesu wavinena kurina ivona bo, “Apisi da Israel damsi kava kubiisi. Ti nakanani ma sipu siwasiwanisi.”

²⁵Ma wavinena ipisi kurina da maghinonai ivi~tuwaporeruruwana ma ivonei bo, “Bada, kevi~viteku!”

²⁶Ma ivonapotei bo, “Ke ita~biibai da wawaya ededa kii vavai ita~viiya ma ita~tawei kukou kurisi da ita~kani.”

²⁷Ma wavinena ivona bo, “Vonavaghata Bada, ma kegha da kukou ina mamai ekamkamririgha na evovoterei da ina kukou ekanikani.”

²⁸Ma Yesu wavinena ivonapotei bo, “Aku wavine, am vitumaghana irakata kirakai! Am kayowana ana~berai.” Ma yaghiyaghina natuna iyawasa.

Yesu wawaya peyarisi ivi~yawasisi.

²⁹Yesu nani dobuna ivoterei da ku Gariri tokana inae. Ma kikirai ibaba inae da ighae ku koya barana ma imakiivipika. ³⁰Koroto ghamana iriyei kurina ma

^c 15:14 Luk 6:39 ^d 15:18 Mat 12:34

gubagubagisi irutinaneyesi. Digadigasi, matapotapotasi, kawapotapotasi ma kii gubaga bogii ma bogiiai. Yesu maghinonai ivi~makiinisi da ivi~yawasisi. ³¹Ma wawaya peyarisivi~deye kirakiiyei da kawapotapotasi ivivi~sisiya, digadigasi ibababa, ma matapotapotasi ikitakita. Ma Israel i God ivi~ghegheni.

Yesu wawaya 4~tausan ivi~kanisi.

(Mak 8:1-10)

³²Yesu kana kivikivina ikwaturiyariyesi ma ivonesi bo, “Weni wawayisi aikamyuyuwesi, iyamna mara aroba yavata tamakamakai ma kii vavai kegha. Ke ata~kayokayowei da ere vitonarisi ana~vonatawesi da ketiyai ina~kayoparoro.”

³³Ma kana kivikivina ivonei bo, “Wena dobu makiwapanana. Vavai imapatana tapanani da koroto ghamana tikanisi?”

³⁴Ma Yesu ivi~tarakiianesi bo, “Parawa viya gwabimiyai?”

Ma ivonapotei bo, “Parawa miikovimaruwa ma iyana ruwa kikei.”

³⁵Ma Yesu, koroto ghamana ivonesi da tanowai imakai. ³⁶Ma parawa da iyana iviia ma God ivi~kiikiwei. Ivogimagimai ma kana kivikivina iveresi da irereghi wawaya kurisi. ³⁷Ma peyarisivi ikam da inunusi. Ikam ikovi ma murinai kana kivikivina kamtutura iyuna da kode miikovimaruwa ivi~tupoi. ³⁸Nani korotona kamonai na totomomowa kava ivi~yavisi na ivi~4~tausan ma bade wivine ma ededa yoghoyogho yavata ikam. ³⁹Ma vaghina, korotona ivonatawesi inenae na Yesu ku waka igeru da idamana ku Magadan dobuna.

Wawaya matakira ikayokayowei.

(Mak 8:11-13; Luk 12:54-56)

16 ¹Perisi ma Sadusi damsi ipisi Yesu kurina ma ivi~kaetina da matakira ghamana ita~berai da ita~kitai.^e

²Ma ivonesi bo, “Ravi ina~pika ma mara ina~ruwabai na kona~vona bo, ‘Maram na mara biibiina.’ ³Ma mara boiboiyai mara ina~gigiri ma muriyai ina~kwavui na kona~vona bo, ‘Garewa ina~katuna.’ Koakovi ikikava matakira kunumai kona~kitai na kona~vona da mara biibiina bo mara berona. Ma karako na matakira ghamaghamasi etuputupuwa, idebei da God ina Vivinevine Wawayina inekiibau ma avi kubiine ke akovina kota~viiviiya? ⁴Weni kimtina na God ke koti~tumaghane ma kawakiikiimi, ma ami kayowana da matakira ghamana kota~kitai, bo? Kegha, ke ani~beyemi, ma peroveta Jona aviyavisina ipanani na tuna matakirina kava kona~kitai.” Ma Yesu ivoteresi ma inae.

Perisi ma Sadusi damsi i yist.

(Mak 8:14-21)

⁵Toka idamani na Yesu kana kivikivina nuwanuwasi iwapa da parawa ke ita~viini. ⁶Ma Yesu ivonesi bo, “Kokitaruvimi! Perisi ma Sadusi damsi

^e 16:1 Mat 12:38; Luk 11:16

i yist kokitaruvai.”^f 7Ma kana kivikivina ti mani kavakava inipusi, ivona bo, “Mikeda parawa ke kata~viini, tuna kubiine nakanani ivoneta.”

8Ma Yesu iakovi aviyavisina ivivi~sisiyei ma ivi~tarakiiyanesi bo, “Tami ami vitumaghana igisi ghagha. Parawa ke kota~viini na tuna kosisisiyei, bo? 9Tami kotakovi da taku iyai. Konotanotai bo kegha da parawa miikovi kava ma tomotomowa ivi~5~tausan avi~kanisi? Ma kamtutura na kodesi viya koviini?”^g 10Ma bade parawa miikovimaruwa kava na tomotomowa ivi~4~tausan avi~kanisi. Ma kamtutura koyuna na kode viya kovi~tupoi?^h 11Avi kubiine ke kotakovi da taku ke parawa ata~vivisisiyei? Ma ana~vona meyemi da Perisi ma Sadusi damsi i yist kokitaruvai.” 12Ma wekarakava kana kivikivina akovina iviia da ke parawa kana yist ita~vivisisiyei ma Perisi ma Sadusi damsi i vibeyebeyena viviberona na tuna ivivi~sisiyei.

Pita ivi~mamatara da Yesu na God ina Vivinevine Wawayina.

(Mak 8:27-30; Luk 9:18-21)

13Yesu kana kivikivina yavata inae ku kwanatu sago kana vava Sisariya Pilipai. Ma kana kivikivina ivi~tarakiiyanesi bo, “Kovoneku, wawaya enotanotai da taku Wawaya Natusi na iyai?”

14Ma ivonapotei bo, “Viya evonavona da tam Jon Babataito, ma viya evonavona da tam na peroveta Elaidiya, ma viya evonavona da tam Jerimaya bo peroveta sago.”ⁱ

15Ma ivi~tarakiiyanesi bo, “Ma tami, konotanotai da taku na iyai?”

16Ma Saimon Pita ivonapotei bo, “Tam na God ina Vivinevine Wawayina. Tam na God Yawayawana Natuna.”^j

17Ma Yesu ivonapotei bo, “Saimon, Jona natuna, God ivi~biibiinim. Aku Mamai kunumai nani notana iverem, ke wawayota gwabisiyai kuta~viia. 18Saimon, avonavonem da kam vava vuna na Pita (Pita iyamna na ‘wakima’). Ma weni wakimina tepanai aku ekalesiya ana~yamoni. Ma rabobo ina rewapana ke kovokovoghina da ina~ghegavovori. 19Pita, tam matuketa kana koyakoyagha God ina vikiivavona kamonai ma rewapana avereverem da aviyavisina dobuwai kuna~gudui na bade God ku murim ina~miiri da kunumai ina~gudui. Ma aviyavisina dobuwai kuni~vaghinei na bade God ku murim ina~miiri da kunumai ini~vaghinei.”^k 20Ma Yesu ivonatanisi da wawaya kurisi ke iti~mamatara da tuna na God ina Vivinevine Wawayina.

Yesu ina rabobo ivi~mamatarei.

(Mak 8:31–9:1; Luk 9:22-27)

21Nani maranai Yesu ivi~karei da kana kivikivina ivonavonaveresi da aviyavisina ina~tupuwa kurina. Ivona bo, “God ina kayowana da

^f 16:6 Luk 12:1 ^g 16:9 Mat 14:17-21 ^h 16:10 Mat 15:34-38 ⁱ 16:14 Mat 14:1-2; Mak 6:14-15; Luk 9:7-8 ^j 16:16 Jon 6:68-69 ^k 16:19 Mat 18:18; Jon 20:23

ana~nae ku Jerusalem da Jiu damsi i babada ma taparoro babadisi i babada ma vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi ina~berai da ani~kamaghi kirakiiyei. Ma ini~raboboku ma mara viarobina kamonai rabowwai ana~vomiiri.” ²²Ma Pita, Yesu itinaviviri ku ririna ma iyeghai bo, “Kegha, Bada! Ke nakanani ina~tupuwa kurim!”

²³Ma Yesu imiiritavire ma Pita ivonapotei bo, “Seitan, kenetaweyana! Kiketagudugudu! Nani notana na ke God ita~verem, tam dobu notana kenotanotai.”

²⁴Muriyai Yesu kana kivikivina ivonesi bo, “Iyi tam kekayokayowei da kuna~kiviniku na kevere meyem, am korosi kekavari ma kekiviniku.^l ²⁵Tam iyai am yawasa kuna~nuwaghane na kuni~wapai. Ma tam iyai am yawasa kuna~nuwatawei taku kubiiku na yawasa makamakii nonowina kona~panani.^m ²⁶Dobu kana mura kudubina kuta~viia ma kanumim kuti~wapai na am mura ke sago iti~vitem da yawasa kuta~panani bo kanumim kuta~vii meyei. ²⁷Ma mara sago taku Wawaya Natusi aku Mamai kana kadara kamonai ana~pisi, ma aneya vovokaravisi yavata. Nani maranai wawaya kudubisi i bera ana~ruvai ma ani~miiyesi bo kii kovogha ana~veresi.ⁿ ²⁸Vonavaghata avonavonemi, wawaya viya kamotiyai taku Wawaya Natusi aku vikiivavona kona~kitai ma muriyai da kona~rabobo.”

Yesu kitana ivire.

(Mak 9:2-13; Luk 9:28-36)

17 ¹Mara miikovimasago murinai Yesu kana kivikivina aroba irutini, ti na Pita, Jemes ma Jon, tuna Jemes tina kikei. Koya ghamana igheni ma nani dobunai ti mani kava imakai.^o ²Ma kana kivikivina ikitakitai ma Yesu kana kita ivire. Maghighina iruyasegana da madegha nakanani ma kana gara poipoi kirakiina. ³Ke mara gurina ma ivi aroba ikitai da Moses ma Elaidiya irumatara da Yesu yavata ivivi~sisiya. ⁴Ma Pita, Yesu kurina ivona bo, “Bada, ibiibii kirakai da tota weni! Kuna~kayowei na yobe aroba ana~yamoni. Sago tam, sago Moses, ma sago Elaidiya.”

⁵Ivivi~sisiya kamonai na kwavu ere yaseganina inekiibau da isovomumusi. Ma gamo kwavu kamonai ivona bo, “Wena natuku, tuna nuwanuwaku ma ainuwabiibiiyei. Ina sisiya kovi~yana bogai.”^p

⁶Maranai kana kivikivina gamo ivi~yanei na iyabumana kirakai da itawotesi ku dowa ma maghighisi ikiigavugavui. ⁷Ma Yesu ipisi kurisi da ivotovonisi. Ma ivonesi bo, “Kovomiiri, ke kona~yabumana.” ⁸Itepa ma ita~kita na Yesu ina kina kava ikitai.

^l 16:24 Mat 10:38; Luk 14:27 ^m 16:25 Mat 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25

ⁿ 16:27 Mat 25:31; Psa 62:12; Rom 2:6 ^o 17:1-5 2Pit 1:17-18 ^p 17:5 Gen 22:2; Deut 18:15; Psa 2:7; Isa 42:1; Mat 3:17, 12:18; Mak 1:11; Luk 3:22

⁹Koya tepanai iororu na Yesu sisiya bagibagainai ivonatanisi bo, “Matakirisi kokitai na ke koni~sisiyei. Taku Wawaya Natusi rabobowai ana~vomiiri ma nani murinai wawaya kurisi koni~mamatarara.”

¹⁰Kana kivikivina Yesu ivi~tarakiiyanei bo, “Avi kubiine vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi mara nonowa evonavona da Elaidiya ini~nao ina~vovira ku dobu ma murinai na God ina Vivinevine Wawayina ina~nekiibau?”^q ¹¹Ma Yesu ivonapotesi bo, “Vonavaghata da Elaidiya iti~nao ma bera peyarina ita~vovunaghi. ¹²Ma ana~vonemi da Elaidiya namada ineikiibau ma wawaya iveyiyei ma ivi~kayotiranei. Ma bade nakanani taku Wawaya Natusi ini~kayotiraneku da ani~kamaghi kirakiiyei.”^r ¹³Nani maranai kana kivikivina inotapanani da tuna Jon Babataito ivivi~sisiyei.

Yesu kanuma berona tomowa kikei gwabinai ikwavini.

(Mak 9:14-29; Luk 9:37-43)

¹⁴Yesu kana kivikivina ivi~aroba yavata koyiyai iororu na koroto ghamana ipananisi ivivi~koyakoyagha. Ma tomowa sago ipisi Yesu kurina ma maghinonai ivi~tuwaporeruruwana ma ivi~nowi bo, ¹⁵“Bada, natuku kevi~kamyuyuwei. Eparoparoro ma evokowarakwara kirakai. Mara ipeyari epekupeku ku keyama karakaratina ma ku okowa. ¹⁶Arutinapiyei kam kivikivina kurisi ma ke ruvaruvana da iti~yawasi.”

¹⁷Ma Yesu ivonesi bo, “Weni kimtina na kawakiikiimi. Mara iguri ghagha yavata tamakamakai ma patana da ami vitumaghana kegha! Vaghina, tomowa kikei korutinapiyei kuriku.” ¹⁸Ma Yesu kanuma berona iyeghai da tomowa kikei ikiibutawei ma yaghiyaghinai iyawasa.

¹⁹Nani murinai kana kivikivina inae Yesu kurina ma gavunai ivi~tarakiiyanei bo, “Avi kubiine tokai ke ruvaruvana da kanuma berona kata~kwavinakiibuwei?”

²⁰Ma ivonapotesi bo, “Iyamna ami vitumaghana igisi kirakai. Vonavaghata avonavonemi, mikedda ami vitumaghana ita~rakata da nakanani ma pei gisi korekorena na kovokovoghina da koya kota~vonei bo, ‘Noke kenae’ ma vaghina ita~nae. Koni~tumaghana na kovokovoghimi da bera kudubina kona~berai.” ²¹(-)^s

Yesu ina rabobo ivi~sisiya meyei.

(Mak 9:30-32; Luk 9:43b-45)

²²Yesu kana kivikivina yavata Gariri kamonai ivi~sagosi ma ivonesi bo, “Tomowa sago taku Wawaya Natusi ini~wawaneku da kaku ghaviya

^q 17:10 Mal 4:5 ^r 17:12 Mat 11:14 ^s 17:21 Mara katamaninai giruma damsi peyarisi ves 21 ke ita~terei. Ma viya na weni nakanani igirumi: ‘Kanuma berona weni kanumina nakanani na kona~nipowana kirakai God kurina da kona~kwavini.’ Mat 21:21; Mak 11:23; 1Kor 13:2 kekitai.

ku imasi ina~tereku. ²³Ma ini~raboboku ma mara viarobina kamonai God ina~berai da rabobowai ana~vomiiri.” Nakanani ivi~sisiya na kana kivikivina ivi~nuwapoya kirakai.

Yesu Numa Taparoro kana teks ivi~miiyei.

²⁴Yesu kana kivikivina yavata irui ku Kapeniyam kwanatuna. Ma teks yuyuna damsi ipisi Pita kurina ma ivi~tarakiyane bo, “Ami Bada Taparoro Numana kana teks ini~miiyei bo kegha?”^t

²⁵Ma Pita ivonapotesi bo, “E, ini~miiyei.”

Pita irui ku numa kamona da Yesu kurina iti~sisiya ma Yesu ivi nao, ivona bo, “Saimon, am nota avai? Kiikiivavo na meni wawayisi gwabisiyai teks ina~yuna, natunatusi gwabisiyai bo wawayota gwabisiyai?”

²⁶Pita ivonapotei bo, “Wawayota gwabisiyai.”

Ma Yesu ivona bo, “Tuna kubiine kiikiivavo natunatusi na teks ke ini~miiyei. ²⁷Ma kegha da ke ata~kayokayowei da weni damsi nuwanuwasi ina~pughu. Tuna kubiine kenae ku toka ma am kiimo ketawei. Meni iyanina kuni~nao kuna~tini na kawana kevoaghae da kamonai silva riririghina^u kuna~panani. Ma tuna na ruvaruvana da tam ma taku kubiita ita teks kuni~miiyei.”

Iyi ini~wawayaghama God ina vikiivavona kamonai?

(Mak 9:33-37; Luk 9:46-48)

18 ¹Nani maranai Yesu kana kivikivina ipisi kurina ma ivi~tarakiyane bo, “God ina vikiivavona kamonai na iyi ini~wawayaghama?”^v

²Ma Yesu waway kikei sago ikwatui ipisi da kamosiyai imiiri. ³Ma ivonesi bo, “Vonavaghata avonavonemi, ke kona~tereoruwe meyemi da tami nakanani ma ededa yoghoyogho na ke kovokovoghina kona~rui God ina ku vikiivavona.”^w ⁴Tam iyai kuna~tereoruwe meyem da weni waway kikina nakanani na God ina vikiivavona kamonai tam kuna~ghe kirakai.”

⁵“Ma iyavo kava taku notakuwai waway kikei kona~tinariyai na ke tuna kava ma taku yavata kotitinaryeku.”

Ruyagha.

(Mak 9:42-48; Luk 17:1-2)

⁶“Ma iyavo kava ina~berai da waway kikei ina vitumaghana ina~voterei na kovogha bero kirakiina ina~viiya. Ita~biibai da iwanai

^t 17:24 Exod 30:13, 38:26 ^u 17:27 Silva riririghina kana vava *drachma* bo *shekel*, ma tomowa ina~bagibagi kupom na kana miiya. ^v 18:1 Luk 22:24 ^w 18:3 Mak 10:15; Luk 18:17

wakima ghamana ita~kuni ma ita~tawei ku bogapu da ituma dodo. 7Wawaya dobuwai, koti~nuwapoya kirakai iyamna ruyagha ipeyari ina~berai da wawaya vitumaghana ina~voterei. Nakanani mara nonowa ruyagha tapanapanani. Ma iyai kwinana ina~ruyaghai da ina~peku na tuna kana kovogha ina~rakata kirakai.”

8“Mikeda imam bo kaem ina~berim da berabero kuna~berai na kekiyaraghatawei. Ibiibai da imam bo kaem nevana kava ma yawasa makamakii nonowina kuna~panani. Ma ibero kirakai da imam bo kaem ruwa ma ku keyama karata makamakii nonowina ina~tawem.^x 9Bo matam ina~berim da kuna~peku na matam kemuitawei. Ibiibai da matam nevana kava ma yawasa makamakii nonowina kuna~panani. Ma ibero kirakai da matam ruwa ma ku keyama karata makamakii nonowina ina~tawem.”^{y z}

Sipu isiwana miibiina.

(Luk 15:3-7)

10“Kokitaruvimi da weni ededa yoghoyoghosi ke kona~kitaoruwesi. Avonavonemi da i aneya kunumai mara nonowa aku Mamai God maghinonai emiimiiri.” 11(-)^a

12“Mara sago tomowa ina sipu ivi~100 ma sago ita~siwana na ami nota ikikava? Aviyavisina ita~berai? Ina sipu ivi~99 warereyai ita~kuyowesi da ita~kamkam ma ita~nae da siwasiwana itekwai. 13Nani sipuna sago kava ita~panani na avonavonemi da iti~nuwabiibii kirakiyei, ke nakanani ma ivi~99. 14Bade nakanani ami Mamai kunumai ke ita~kayokayowei da wawaya kikei sago ina~siwana.”

Varesim ina berabero.

15“Keresiyana varesim berabero ina~berai kurim na kenae kurina ma kevonei da ibera beroi. Kebera gavui da ami viruwa kava koni~sisiyei. Ini~yanem na nuwanuwana kuna~tinavirai da koni~vonapoteyana.^b 16Ma am sisiya ke ini~yanei na bade vimamatara wawayisi sago bo ruwa kuna~rutinisi da yavata kona~vovira da kona~vona meyei. Nakanani kona~berai da giruma katamana kona~nunuri. Igiruma bo, ‘Wawaya ruwa bo aroba wawaya ini~wavui, ke sago kava.’^c 17Patana da ke ini~yanemi na korutini da ekalesiya yavata kovi~dughuwei ma ina berabero kudubina kovi~debei kurisi. Ma tuna ekalesiya ke ini~yanesi

^x 18:8 Mat 5:30 ^y 18:9 Yesu ke ita~vonavona da imata bo kaeta kata boritawei bo matata kata~muitawei. Ivi~miiba da berabero ita yawasa kamoni katinimaye ma kata~votere tuwanonowi. ^z 18:9 Mat 5:29 ^a 18:11 Mara katamaninai giruma damsi peyarisi ves 11 ke ita~terei. Ma viya na weni nakanani igirumi: ‘Taku, Wawaya Natusi apisi da wawaya siwasiwani ati~yawasisi.’ ^b 18:15 Luk 17:3 ^c 18:16 Deut 19:15

ma ina berabero ke ininimayei na vaghina, kobarei da ke kamomiyai ina~makai. Koberai da tuna nakanani ma ke vitumaghana wawayina bo teks yuyuna wawayina yapiyapina.”

Vonatana ma vivaghina.

18 “Vonavaghata avonavonemi, aviyavisina dobuwai kona~gudui na bade God kunumai ina~gudui. Ma aviyavisina dobuwai koni~vaghinei na bade God kunumai ini~vaghinei.^d 19 Ma bade ana~vona meyemi. Keresiyana varesim yavata ami viruwa dobuwai aviyavisina koni~vaghinei na ami nota koni~sagoi ma kona~nipowana na aku Mamai kunumai ami kayowana ina~berai kubiimi, 20 iyamna maranai wawayi ruwa bo aroba avakuwai ini~sagosi na taku yavata nani kamoni.”

Notataweyana miibiina.

(Luk 17:3-4)

21 Pita imiiririya Yesu kurina ma ivi~tarakiyana bo, “Bada, varesiku berona ina~beraberi kuriku na mara viya ana~notatawei? Mara miikovimaruwa bo?”^e

22 Ma Yesu ivonapotei bo, “Avonavonem da ke mara miikovimaruwa kava, kegha da mara peyarina ma mara nonowa kuna~beraberi,^f ^g 23 iyamna God ina vikiivavona na weni miibiina nakanani. Mara sago kiivavo sago imakamakai ma nuwanuwana ivivi~tetei da ina bigabiga wawayisi kii tupi ita~ruvai da ita~gudui. 24 Ivi~karei ma wawayi ina bigabiga sago irutinapiyei, kana tupi irakata kirakai.^h 25 Nani bigabiga wawayina ke ruvaruvana da kana tupi ghamanakina ita~gudui. Tuna kubiine kiivavo ina bigabiga viya kurisi ivonakiyaragha da wawayina, kawana ma natunatuna iti~gimaresi da iti~sleiv ma bade ina sawara yavata kudubina iti~gimarei da nani tupina ita~gudui.”

26 “Ma bigabiga wawayina itawotei ku tano ma manawinai isasa da kiivavo ku maghinona. Ma ivi~nowi bo, ‘Kevi~kamyuyuweku ma karakava kaku tupi peyarina ani~miyei.’ 27 Vaghina ma, kiivavo ivi~kamyuyuwe ma kana tupi inotatawei ma ivotawei da inae.”

28 “Nani bigabiga wawayina ikiibau inenae na bigabiga kwinana ipanani. Tuna gwabinai kana tupi gisina imakamakai.ⁱ Tuna kubiine kaiyona ikimopotai ma ikiirara bo, ‘Kam tupi gwabikuwai kegudui!’ ”

29 “Ma kwinana maghinonai itawotei ku tano ma ivi~nowi bo, ‘Kevi~kamyuyuweku ma karakava kaku tupi peyarina ani~miyei.’ ”

^d 18:18 Mat 16:19; Jon 20:23 ^e 18:21-22 Luk 17:3-4 ^f 18:22 Grik igituma da mara 77 bo mara 70 x 7 kwinam ina berabero kuna~notatawei. ^g 18:22 Gen 4:24 ^h 18:24 Grik gamonai kana tupi ghamana na ‘10~tausan talent.’ ⁱ 18:28 Grik gamonai kana tupi gisina na ‘100 denariyas.’

³⁰“Ma ibara, ke iti~kamyuyuwei da ku gabura itawanaoruwei ma nani dobunai ita~makamakai da kana tupi iti~miiya yavui. ³¹Bigabiga turaturasi weni berana ikitai ma ivi~nuwapoya kirakai. Inae kiivavo kurina ma aviyavisina peyarina itupuwa na ivi~debei.”

³²“Ma kiivavo nani bigabiga wawayina ikwatui da irui kurina. Ma ivonei bo, “Tam bigabiga berom! Kuvonavikamyuyuwa kuriku na kam tupi ghamanakina ma anotatawei. ³³Ikikava avi~kamyuyuwem na nakanani bigabiga kwinam kuti~kamyuyuwei.’ ³⁴Ma kiivavo nuwanuwana ipughu kirakai da ivonatawei ku gabura. Ma nani kamonai ina~vowavowa kirakiyei ina~nene da kana tupi kudubina ini~miiya yavui na ina~kiibau.”

³⁵“Ma aku Mamai kunumai nakanani ina~berai kurimi maranai tami ke nuwanuwami kudubina vavarevaresimi i berabero kona~notatawei.”

Vikiitawetaweyana sisiyina.

(Mak 10:1-12)

19 ¹Yesu ina sisiya ivi~kovini na Gariri dobuna ikuyowei ma inae ku Judiya dobuna da Jodan okowina idamani. ²Ma koroto ghamana ikivikivina yawarei, ma Yesu gubagubagisi nani dobunai ivivi~yawasisi.

³Ma Perisi damsia inae kurina da ivivi~kaetina. Ivi~tarakiyane bo, “Vonaviyoyovana kamonai kade vivaghina emakamakai bo kegha da tomowa tuna mani ina kayowanai kawana yavata ini~kiitawetaweyana?”

⁴Ma Yesu ivonapotesi bo, “Moses ina giruma namada kovi~yavi da dobu karenai God ‘wawaya iyamonisi da tomowa ma wavine.’”

⁵Ma God ivona bo, “Tuna kubiine tomowa ina mamai ma ina maduwa ina~kuyowesi da kawana yavata ini~kiikapu da sago.” ⁶Ivi~ruwa ini~kiikapu da sago, ke ruwa, iyamna God iberai da tomowa ma wavine isagosi, tuna kubiine wawaya ke ini~bogebogesi.”

⁷Perisi damsia ivi~tarakiyane bo, “Avi kubiine Moses igiruma da, ‘Maranai tomowa kawana ina~barei na kana bera weni nakanani. Vikiitawetaweyana sisiyina ina~girumi da wavinena ina~verei. Ma ina~vonatawei da ina~nae.’”^l

⁸Ma Yesu ivonapotesi bo, “Ami vikawakiikai irakata, tuna kubiine Moses vivaghina iveremi da kakawami yavata koti~kiitawetaweyana. Ma dobu karenai God ke nakanani ita~tere. ⁹Avonavonemi da meni tomowina kawana yavata ini~kiitawetaweyana ma wavine sago ina~ravaghi, tuna na berabero iberai. Ma bera sago kava kubiine ani~vaghinei da tomowa kawana yavata ini~kiitawetaweyana. Mikeda ina~vopanani da kawana tomowa sago yavata ipekana wapawapa na vaghina, ina~barei da ini~bogebogesi.”^m

^j 19:4 Gen 1:27, 5:2 ^k 19:5 Gen 2:24 ^l 19:7 Deut 24:1-4; Mat 5:31 ^m 19:9 Mat 5:32; 1Kor 7:10-11

¹⁰Ma kana kivikivina ivi~12 ivonei bo, “Mikeda tomowa da wavine weni nakanani ita~makamakai na ibiibai da wawaya ke meyani ita~tavine.”

¹¹Ma Yesu ivonapotesi bo, “God vibeyebeyena sago iterei da wawaya voviyavisi kava ke meyani ina~tavine, ma tuna na ke wawaya peyarisi kubiisi. ¹²Bera bogii ma bogiiyai emakamakai da wawaya ke ina~tavine. Viya itupuwesi da igisi kegha ma ke ruvaruvana da iti~pekana. Ma viya igisi iyuna da ke ruvaruvana da iti~pekana. Ma wawaya viya God ina vikiivavona kubiine na vonakiiyapa bagibagina ina~terei da ke ini~pekana. Iyavo kava God ivinesi da ke ina~tavine na weni vibeyebeyena ita~kivini. Ma kegha na kegha.”

Yesu ededa yoghoyogho ivi~biibiinisi.

(Mak 10:13-16; Luk 18:15-17)

¹³Ma wawaya viya ededa yoghoyogho irutinapiyesi Yesu kurina da imana ku tepasi ita~terei ma ita~nipowana kubiisi. Ma kana kivikivina wawayisi iyeghisi. ¹⁴Ma Yesu ivonesi bo, “Ededa yoghoyogho kovoteresi da ina~pisi kuriku, ke kona~tarapaparisi. Wawaya weni ededa yoghoyoghosi nakanani na God ina vikiivavona rapesiyai.” ¹⁵Vaghina ma, imana ku gayamisi iterei da ivi~biibiinisi ma inekuyowesi.

Mura tomowina yaragina.

(Mak 10:17-31; Luk 18:18-30)

¹⁶Tomowa sago yaragina ipisi Yesu kurina ma ivi~tarakiiyanei bo, “Bada, avi berana biibiina ana~berai da yawasa makamakii nonowina ana~viiya?”

¹⁷Ma Yesu ivonapotei bo, “Avi kubiine bera biibiisi kitarakiiyanei? God ina kina kava na biibiina. Ina sisiya bagibagisi kevotekatekei da yawasa makamakii nonowina kuna~panani.”

¹⁸Ma ivi~tarakiiyanei bo, “Meni sisiyisi bagibagisi kava?”ⁿ

Ma Yesu ivonapotei bo, “Ke kuna~kiivunuwa, ke kuni~pekana wapawapa, ke kuna~yapi, ke kuni~mamatarata bero, ¹⁹am mamai da am maduwa kevopepetisi, ma ikikava tam mani kinuwaviina meyem, nakanani kwinam nuwanuwana keviiya.”^o

²⁰Ma yaragina ivonapotei bo, “Weni sisiyisi bagibagisi peyarina avovotekatekei. Ma aviyavisina ku tepana ata~berai?”

²¹Ma Yesu ivonei bo, “Viwawaya kiimatana kuna~kayowei na kenae, am mura kudubina kevi~gimarei ma manena na wawaya moyamoyakisi keveresi. Ma God mura makamakii nonowina kunumai ina~verem. Tuna kuna~berai, ma muriyai kuna~pisi da kuna~kiviniku.”

ⁿ 19:18 Exod 20:13-16; Deut 5:17-20 ^o 19:19 Exod 20:12; Deut 5:16; Lev 19:18

²²Ma yaragina weni sisiyina ivi~yanei na ere nuwapoyina inae, iyamna tuna wawayina ina mura irakata kirakai.

²³Yesu kana kivikivina ivonesi bo, “Vonavaghata avonavonemi. Ipiropiro kirakai da mura wawayina God ina ku vikiivavona ina~ru. ²⁴Avonavona meyemi, ipiropiro da kamel unubu bonaghina itonagha, ma bade ipiropiro kirakai da mura wawayina God ina vikiivavona ku kamona ita~ru.”

²⁵Kana kivikivina ina sisiya ivi~yanei da inota kavakavai ma ivonei bo, “Nakanani na iyavo kava yawasa makamakii nonowina ina~panani?”

²⁶Ma Yesu ikitakunukunusi ma ivonesi bo, “Aviyavisina ipiropiro kirakai da wawayi ke kovokovoghina ita~berai na God kurina na itekateka kirakai.”

²⁷Ma Pita ivona bo, “Ma tokai na ikikava? Akii bera kudubina kavoterei da kakivikivini.”

²⁸Ma Yesu ivonesi bo, “Vonavaghata avonavonemi, mara epipisi da taku Wawayi Natusi na kiivavo kana gawara kadakadarina ana~makai. Ma tuna maranai tami bade ami kiivavo gawarisi ivi~12 kona~viya da kona~makiivipika ma Israel kii dam ivi~12 koni~tupaviresi.^p ²⁹Ma iyavo kava taku kubiiku i numa bo varevaresisi, novunovusi, i mamai, i maduwa, natunatusi bo i tano ikuyowesi na God vibiibiina ina~veresi ma ku tepana ina~vivikiitatanei. Ma bade yawasa makamakii nonowina ina~veresi. ³⁰Ma wawayi viya wekarakava inao na karakava ini~muri. Ma wawayi viya wekarakava imuri na ini~nao.”^q

Bigabiga vao kamoni miibiina.

20 ¹Yesu ivonesi bo, “God ina vikiivavona na weni nakanani. Mara sago boiboiyai na vao badana ina numa ikiibutawei inae da bigabiga ita~viinisi da ina vao kamoni ita~biga. ²Ivonesi da ita~wayowa kupom na wawayi sago sago duma silva riririghina.’

³“Madegha ighepaka ma vao badana mara viruwina ikiilbau ma vigimagimara gawarinai ikita da totomomowa viya ivivi~miiriyana, i biga kegha. ⁴Ma ivonesi bo, ‘Tami bade konae da aku vao kamoni kona~biga ma ani~miiya bubunimi.’ ⁵Vaghina ma, totomowisi inae.”

“Ma vao badana na madegha punai ma ravi madeghinai na bade berana sago iberai. ⁶Ma raviyai ivovirame ku vigimagimara gawarina ma ikita da wawayi viya patana da ivivi~miiriyana. Ma ivonesi bo, ‘Avi kubiine koimiiriwapeyana? Iyamna kegha.’”

⁷“Ma ivonapotei bo, ‘Ke sago wawayi ita~kayowekai da kubiine kata~biga.’”

^p 19:28 Mat 25:31; Luk 22:30 ^q 19:30 Mat 20:16; Luk 13:30 ^r 20:2 Nani silva riririghina na kana vava denariyas. sago iti~miiyesi. Ivi~vaghinei ma damsi ivonatawesi inae ina ku vao.”

“Ma vao badana ivonesi bo, ‘Vaghina, tami bade konae da aku vao kamonai kona~biga.’”

⁸“Madegha ita~kamkovoghi ma vao badana ina vao kana koyakoyagha ivonei bo, ‘Bigabiga wawayisi kekwatusi da kuni~miiyesi. Ma iyavo kava raviyai biga ivi~karei na ini~nao. Ma iyavo kava mara boiboiyai biga ivi~karei, ti damsi na ini~muri kuni~miiyesi.’”^s

⁹“Wawaya raviyai biga ivi~karei na sago sago duma silva riririghina sago ivi~miiyesi, tuna nakanani ma biga ku pom miiyanina. ¹⁰Vaghina ma, iyavo kava mara boiboiyai biga ivi~karei ipisi da iti~miiyesi na inotai da kii miiya ita~rakata. Ma kegha, peyarisi kii miiya na silva riririghina sago. ¹¹I miiya iyuna ma vigamowana ivi~karei vao badana kurina. ¹²Ivonei bo, ‘Nokoni damsi ivi~muri ipisi ma tokai na biga ghamana kabera kupomei, madegha iraranikai. Ma kuberai da kii miiya ma kakii miiya na sago.’”

¹³“Ma vao badana i wawaya sago ivonapotei bo, ‘Aku tomo, ke ata~bera beroi kurim. Kuvi~vaghinei da silva riririghina sago kava ati~miiyem. ¹⁴Vaghina, am miiya kuviiya ikovi ma kenae. Aku kayowanai na tam ikikava avi~miiyem na bade nakanani nokoni tomowina avi~miiyei, tuna muriyai vaghata ipisi. ¹⁵Aku rewapana emakamakai da taku mani aku mane na aku kayowanai ana~berai. Ma aku agabiibai kubiine kunuwakapi bo?’”

¹⁶Ma vaghina, Yesu ina sisiya turina ivonesi bo, “God ina vikiivavona kamonai iyavo kava karako inao na ini~muri ma iyavo kava karako imuri na ini~nao.”^t

Yesu ina rabobo ivi~sisiya meyei.

(Mak 10:32-34; Luk 18:31-34)

¹⁷Yesu ivomiiri igheghae ku Jerusalem ma kana kivikivina ivi~12 itinavivirisi ku ririna ma ivonesi bo, ¹⁸“Tagheghae ku Jerusalem na wawaya sago, taparoro babadisi i babada ma vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi kurisi ini~wawaneku da taku Wawaya Natusi, ini~tupavireku ma ina~vonakiiyaragha da ana~rabobo. ¹⁹Ina~patumiku ma kupuna damsi ku imasi ina~tereku da ini~nameku ma ina~widiku ma korosiyai ina~tuparatuku da ana~rabobo. Ma mara viarobina kamonai rabobowai ana~vomiiri.”

Jemes ma Jon i maduwa ivi~nowi.

(Mak 10:35-45)

²⁰Nani murinai Zebedi kawana, natunatuna Jemes ma Jon irutinisi inae Yesu kurina ma ivi~tuwaporeruruwana da iti~nowi.

^s 20:8 Lev 19:13; Deut 24:15 ^t 20:16 Mat 19:30; Mak 10:31; Luk 13:30

²¹Ma Yesu ivona bo, “Am kayowana avai?”

Ma ivonapotei bo, “Aku kayowana da kuni~vaghinei da maranai kuni~kiivov na natuku sago katagheyamuwai ma sago dugemuwai ina~makai.”

²²Ma Yesu ivonapotesi bo, “Ke kotakovi da avi koisisiyei. Tami kovokovoghimi da aku redu kona~karapotai, bo?”^u

Ma ivi~ruwa ivonapotei bo, “Tokai kovokovoghikai.”

²³Ma Yesu ivonesi bo, “Vonavaghata da aku reduwai konuma. Ma taku aku rewapana kegha da wawaya ata~vinesi da iyai katagheyakuwai ma iyai dugekuwai ina~makai. Nani gawarisi na aku Mamai ivovunaghi ikovi na kii wawaya namada ivinesi.”

²⁴Maranai Yesu kana kivikivina imaruwa ivi~yanei da Jemes ma Jon nakanani ivi~nowi na nuwanuwasi ipughu. ²⁵Tuna kubiine Yesu ikwatusi ipisi ma ivonesi bo, “Tami koakovi da meni kiikiivavosi ke iti~tumaghana na ivi~rewapana kirakai, ti na wawaya bagibagisi ma ekayokayotata kirakai.”^v ²⁶Ma tami na ke nakanani kona~berai. Iyavo kava kamomiyai ekayokayowei da ini~wawayaghama na ina~tereoruwe meyei da tuna na kudubimi ami bigabiga.^w ²⁷Ma iyavo kava ekayokayowei da ini~nao na ini~sleiv turaturana kubiisi. ²⁸Ma taku Wawaya Natusi bade nakanani, ke ata~pisi ku dobu da wawaya vitaku ita~kavari. Kegha, apisi da wawaya vitasi ata~kavari. Ana~suwara meyeku da wawaya kii tupi ani~miiyei da berabero kamonai ana~votawesi ina~kiibau da yawasa ina~panani.”

Yesu matapotapotasi ruwa ivi~yawasisi.

(Mak 10:46-52; Luk 18:35-43)

²⁹Yesu kana kivikivina yavata Jeriko kwanatuna ikiikiibukuyowei na koroto ghamana ikivinisi. ³⁰Ma tomotomowa ruwa matapotapotasi keta baranai imakamakai na ivi~yanei da Yesu inenae ma ikiirara bo, “Bada, David Tupurereghina, kevi~kamyuyuwakai.” ³¹Ma wawaya nani korotona kamonai iyeghisi ma ivonesi da kawasi ita~pota. Ma kegha, ighekiirara, ivona bo, “Bada, David Tupurereghina, kevi~kamyuyuwakai.” ³²Yesu ivi~kiimiiriyei ma ikwatusi ipisi ma ivonesi bo, “Aviyavisina kokayokayowei da ana~berai kubiimi?” ³³Ma ivonapotei bo, “Bada, kakayokayowei da kana~kita.” ³⁴Ma Yesu ivi~kamyuyuwesi ma matasi ivotovoni. Yaghiyaghina ikitabanenega ma Yesu ikivini.

^u 20:22 Yesu imiiba, ivi~tarakiiyanesi da ti kovokovoghisi bo kegha da ikikava Yesu ini~kamaghiyei na nakanani ini~kamaghiyei. ^v 20:25-26 Luk 22:25-26

^w 20:26-27 Mat 23:11; Mak 9:35; Luk 22:26

Yesu irurui ku Jerusalem na koroto ghamana iverupotei.

(Mak 11:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19)

21 ¹Yesu kana kivikivina yavata ibababa da gisina kava ita~nekiibau ku Jerusalem. Ma ipisi ku Betipadi, Oliv koyanai. Ma kana kivikivina ruwa ivonatawesi da iti~nao ²ma weni nakanani ivi~varavarisi. “Konae da meygai maghinotiyai donki iwarimi na ere natuna kona~kitai. Uravina kotinarupami ma kortinapiyesi wike kuriku. ³Mikeda wawaya ikikava ina~vonavonemi na kovonei bo, ‘Bada ekayokayowei.’ Ma yaghiyaghinai ini~vaghinei da kona~rutinisi.” ⁴Yesu weni nakanani iberai da aviyavisina peroveta igrumi da ita~tupuwa na itupuwa. Igiruma bo,

⁵“Zayon wawayimi,^x

Kokitai, ami kiivavo epipisi kurimi,

Iteoruwe meyei da donki votuna ku tepana igeru,

Donki tepanai igeru ma epipisi.”^y

⁶Vaghina ma, kana kivikivina ruwa inae ma aviyavisina ivonesi na iberai. ⁷Donki irutinipiyesi ma kii tarasovo natuna tepanai ikepani ma Yesu igeru. ⁸Ma koroto ghamana kii tarasovo ketiyai ikepana ma wawaya viya kii ragharaghasi ketiyai itawetawei. ⁹Ma nani korotona kamosiyai Yesu inenae. Ma wawaya ibababa na ikarakarayogosi.

“Hosana! Kaigheghenim! Tam David Tupurereghina,
kavovokavakarim!

God ini~biibinim, tam Bada avanai kepipisi!

Hosana, God, kiidamo makamakiim, kaigheghenim!”^z

¹⁰Yesu irui na wawaya kudubisi Jerusalem kamonaivi~tataghanisi da ivi~tarakiyana bo, “Mede wawaya iyai?” ¹¹Ma nani korotona ivonapotesi bo, “Weni tuna na peroveta Yesu, ina kwanatu Nasaret, Gariri dobunai.”

Yesu inae ku Taparoro Numana.

(Mak 11:15-19; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22)

¹²Yesu Taparoro Numana garina ku kamona irui da iyavo kava ivivi~gimagimara na peyarisi ikwavinisi ikiibau. Ma iyavo kava mane ivivi~vovivirana na i kemakema ivi~kuvirei. Ma iyavo kava gabubu ivivi~gimagimara na i ipumakamakai ma kemakema ivi~kutabirana.^a ¹³Ma ivonesi bo, “Giruma katamana kamonaivi~vonavona bo, ‘Aku numa na nipowana numana.’ Ma tami, koberaberai da yapiyapi damsi i numa.”^b

^x 21:5 Zayon na Jerusalem kana vava sago. ^y 21:5 Zech 9:9 ^z 21:9 Psa 118:25, 26

^a 21:12 Pasova kamna kubiine na wawaya i dobu bogii ma bogiyyai iriyesi ma i mane kitasi bogii ma bogiyyai. Wawaya viya i biga da mane ivivi~vovivirana da Jiu damsi i ku mane. Ma ghamoghamo igimagimara suwara kubiine. ^b 21:13 Isa 56:7; Jer 7:11

¹⁴Matapotapotasi ma digadigasi Yesu kurina ipisi da ivi~yawasisi Taparoro Numana garina kamonai. ¹⁵Ma taparoro babadisi i babada ma vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi weni berasi ghamaghamasi ikitai ma bade ivi~yanei da ededa yoghoyogho ivivi~kiirareyana bo, “Hosana kurim, tam David Tupurereghina, kavovokavakavarim.” Tuna kubiine nuwanuwasi ipughu, ¹⁶ma ivonei bo, “Kiyanei da ededa yoghoyogho aviyavisina evonavonei?” Ma Yesu ivonapotesi bo, “E, aiyanesi. Giruma katamana kovi~yavi bo kegha? Ivona bo, ‘God, tam ededa ma gegeya kuvi~beyebeyesi da vigheghena biibiina ita~berai.’”^c ¹⁷Ma Yesu ivoteresi ma kwanatu ikiibutawei inae ku Betani kwanatuna, ma nani dobunai ikena.

Koweya isivi.

(Mak 11:12-14, 20-24; Luk 13:6)

¹⁸Mara boiboiyai Yesu ivovovirame ku Jerusalem ma vitonara ikarai. ¹⁹Ma koweya kiina sago imiimiiri keta baranai ma inae ita~kitai da amena bo kegha. Ma ipanani da ke sago amena ita~makamakai, ruguruguna kava na ivona bo, “Kawakuwai aimimagim da ke meyani kuname!” Ma yaghiyaghinai ruguruguna isivi da kiina ipoki. ²⁰Kana kivikivina ikitai ma ivi~deye kirakiiyei da ivona bo, “Te! Ikikava da kiina yaghiyaghinai ipoki?” ²¹Ma Yesu ivonapotesi bo, “Vonavaghata avonavonemi, koni~tumaghana ma ke ami nota ina~peku na aviyavisina weni kiina kurina aberai na kovokovoghina da nakanani kona~berai. Ma ke tuna kava, bade weni koyana kota~vonei bo, ‘Kevomiiri, ma ketawem ku yegai’ na ita~tupuwa.”^d ²²God koni~tumaghane ma kona~nipowana na ina~veremi.”

Yesu ina rewapana ivi~tarakiiyanei.

(Mak 11:27-33; Luk 20:1-8)

²³Yesu ivovira ku Taparoro Numana da wawaya ivivi~beyebeyesi. Ma taparoro babadisi i babada ma Jiu damsai i babada ipisi kurina ma ivi~tarakiiyanei bo, “Iyi ivi~vaghinei da weni berasi keberaberai? Iyi rewapana iverem?” ²⁴Ma Yesu ivonapotesi bo, “Taku bade ati~tarakiiyanemi. Kona~vonapoteku na bade taku ana~vonemi da aku rewapana imapatana aviiya. Ke kona~vonapoteku na bade ke ana~vonapote mi. ²⁵Kovona, Jon ina rewapana imapatana iviiya da ibabataito? God gwabinai iviiya bo wawayota gwabisiyai?”

Ivi~karei da ti mani kamosiyai ivivi~sisiya bo, “Ikikava tavonapotei? Mikeda tavona bo, ‘God gwabinai’ na ina~voneta bo, ‘Ma avi kubiine Jon ke koti~tumaghane?’” ²⁶Ma mikeda tavona bo, ‘Wawaya gwabisiyai’ na

^c 21:16 Psa 8:2 ^d 21:21 Mat 17:20; 1Kor 13:2

tayabuyabumana da weni korotona ina~ravita, iyamna ti na itumaghana da Jon na God ina peroveta.” ²⁷Tuna kubiine ivonapotei bo, “Ke katakovi.”

Ma Yesu ivonesi bo, “Nakanani na bade ke ana~vonemi da iyai ina rewapanai weni berasi aberaberal.”

Tomowa natunatuna ruwa.

²⁸Yesu, taparoro babadisi i babada ma Jiu damsi i babada ivonesi bo, “Miiba sago ana~vonemi na kovi~nuwanotanotei. Tomowa natunatuna ruwa yavata imakamakai. Ma iyarokona ivonei bo, ‘Natuku, karako kuna~nae vao kamoni kuna~wayowa.’ ²⁹Ma ivonapotei bo, ‘Abara.’ Ma muriyai ina nota ivirai ma inae da iwayowa. ³⁰Ma natuna murimurina kurina inae ma sisiyina sago ivonei. Ma murimurina ivonapotei bo, ‘Vaghina, mamai, ana~nae.’ Ma ke ita~nae.” ³¹Ma Yesu ivonesi bo, “Ikikava konotanotai? Tomowa natunatuna ivi~ruwa na meni tuna ina mamai ina kayowana iberai?”

Ma ivonapotei bo, “Iyarokona.”

Ma Yesu ivonesi bo, “Vonavaghata avonavonemi, teks yuyuna damsi ma wivine madamadawarisi ina~rui God ina ku vikiivavona, ma tami na kegha, ³²iyamna Jon Babataito ipisi kurimi na yawasa maninina ketana ivi~beyebeyemi ma ke koti~tumaghana. Ma teks yuyuna damsi ma wivine madamadawarisi, ti na ivi~tumaghana. Ma tami na kokitisi da ikikava i berabero imiimiirikupukuputei ma patana da ke koti~tumaghana ma bade ami bera beroberosi ke koti~nuwapoyei da kota~miirikupukuputei.”^e

Vao kana koyakoyagha miibiina.

(Mak 12:1-12; Luk 20:9-19)

³³Yesu, taparoro babadisi i babada ma Jiu damsi i babada ivonesi bo, “Kovi~yana. Miiba sago. Tomowa greipi ivoni ina vao kamoni, wakimiyai igariya, ma mewa iyabai da greipi amena nani gawarinai iti~tugudagudai da muina kava ita~viiya. Ma numa kweta kiidamowai ivowai da potapota wawayisi ita~makai da vao ita~koyaghi. Ma wawaya viya yavata vivaghina iberai da vao ku imasi iterei da ita~koyakoyaghi ma madegha nununai ita~vivimiyei. Muriyai tomowina inumataya ku dobu sago da nani dobunai imakii kirakai.^f ³⁴Ma greipi imenai da purana kana mara ipisi ma vao badana ina bigabiga ivonatawesi vao kana koyakoyagha kurisi da kana reregha ita~viiya. ³⁵Ma koyakoyagha ivomiiri da bigabiga sago ivowai, sago ikiivunui ma sago wakimiyai iravi. ³⁶Ma bade ina bigabiga viya ivonatawesi ma ti na koroto ghamana,

^e 21:32 Luk 3:12, 7:29-30 ^f 21:33 Isa 5:1-2

ma koyakoyagha damsi berana sago iberai kurisi. ³⁷Ma turina na natuna vaghata ivonatawei. Inotanotai da natuna ita~vokaravei. ³⁸Ma koyakoyagha damsi natuna ikitai ipipisi na ti mani kavakava ivi~ogatara ma ivona bo, 'Wena vao badana natuna. Kopisi ma takiiyunui ma mara sago vao badana ina~rabobo na weni vao na tirapenei.' ³⁹Vaghina ma, ivotatani ma itawanakiibuwei ku gari kupuna ma ikiivunui." ⁴⁰Ma Yesu taparoro babadisi i babada ivi~tarakiiyanesi bo, "Vao badana ina~pisi na aviyavisina ina~berai vao kana koyakoyagha kurisi?"

⁴¹Ma ivonapotei bo, "Nani wawayisi beroberosi ini~kiivunuwana tawetaweyana ma wawaya vusi ina~vinesi da vao ina~koyaghi. Ma pura kana mara ina~pisi na koyakoyagha vusi vivaghina ina~nunura bubuni da vao badana kana reregha ina~verei."

⁴²Ma Yesu ivi~tarakiiyanesi bo, "Giruma katamana kovi~yavi bo kegha? Ivona bo,

'Vonura damsi wakima ibarei.

Ma Bada nani wakimina iviia ma iterei
da tepanai numa vuna ivowai.

Weni berana Bada iberai

na ibiibii kirakai kurita.' ^{g h}

⁴³"Tuna kubiine avonavonemi da God ina vikiivavona gwabimiyai ina~viitawei ma dam sago ina~verei, da ti na God ina kayowana kava ina~berai. Ti nakanani ma kii biibiina amena biibiisi kavakava ina~terei." ⁴⁴(-)ⁱ

⁴⁵Taparoro babadisi i babada ma Perisi damsi Yesu ina miiba ivi~yanei na iakovi da ti ivivi~sisiyesi. ⁴⁶I kayowana da Yesu ita~paniya ma koroto iyabumanesi kubiine na ivoterei, iyamna nani korotona inotanotai da Yesu na God ina peroveta.

Tavine miibiina.

(Luk 14:15-24)

22 ¹Yesu miibiiyai ivi~sisiyame. Taparoro babadisi i babada ma Jiu damsi i babada ivonesi bo, ²"God ina vikiivavona na weni nakanani. Kiivavo sago natuna ina~tavine kubiine na ivovovunagha da ita~kampungha. ³Ivovunagha ikovi na ina bigabiga ivonatawesi ikiibau iti~yonayona da ina wawaya ghamaghamasi ita~pisi. Ma kegha, ivi~bareyana. ⁴Ma bade ina bigabiga viya ivonatawesi, ivonesi bo, 'Kona, da aku wawaya vovinesi kona~vonesi da namada avovunagha,

^g 21:42 Weni miibiina kamonai wakima na Yesu. ^h 21:42 Psa 118:22-23 ⁱ 21:44 Mara katamaninai giruma damsi peyaris ves 44 ke ita~terei. Ma viya na weni nakanani igirumi: 'Meni wawayina ina~peku wakimina ku tepana na ini~kiigiigiyei. Ma nani wakimina ina~peku wawaya ku tepana, ina~kiigudagudai da nama popoku.'

kata siya monamonana arighai ma vavai yavata avi~tava ikovi. Kopisi da takam.’⁵ Ma kegha, ina wawaya vovinesi nani kamna ibarei, i kayowana iberai. Sago inae ina ku vao, ma sago inae da iti~gimagimara. ⁶Ma wawaya vovinesi viya na kiivavo ina bigabiga ivotansi ma iravisi ma bade ina bigabiga viya na ivi~kiivunuwana. ⁷Ma kiivavo nuwanuwana ipughu kirakai ma ina seri wawayisi ivonatawesi inae da kiivunuwa damsia ivi~kiivunuwana ma i kwanatu ikapuni. ⁸Muriyai ina bigabiga ikwatusi ma ivonesi bo, ‘Tavine kamna avovunaghi ikovi. Ma wawayisi akayokayowesi na ke wawaya kiimatanisi da yavata kata~kam, tuna kubiine abaresi. ⁹Ma wekarakava na kokiibau da wawaya ketiyai kona~panapanansi na kovonesi da ina~pisi weni ku kamna.’ ¹⁰Vaghina ma, ina bigabiga ikiibau ku keta da wawaya wapawapa irutini, biibiisi ma beroberosi yavata irui da kam gawarina ivi~tupoi.”

¹¹“Ma kiivavo irui da kana numataya iti~kiikiwesi. Ma tomowa sago ikitai da gara berona ikotei. ¹²Ma ivonei bo, ‘Aku tomo, tam ke gara biibiina kuta~kotei. Avi kubiine kurui?’ Ma tomowina ke sago ita~vonapotei. ¹³Ma kiivavo ina bigabiga ivonesi bo, ‘Imana ma kaena kokuni, kotawanakii buwei ku nubakutuva. Wawaya nani dobunai ina~vivitutuwana ma okesi ina~vivitarakikitei.’”^j

¹⁴Ma Yesu ivonesi bo, “God wawaya peyarisia ekwatukwatusi ma voviyavina kava ina kwatu iyanei na evinevinesi da erurui.”

Teks ini~miyai bo kegha.
(*Mak 12:13-17; Luk 20:19-26*)

¹⁵Perisi damsia viya inae ma ivi~ogatara da Yesu ku poko ita~terei, iti~sisiya bero na iti~wavui. ¹⁶Ma Perisi damsia kii kivikivina ma Kiivavo Herodi turaturana ivonatawesi Yesu kurina da ivonei bo, “Bada, kakovi da tam wawaya kiimanim ma mara nonowa kevonavona vaghata. Am vibeyebeyena kamonai wawaya kevonavonesi da God ina keta maninina ita~kivini. Wawaya ke kuta~vivinimayesi ma kevonavonatepanisi da nuwanuwasi epughupughu kurim ma kegha da tam vonavaghata kidebei. Ma tam kurim wawaya ghamaghamasi ma wawayota keberaberisi da peyarisia na sago. ¹⁷Ma ikikava kenotanotai? Kevonekai da vaghina bo kegha da Rome ina Kiivavo Sisa kurina teks timiyai?”^k

¹⁸Ma Yesu iakovi da nota beroberosiyai ivivi~kaetina na ivonesi bo, “Tami miiriruwaruwami. Avi kubiine koiberobero weku da ati~sisiya bero?”^l ¹⁹Teks kana ruva mane riririghina sago kovi~beyeku da takitai.”

^j 22:13 Mat 8:12, 25:30; Luk 13:28 ^k 22:17 Rome ina kiivavo ghamana kana vava Sisa. Nani maranai dobu kudubina ivi~badei. ^l 22:18 Perisi damsia i kayowana da Yesu ita~vona da Jiu damsia, Sisa ina vibadana ita~barei. Yesu iti~sisiya bero na Perisi damsia iti~mamatara Sisa ina wawaya kurisi da Yesu ku gabura ita~terei.

Vaghina ma, mane sago iverei, ²⁰ma Yesu ivi~tarakiiyanesi bo, “Iyi maghighina ma kana vava weni?”

²¹Ma damsi ivonapotei bo, “Rome ina Kiivavo Sisa.”

Ma Yesu ivonesi bo, “Vaghina, aviyavisina Sisa rapenai na Sisa koverei. Ma aviyavisina God rapenai na God koverei.”

²²Weni sisiyina ivi~yanei ma ivi~deye kirakiiyei da Yesu ina nota ighekuyowesi. Ma vaghina, Yesu ivoterei ma inae.

Wawaya rabobowai ina~vomiiri bo kegha?

(Mak 12:18-27; Luk 20:27-40)

²³Nani maranai Sadusi damsi viya ipisi Yesu kurina. Ti na inotanotai da wawaya ina~rabobo na ke meyani ina~vomiiri. Ma Yesu ivi~tarakiiyanei bo, ^{m 24}“Bada, Moses weni nakanani igruma. ‘Tomowa sago ina~tavine ma ina~rabobo ma kawana yavata natunatusi kegha na varesina sago kwapurina ina~ravaghi da ini~tuwa. Ma nani ededisi na tomowina raborabobona natunatuna.’ ^{n 25}Ma kevi~yana. Kamokiiyai na rakaraka sago kamonai na tomotomowa miikovimaruwa. Iyarokona itavine ma irabobo ma natunatusi kegha. Ma kana teretana kwapurina iravaghi ²⁶da bade ke iti~tuwa ma tomowina irabobo. Ma kana viaroba bade nakanani. Ma vaghina, miikovimaruwa nani kwapurina iravaghi da peyarisi irukwa. ²⁷Turina vaghata na kwapurina irabobo. ²⁸Kevonekai, mara damonai raborabobosi ina~vomiiri na wavinena na iyi kawana, iyamna wavinena sago ma tomotomowa miikovimaruwa iravaghisi.’”

²⁹Ma Yesu ivonapotesi bo, “Tami neghaneghami, iyamna giruma katamana ma God ina rewapana ke kotakovi. ³⁰Maranai raborabobosi ina~vomiiri, ti na God ina aneya nakanani da ke ina~tavine. ³¹Ma wekarakava ani~debei kurimi da raborabobosi ina~vomiiri. Giruma katamana kovi~yavi da kotakovi. Ivona bo, ³²‘Taku na Abraham, Aisiki ma Jeikap i God.’ God na wawaya yawayawasisi i God, ke raborabobosi i God.”^{o p}

³³Ma koroto ghamana weni vibeyebeyena ivi~yanei na ivi~deye kirakiiyei.

Sisiya bagibagina ghamanakina.

(Mak 12:28-34; Luk 10:25-28)

³⁴Perisi damsi sisiya ivi~yanei da Yesu, Sadusi damsi i keta peyarina igudui na ivi~ogatarame da nota vuna ita~panani da iti~wavui. ³⁵Ma vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayina sago inae Yesu kurina da

^{m 22:23} Apos 23:8 ^{n 22:24} Deut 25:5 ^{o 22:32} Nani wawayisi aroba irabobo ma muriyai Moses itupuwa. God ina sisiya Moses kurina ivi~beyebeyeta da ivi~aroba kanumisi yawayawasisi, God gwabinai emakamakai. ^{p 22:32} Exod 3:6

iti~kaetina. Ivi~tarakiiyanei bo,^q 36“Vibeyebeyena wawayim, Moses ina vonaviyoyovana kamona na meni sisiyina bagibagina ighe kirakai?” 37Ma ivonapotei bo, “Nuwanuwami kudubina, kanumimi kudubina ma ami nota kudubina ami Bada God nuwanuwana kona~viya.’^r 38Weni tuna na sisiya bagibagisi peyarina ighekuyowei ma iyamna irakata kirakai. 39Ma kana viruwa na weni, ‘Ikikava tam mani kinuwaviina meyem, nakanani kwina nuwanuwana keviya.’^s 40Moses ina vonaviyoyovana ma peroperoveta i vibeyebeyena kudubina na weni ivi~ruwa tepana iututukikita.”

God ina Vivinevine Wawayina na iyi tupureghina?

(Mak 12:35-37; Luk 20:41-44)

41Perisi dams i~kiidaburana na Yesu i~tarakiiyanesi bo, 42“Ikikava konotanotai? God ina Vivinevine Wawayina na iyi tupureghina?”

Ma ivonapotei bo, “Kiivavo David tupureghina.”

43Ma Yesu i~tarakiiyanesi bo, “Avi kubiine Kiivavo David, Kanuma Vovokaravina ina rewapanai ivona da God ina Vivinevine Wawayina na ina Bada? Igiruma bo,

44‘Bada God, aku Bada kurina ivona bo,

Katagheyakuwai kuna~makamakai

da kam ghavighaviya kudubina ku kae gaburim ana~teresi.’”^t

45“Takovi da David ivona da God ina Vivinevine Wawayina na ina Bada. Ma kegha da David na mara katamanina itupuwa, ma God ina Vivinevine Wawayina na murina, tuna na David tupureghina. Tuna kubiine God ina Vivinevine Wawayina David ita~vopepetei ma kegha, David, God ina Vivinevine Wawayina ivopepetei. Ikikava na nakanani?”

46Perisi dams ke kovokovoghisi da Yesu ita~vonapotei. Nani murina ke sago iyi ita~bera toveni da iti~tarakiiyana.

Yesu, vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi ma

Perisi dams i~sisiyeni.

(Mak 12:38-39; Luk 11:43, 46, 20:45-46)

23 1Nani murina Yesu na kana kivikivina ma koroto kurisi i~sisiya. 2Ivona bo, “Vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi ma Perisi dams rewapanai iviini da Moses ina vonaviyoyovana ita~vonaveremi. 3Tuna kubiine i vibeyebeyena kona~votekatekei. Ma i bera ke koni~bonebonei, iyamna ti mani i vibeyebeyena ke ita~kivikivini. 4Ma ti mani i vibeyebeyena viya vonaviyoyovana ku tepana etereterei na ibagibagi kirakai da wawayi ina~kivini. Ma nani

^q 22:35-40 Luk 10:25-28 ^r 22:37 Deut 6:5 ^s 22:39 Lev 19:18 ^t 22:44 Psa 110:1

vitasi wawaya ikavarisi na ke meyani ini~kamyuyuwesi da ini~vitesi. ⁵Ma bade i bera peyarina debiiyai eberaberai da wawaya ita~kitisi ma iti~gheghenisi. Kii kuyaragha ma kii imakwasi ghamaghamasi ma tepasiyai Moses ina sisiya igirumi ma ivovikarapasipasi. Kokitai, irakarakeyana ghagha! Ma bade kii tarasovo ikote na ararusi gurigurisi.^u ^v ⁶Ma i kayowana da kaporagha kamoni ma kiki numasiyai na babada kii gawariyai ina~makai. ⁷Ma bade i kayowana ghamana da vigimagimara gawariyai wawaya ina~runomesi ma ini~kiikiwesi ma ina~vonesi bo, 'Bada.' ⁸Ma tami vitumaghana wawayimi peyari mi na sago, ke sago ita~ghae bo sago itoru. Tuna kubiine ke koni~vaghinei da wawaya ina~kwatumi bo 'Bada' iyamna ami Bada na sago kava. ⁹Ma wawaya dobuwai ke kona~kwatui bo 'Mamai' iyamna ami Mamai na sago kava ma tuna kunumai. ¹⁰Ma bade ke koni~vaghinei da wawaya ina~kwatumi bo, 'Aku vibeyebeyena wawayim' iyamna ami vibeyebeyena wawayina na sago kava ma tuna na God ina Vivinevine Wawayina. ¹¹Ma wawaya ghamakirakiina kamomiyai na ami bigabiga wawayina.^w ¹²Iyavo kava ina~terepe meyesi na God ina~tereoruwesi. Ma iyavo kava ina~tereoruwe meyesi na God ina~terepiisi."^x

Yesu miiriruwaruwasi iyeghisi.

(*Mak 12:40; Luk 11:39-42, 44, 52, 20:47*)

¹³"Tami vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayimi ma Perisi dami, koti~nuwapoya kirakai! Miiriruwaruwami! God ina vikiivavona ketana kogudugudui, iyamna ke ami kayowana da kota~rui. Ma wawaya komiimiripotesi da ti bade ke ina~rui." ¹⁴(-)^y

¹⁵"Tami vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayimi ma Perisi dami, koti~nuwapoya kirakai! Miiriruwaruwami! Yegiiyai ma dobuwai konumanumataya da wawaya koekwekwisi. Koipaparana kirakai da wawaya kona~tinavurei da ikikava koitumaghana nakanani ini~tumaghana. Ma maranai wawaya sago ami vibeyebeyena ini~tumaghane na ina berabero ini~ruwai da kana kovogha keyama karakarantina kamoni ina~rakata kirakai."

¹⁶"Koti~nuwapoya kirakai! Konotanotai da wawaya koti~noravesi ma matami isowa yavui. Ami vibeyebeyena kamoni wawaya kovonavonesi bo,

^u **23:5** Perisi damsi weni sawarisi ikote na ivi~matakira wawaya kurisi da God ina vonaviyoyovana enununura bubuni. ^v **23:5** Mat 6:1; Num 15:38; Deut 6:8

^w **23:11** Mat 20:26-27; Mak 9:35, 10:43-44; Luk 22:26 ^x **23:12** Luk 14:11, 18:14

^y **23:14** Mara katamaninai giruma damsi peyarisi ves 14 ke ita~terei. Ma viya na weni nakanani igirumi: 'Tami vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayimi ma Perisi dami, koti~nuwapoya kirakai! Miiriruwaruwami! Kwapukwapura koiberoweresi da i numa ma i sawara koirapenei. Ma kayotata notasiyai na debiiyai koniponipowana guriguri. Kovogha bero kirakiina kona~viya.' (Mak 12:40)

‘Iyi Taparoro Numana vavanai vonakiiyapa bagibagina ina~terei na iyamna kegha, kovokovoghina da ini~kiigiiyei.’ Ma wawaya kovonavonesi bo, ‘Iyi Taparoro Numana kana gold vavanai vonakiiyapa bagibagina ina~terei, tuna na bera vaghata, vonakiiyapa ina~kivini.’ ¹⁷Tami neghaneghami! Matapotapotami! Meni tuna iyamna irakata, gold bo Taparoro Numana? Taparoro Numana iyamna irakata. Ma kegha da wawaya gold esuwasuwara na Taparoro Numana kamoni, suwara kana kema tepanai etereterei, tuna kubiine nani gold na vovokaravina. ¹⁸Ma bade kovonavonesi bo, ‘Iyi suwara kana kema vavanai vonakiiyapa bagibagina ina~terei na iyamna kegha, kovokovoghina da ini~kiigiiyei.’ Ma wawaya kovonavonesi bo, ‘Iyi ina suwara vavanai vonakiiyapa bagibagina ina~terei, tuna na bera vaghata, vonakiiyapa ina~kivini.’ ¹⁹Matapotapotami! Meni tuna iyamna irakata, suwara bo suwara kana kema? Suwara kana kema iyamna irakata. Wawaya esuwasuwara na suwara kana kema tepanai etereterei, tuna kubiine nani suwarina na vovokaravina. ²⁰Tuna kubiine iyavo kava suwara kana kema vavanai vonakiiyapa bagibagina ina~terei na ke kemana vavanai kava, ma bera kudubina kemana tepanai na yavata. ²¹Ma iyavo kava Taparoro Numana vavanai vonakiiyapa bagibagina ina~terei na ke Taparoro Numana vavanai kava, ma God yavata. ²²Ma wawaya kunuma vavanai vonakiiyapa bagibagina ina~terei na ke kunuma vavanai kava, ma God ma ina vikiivavo gawarina yavata ina~kamowani.”^z

²³“Tami vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayimi ma Perisi dami, koti~nuwapoya kirakai! Miiriruwaruwami! Bera gisigisisi konununura bogai, ma avi kubiine bera ghamaghamasi ke kota~beraberai? Wawaya koti~kamyuyuwesi ma bera maninisi kava kota~berai kurisi, ma God kurina koti~patutu. Ma nani berasi ke kota~beraberai. Ami kayowana da bera gisigisisi kona~bera bogai, vavai kii vovoghabughabu^a korereregha da riba imaruwa ma riba sago God kurina kosuwasuwara. Nakanani koberaberai na vaghina, ma kegha da ku tepana bera ghamaghamasi yavata kota~berai.^b ²⁴Konotanotai da wawaya koti~noravesi ma kegha matami isowa yavui. Avi kubiine nasinasi gisi korekorena kami okowa kamoni na kona~taratawei ma muriyai konumai? Ma sawara ghamanakina nakanani ma kamel ruvana na kudubina kona~runamiya.”

²⁵“Tami vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayimi ma Perisi dami, koti~nuwapoya kirakai! Miiriruwaruwami! Ami redu ma dabira kupusi kotepotepokowakowa, ma kamosiyai na idadabu kirakai iyamna kawakiikai ma nota meyena nuwanuwami ivi~tupoi. ²⁶Tami Perisi dami matami isowai! Kunona ami redu ma ami dabira kamosi kota~kawai ma muriyai da kupuna kota~kawai.”

^z 23:22 Isa 66:1; Mat 5:34 ^a 23:23 vavai kii vovoghabughabu: Weni ‘spices’ kava ivi~sisiyei, ‘mint’, ‘dill’ ma ‘cumin.’ ^b 23:23 Lev 27:30

27“Tami vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayimi ma Perisi dami, koti~nuwapoya kirakai! Miiriruwaruwami! Tami nakanani ma dogo karawaga kamoni, wawaya wakima poipoisi igwagwara da tepanai kitana biibiina ma kamoni na wawaya tuwirisi ma viyosi bowabowasi.^c 28Ma bade ana~vona meyemi, koberaberai da wawaya ina~kitimi ma ina~vona da tami God ina wawaya maninimi. Ma kegha, nuwanuwami kamosiyai na notaruwaruwami ma berabero itupu.”

Yesu ivi~debei da kii kovogha ghamana ina~viya.
(Luk 11:47-51)

29“Tami vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayimi ma Perisi dami, koti~nuwapoya kirakai! Miiriruwaruwami! Peroperoveta kii dogo gawarisi tepasiyai na matakira numasi kovowavowa ma bade wawaya kiikiimatanisi kii dogo gawarisi na koimonagha bogai. Ma tami mani ami kaekiki mau nani wawayisi ivi~kiivunuwana. 30Ma kovonavona bo, ‘Rorova mara katamaninai akii kaekiki mau yavata kata~makamakai na ke kati~vitesi da peroperoveta kati~kiivunuwana.’ 31Vona bubuna, wekarakava koimamatara meyemi da tami mani ami kaekiki mau peroperoveta ivi~kiivunuwana. 32Vaghina, ami kaekiki mau aviyavisina ivi~karei na tami koni~kovini. 33Tami mota! Tami na mota natunatusi! God ini~tupavireviremi ma ku keyama karata makamakii nonowina ina~tawemi! Ke kovokovoghina kona~veruvuvurei!^d 34Avonavonemi da peroperoveta, nuwagiura wawayisi ma vibeyebeyena wawayisi ana~vonatawesi kurimi. Ma viya kona~kwavinisi kwanatu nunusiyai, ma viya koni~kiivunuwana, ma viya kona~tuparatusi ma viya ami kiki numasi kamosiyai kona~widisi. 35Tuna kubiine ami kaekiki mau i berabero na tami weni kimtina wavuna kona~kavari. Ti na God ina wawaya maninisi mara katamaninai ivi~kiivunuwana da tarasi isororo. Abel ina rabobowai da ipisi Barakiya natuna Zekaraya ina ku rabobo, tuna na Taparoro Numana garina kamoni kokiivunui da Taparoro Numana ma suwara kana kema basunai irabobo.^e 36Vonavaghata avonavonemi, weni rabobosi rorova mara katamaninai itupuwa na wavuna weni kimtina kona~viya.”

Yesu Jerusalem ituwei.
(Luk 13:34-35)

37“O, Jerusalem, Jerusalem! Tami peroperoveta koikiivunuwana ma God ina yonayona wawayisi wakimiyai koraravisi da koirabobosi. Mara nonowa akayokayowei da natunatumi ata~koyagha bubunisi ma ke ami kayowana. Ikikava kokoreko wavinena mapemapenai natunatumu eragoragobisi, nakanani

^c 23:27 Apos 23:3 ^d 23:33 Mat 3:7, 12:34; Luk 3:7 ^e 23:35 Gen 4:8; 2Chr 24:20-21

ata~taraghavumi ma kegha, kobabareku! ³⁸Ma kovi~yana, God ami Taparoro Numana ivoterei da ibubu.^f ³⁹Vonavaghata avonavonemi, ke kona~kita meyeku, karako da ku mara damona. Ma nani maranai ana~vovira ma kona~vona bo, 'God ini~biibiinim, tam Bada avanai kepipisi! Kiiwa, kiiwa!' ”^g

Taparoro Numana ina~rikai.

(Mak 13:1-2; Luk 21:5-6)

24 ¹Yesu ivomiiri da Taparoro Numana garina ikiikiibutawei ma kana kivikivina ipisi kurina da Taparoro Numana ma numa viya nani garina kamoni ivivi~deyei na ivivi~sisiyei kurina. ²Ma Yesu ivonesi bo, “Weni Taparoro Numana kokitakitai ma koideyei, bo? Vonavaghata avonavonemi, mara epipisi da peyarina ina~kuririghi inoru ku tano, ke wakima sago kana gawariyai ina~makai.”

Nuwapoya kana mara ina~pisi.

(Mak 13:3-13; Luk 21:7-19)

³Yesu Oliv koyana baranai imakamakai ma kana kivikivina inae kurina da ti mani kavakava ma ivi~tarakiyane bo, “Kevonekai, weni berasi kisisiyei na avi maranai ina~tupuwa? Ma avi ini~matakira da kanakovi da gisina kava ma kuna~vovira ma bade mara damona?”

⁴Ma ivonapotesi bo, “Kokitaruvimi da wawaya ke ini~beroberowemi. ⁵Wawaya ipeyari ina~pisi ma ina~vonemi da taku avonatawesi. Ma ina~vonemi bo, ‘Taku God ina Vivinevine Wawayina!’ Wawaya peyarisini~yanesi ma ini~tumaghanesi. ⁶Sisiya koni~yane da wawaya rabarabai ighaviya, bo sisiya kona~viiya da ghaviya epipisi na ke kona~yabumana. Weni berasi ini~nao ma ke kona~notai da mara damona. Kegha, karakava. ⁷Dam ina~vomiiri da dam sago kana ghaviya. Ma kiivavo ina~vomiiri da kiivavo sago kana ghaviya. Ma dobu bogii ma bogiiyai kamosiyai nukenuke bo gomara ina~tupuwa. ⁸Weni berasi na nakanani ma wavine vituwa kubiine ita~dagui da ita~vivivowavowa.”

⁹“Nani maranai wawaya ina~patumimi, ini~tupaketowanemi ma ini~rabobomi. Taku kubiiku na dam kudubina dobuwai ina~baremi.^h ¹⁰Wawaya peyarisini i vitumaghana ina~voterei. Ma turaturasi ini~wawanesi ma ini~makiiberowana. ¹¹Ma peroperoveta viviberosi ipeyari ina~nekiibau ma wawaya ini~noweberosi. ¹²Berabero ma kawakiikai ina~rakata da dobu ina~kiimumui, ma wawaya i nuwaviina ini~beroi. ¹³Ma iyavo kava ina~miirikikina da ku damona na God ini~yawasisi.ⁱ ¹⁴Wawaya God ina vikiivavona varana biibiina ina~dimei dam ma dam kurisi. Ma vonavaghata ini~mamatarei da dobu kudubina akovina ina~viiya. Ma nani murinai na mara damona ina~nekiibau.”

^f 23:38 Jer 22:5 ^g 23:39 Psa 118:26 ^h 24:9 Mat 10:22 ⁱ 24:13 Mat 10:22

‘Sawara Bero Kirakiina’ Taparoro Numana ina~puyaki.

(Mak 13:14-20; Luk 21:20-24)

¹⁵“Aviyavisina peroveta Daniyera igirumi da ina~tupuwa na kona~kitai. ‘Sawara Bero Kirakiina’ Taparoro Numana kamoni God kana gawara ina~viiya da gawarina vovokaravina ina~puyaki.” (Viyava wawayimi akova kovii bubuni.)^j ¹⁶“Nani sawarina bero kirakiina kona~kitaitai na iyavo kava Judiya kamoni na yaghiyaghina ku koya koverau. ¹⁷Ma iyai matarai kemakamakai na ke kuna~rui ku numa kamona da am sawara kuna~yuna.^k ¹⁸Ma iyai vao kamoni na ke kuna~vovira ku numa da kam gara kuna~yuna. ¹⁹Nani maranai wivine roperopeyisi ma vivi~sususi na ini~kamyuyuwa kirakai. ²⁰Konipowana kirakai God kurina da weni marana berona ke bodu kamoni bo viyakam maranai ina~tupuwa.^l ²¹Dobu karenai da karako weni ku marana na wawaya vokwarakwara damina eviiviiya ma ke ita~rakata kirakai. Ma weni marana aisisiyei na nuwapoya ma vokwarakwara na ina~rakata ma ina~bero kirakai. Ma murinai ke vokwarakwara nakanani tapanana meyei.^m ²²Nani marana berona ita~guri na wawaya kudubisi ita~rabobo yavu. Tuna kubiine God ina wawaya vovinesi notasiyai na vokwarakwara marana ina~terevitupoi.”

²³“Nani maranai wawaya ina~vonemi bo, ‘Kokitai, God ina Vivinevine Wawayina na weni’ bo ‘God ina Vivinevine Wawayina nokoni’ na ke koni~tumaghanesi. ²⁴Wawaya ipeyari ini~bero, ina~vonemi da ti na God ina Vivinevine Wawayina ma peroperoveta viviberosi yavata ina~vomiiri da bera ghamaghamasi ma matakira notakavakavasi ina~berai da wawayota ini~beroberowesi. Ma ini~paparana da God ina wawaya vovinesi yavata bade ini~beroberowesi da i vitumaghana ina~voterei. ²⁵Vaghina, namada avonaveremi ikovi, ²⁶tuna kubiine maranai wawaya ina~vonemi bo, ‘Kovi~yana, God ina Vivinevine Wawayina warereyai’ na ke kona~kiibau nake. Bo ina~vonemi bo, ‘Kovi~yana, God ina Vivinevine Wawayina numa kamoni ikove’ na ke koni~tumaghanesi,ⁿ ²⁷iyamna Wawaya Natusi ina~pipisi na namanamara nakanani. Ma ina~vokadari da maramatana da niyipuna ina~yasegana yavui.”

²⁸“Oghogha yavona imapatana kona~kitai na konakovi da bowabowana nani. Ma wawaya weni matakirisi kudubina ina~kitai na inakovi da tuna na mara damona.”^o

^j 24:15 Dan 9:27, 11:31, 12:11 ^k 24:17-18 Luk 17:31 ^l 24:20 Jiu damsi i vonaviyoyovana kamoni ivonesi da viyakam maranai ke ina~baba ku dobu rabaraba, tuna kubiine viyakam maranai ke kovokovoghina da nuwapoya ina~verukuyowei. ^m 24:21 Dan 12:1; Rev 7:14 ⁿ 24:26-27 Luk 17:23-24 ^o 24:28 Luk 17:37

Wawaya Natusi ina~nekiibau.

(Mak 13:24-27; Luk 21:25-28)

²⁹“Vokwarakwara marasi ina~kovi na murinai na yaghiyaghina ma dega ini~nubakutuvi, nawaravi ina yasegana ina~kovi, ma gwamegwame ina~ririgha. Ma bera peyarina kunumai na God ina~nukei.^p ³⁰Wawaya peyarisi dobuwai matakira kunumai ina~kitai na ina~tutou. Ma ina~kita da Wawaya Natusi kwavu kamoni ere kadarina ma rewapanina ina~pipisi.^q ³¹Ma ture ina~tou da gamona ghamana na God ina aneya ina~vonatawesi da dobu ina~ne yavui da ina wawaya vovinesi ina~kiividaburisi.”

Kiinumomiibiina.

(Mak 13:28-31; Luk 21:29-33)

³²“Kii na miiba, nota ina~veremi da mara damona na ikikava. Maranai kiinumomiibiina takitai da ruguruguna eraravi ma enumonumoi na takovi da gisina kava da kwamra. ³³Maghimaghighina weni berasi avi~sisiyei peyarina kona~kitai na konakovi da mara itupo, gisina kava da Wawaya Natusi ina~nekiibau. ³⁴Vonavaghata avonavonemi, Jiu dami viya patana da kona~makamakai ma weni berasi peyarina ina~tupuwa. ³⁵Kunuma ma dobu ina~wapa ma vonaku na ke meyani da ina~wapa.”

Mara damona na ke katakovi da meni maranai ina~tupuwa.

(Mak 13:32-37; Luk 17:26-30, 34-36)

³⁶“Ke sago iyai itakovi da avi maranai weni berasi aisisiyei na ina~tupuwa. Aneya kunumai ke itakovi, nakanani bade God Natuna ke itakovi. Mamai God ina kina kava iakovi. ³⁷Nowa ina mariyai ikikava bera ghamana itupuwa da ivi~tataghanisi, nakanani ina~tupuwa Wawaya Natusi ina vovira marana.^r ³⁸Muriyai da kutukutuwa ita~kunisi na wawaya ikamkampungaha, iumuma, ma itatavine ma nani kamoni na Nowa ina ku waka igeru. ³⁹Wawaya ke itakovi da aviyavisina ituputupuwa ma kutukutuwa inekiibau da peyarisi ikaruwesi da irukwa. Nakanani ina~tupuwa maranai Wawaya Natusi ina~vovira.^s ⁴⁰Nani maranai tomotomowa ivi~ruwa vao kamoni ina~wayowayowa na sago ina~viitawei ma sago ina~makai. ⁴¹Bade wivine ivi~ruwa vavai ina~yaghayagha na sago ina~viitawei ma sago ina~makai.”

⁴²“Tuna kubiine kovovunagha meyemi ma kona~vivikoyakoyagha. Ke kotakovi da mara avai ami Bada ina~vovira. ⁴³Koviyana. Numa badana itakovi da avi maranai yapiyapi wawayina ita~pisi na numa

^p 24:29 Isa 13:10, 34:4; Ezek 32:7; Joel 2:10, 31, 3:15; Rev 6:12-13 ^q 24:30 Dan 7:13; Zech 12:10-14; Rev 1:7 ^r 24:37 Gen 6:5-8 ^s 24:39 Gen 7:6-24

iti~tarapaparanei da yapiyapi wawayina ke kovokovoghina da numa ita~gavovori da ita~ru^t.⁴⁴ Ma vaghina, tami bade kovovunagha meyemi, iyamna nani marana kona~notanotai da Wawayata Natusi ke ina~pisi na tuna maranai ina~nekiibau.”

Bigabiga biibiina ma bigabiga berona.

(Luk 12:41-48)

⁴⁵ Yesu ivona bo, “Nuna badana ina bigabiga tomowina patupatutuna ma nuwanuwagiurina ina~panani na ina~vinei da ina bigabiga peyarina ini~badesi ma kii vavai ina~rereghisi. ⁴⁶ Maranai numa badana ina~vovira ina ku numa ma ina~panani da bigabiga tomowina ebibigabiga bubuna na ini~nuwabiibiyei. ⁴⁷ Vonavaghata avonavonemi, numa badana nani bigabigana ina~terepai da ina mura kudubina ini~badei ma ina~koyagha bubuni. ⁴⁸ Ma mikeda bigabiga tomowina na wawayata berona na ina~vona bo, ‘Aku bada ina numataya iguri.’ ⁴⁹ Tuna kubiine ini~karei da bigabiga turaturana ina~kwapukwapusi ma mara nonowa wawayata umaneghaneghasi yavata inumuma ma ina~kamkam. ⁵⁰ Ma ke itakovi da meni maranai ina bada ina~vovira, tuna kubiine ke ita~notanotai da ita~nekiibau na nani maranai ina~nekiibau da ini~tataghani. ⁵¹ Ma numa badana bigabiga berona ini~tarabedibediyanei ma ina~tawanakiibuwei da miiriruaruwasi yavata ina~vivitutuwana ma okesi ina~vivitarakikitei.”

Wiwikesi imaruwa miibiina.

25 ¹ Yesu ivona bo, “God ina vikiivavona na weni nakanani. Mara sago wiwike imaruwa, i rampa ikavara ma inae da tomowa ita~tavine na verupotena kubiine.” ² Kamosiyai wivine miikovi na nuwanuwagiurisi ma miikovi na neghaneghasi. ³ Neghaneghasi na i rampa ikavara ma kamonai kii oira ke ghamana. ⁴ Ma nuwanuwagiurisi na i rampa ikavara ma bade kii oira ku diudeu kamosi itepo na yavata ikavara. ⁵ Tavine tomowina ivivi~kayovira kubiine, wiwikesi matasi ipota na ivivi~keneyana.”

⁶ “Nubakutuva basunai ma yonayona wawayina ikiirara bo, ‘Tavine tomowina epipisi! Kokiibau da kona~verupotei!’ ⁷ Wiwikesi irumatamatakeyana da i rampa ivovovunagha. ⁸ Ma neghaneghasi turaturasi kurisi ivi~nowi bo, ‘Kade oira gisina kota~verekai, akii rampa epekepeki.’ ⁹ Ma nuwanuwagiurisi ivonapotesi bo, ‘Kegha. Konae da kubiimi kona~gimara. Ke ruvaruvana da kana~votepowemi.’ ¹⁰ Vaghina ma, neghaneghasi inae da i oira ita~gimara ma nani kamonai tavine tomowina inekiibau. Ma wiwikesi miikovi ivovunagha na tomowina yavata irui ku numa tavine kamna kubiine ma matuketa igudui.”

^t 24:43-44 Luk 12:39-40 ^u 25:1 Luk 12:35

¹¹“Muriyai neghaneghasi inekiibau ma ikwatukwatu bo, ‘Bada, Bada! Matuketa kevatawei da kana~rui!’” ¹²Ma ivonapotesi bo, ‘Kegha! Vonavaghata avonavonemi da tami ke atakovimi!’” ¹³Ma Yesu ina sisiya turina iterei, ivona bo, “Tuna kubiine kovovunagha meyemi, iyamna ke kotakovi da mara avai Wawaya Natusi ina~nekiibau.”

Bigabiga ivi~aroba miibiina.

(Luk 19:11-27)

¹⁴Yesu ivonesi bo, “Ma bade God ina vikiivavona na weni nakanani. Mara sago mura tomowina ita~numataya. Ina bigabiga ikwatusi ma ivi~varavarisi da ina mura ita~koyagha bubuni. ¹⁵Ma i akova ruvanai mane irereghisi. Sago na 5~tausan gold riririghisi, sago na 2~tausan gold riririghisi ma sago na 1~tausan gold riririghisi iverei. Ma iverukuyowesi da inae. ¹⁶Bigabiga tomowina 5~tausan iviia na maninina inae da ivi~gimagimara ma bade ku tepana 5~tausan ipanani. ¹⁷Ma bigabiga tomowina 2~tausan iviia na berana sago iberai da ivi~gimagimara da ku tepana 2~tausan ipanani. ¹⁸Ma bigabiga tomowina 1~tausan iviia na inae da dowa iyabai ma ina bada ina mane iteregavui.”^w

¹⁹“Mara gurina murinai ma mura tomowina ivovira. Ma ina bigabiga ikwaturiyariyesi da iti~tarakiyanesi da mane iveresi na ikikava iberai. ²⁰Ma bigabiga tomowina sago ipisi ma ivona bo, ‘Bada, 5~tausan kuvereku na ku tepana 5~tausan aberai na kekitai, weni.’ ²¹Ma ina bada ivonapotei bo, ‘Kubera bubuni, tam bigabiga biibim! Bera gisigisi kubiisi kivi~patutu kirakai, tuna kubiine ana~terem da bera ghamaghamasi kuni~badei. Kerui da yavata tinuwabiibai.’”

²²“Ma bigabiga tomowina kana viruwa ipisi ma ivona bo, ‘Bada, 2~tausan kuvereku na ku tepana 2~tausan aberai na kekitai, weni.’ ²³Ma ina bada ivonapotei bo, ‘Kubera bubuni, tam bigabiga biibim! Bera gisigisi kubiisi kivi~patutu kirakai, tuna kubiine ana~terem da bera ghamaghamasi kuni~badei. Kerui da yavata tinuwabiibai.’”

²⁴“Ma bigabiga tomowina turina ipisi ma ivona bo, ‘Bada, akovim da tam na wawaya bagibagim. Pei ke kuta~vovoni ma keyabayaba. Wereka ke kuta~bubuni ma kevovopura. ²⁵Tuna kubiine ayabumanem ma anae da am 1~tausan gold riririghisi tano kamoni ateregavui. Kekitai, am mane na weni.’ ²⁶Ma ina bada ivonapotei bo, ‘Tam bigabiga berom, kayobarim! Namada kuakovi da taku pei ke ata~vovoni ma kegha da ayabayaba, ma wereka ke ata~bubuni ma kegha da avovopura. ²⁷Aku gold riririghisi averem na mane kii vovidaburana wawayisi benki kamoni kuta~veresi da mane gisina ku tepana ita~yamoni. Ma maranai

^v 25:11-12 Luk 13:25 ^w 25:18 Mane na Grik gamonai kana vava ‘talent’ ma talent sago na 1~tausan gold riririghisi ruvana.

avovira na aku mane gwabisiyai kuta~viiya ma bade ku tepana iyamoni na yavata kuta~vereku.’”

²⁸“Ma ina wawaya ivonesi bo, ‘Weni bigabiga wawayina gwabinai gold riririghisi koviitawei da nokoni bigabiga wawayina 10~tausan gwabinai na tuna kona~verei.’

²⁹‘Avonavonemi da iyavo kava avi puyona God gwabinai iviiya ma ina~bera bubuni na ku tepana ina~vere kirakiiyesi. Ma iyavo kava puyo gisina gwabisiyai ma ke ina~bera bubuni na God kudubina ina~viitawei.’^x ³⁰Ma weni bigabiga kayobarina kotawanakiibuwei ku nubakutuva. Nani dobunai ina~tutou ma okena ina~vivitarakikitei.’”^y

Vitupavira turina.

³¹“Mara sago Wawaya Natusi ere kadarina ma ere rewapanina ina aneya yavata ina~nekiibau na ina vikiivavo gawarina tepanai ina~makiivipika ma ini~bada.’^z ³²Ma wawaya dam ma dam ku maghinona ina~kiiriyariyesi ma wawaya ina~vorereghisi da koroto ruwa. Nakanani ma sipu kii koyakoyagha ghamoghamo ita~rereghisi da sipu bogiiyai ma gote bogiiyai. ³³God ina wawaya maninisi, ti nakanani ma sipu na ina~vonatawesi da katagheyana in~makai. Ma wawaya ke maninisi na ina~vonatawesi da dugenai ina~makai, ti nakanani ma gote. ³⁴Nani murinai na Kiiivavo ina~vona bo, ‘Tami katagheyakuwai na kopisi. Aku Mamai ivi~biibiinimi. Dobu karenai ina vikiivavona ivovunaghi tami kubiimi da koni~rapenei, ³⁵iyamna vitonara ikariku na vavai kovereku da akani. Kaiyoku ikanakana na okowa kovereku da aumai. Anumataya ma ke kotakoviku ma kegha da korutiniku ami ku numa. ³⁶Kaku gara kegha na gara kovereku. Agubaga na korapa bubuniku. Taku gabura kamonai na korugenariku.’ ³⁷Ma wawaya maninisi ivonapotei bo, ‘Bada, avi maranai kakitim da vitonara ikarim na kavi~kanim? Bo kaiyom ikanakana na okowa kaverem? ³⁸Ma avi maranai ke katakovim ma kegha da karutinim akii ku numa? Bo kam gara kegha ma gara kaverem? ³⁹Avi maranai kugubaga na kanae kakitim? Bo gabura kamonai kumakamakai na karugenarim?’ ⁴⁰Ma kiiivavo ina~vonapotesi bo, ‘Vonavaghata avonavonemi, wawayota vivikamyuyuwinna na nakanani ma varesiku. Ma aviyavisina kurina koberai na nakanani ma taku kuriku kota~berai.’”

⁴¹“Ma wawaya dugenai ina~vonesi bo, ‘Konetaweyana! Tami God ivi~magimi. Keyama karata makamakii nonowina ivovunaghi da Devil ma ina aneya kubiisi na tami yavata nake kona, ⁴²iyamna vitonara ikariku na vavai ke kota~vereku. Kaiyoku ikanakana na okowa ke

^x 25:29 Mat 13:12; Mak 4:25; Luk 8:18 ^y 25:30 Mat 8:12, 22:13; Luk 13:28

^z 25:31 Mat 16:27, 19:28

kota~vereku. ⁴³Ke kotakoviku na kokitakuyoweku da ke kota~rutiniku ami ku numa. Kaku gara kegha na gara ke kota~vereku. Gabura kamona agubaga na ke kota~rugenariku.’ ”

⁴⁴“Ma nani wawayisi dugenai ina~vonapotei bo, ‘Bada, avi maranai kakitit da vitonara ikarakarim, bo kaiyom ikanakana, bo kunumataya da kakitakuyowem, bo kam gara kegha, bo kugubaga gabura kamona na ke kati~vitem?’ ⁴⁵Ma kiivavo ina~vonapotesi bo, ‘Vonavaghata avonavonemi, wawayota vivikamyuyuwina kokitakuyowei ma ke koti~vitei na tuna nakanani ma taku kuriku kota~berai.’ ⁴⁶Vaghina ma, nani damsi dugenai na ina~nae da kovogha makamakii nonowina ina~viiya. Ma waway maninisi na ina~nae da yawasa makamakii nonowina ina~viiya.”^a

Babada ivi~ogatara da Yesu iti~raboboi.

(Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53)

26 ¹Yesu weni vibeyebeyena ivi~kovini na kana kivikivina kurisi ivona bo, ²“Koakovi da mara ruwa ina~kovi na Pasova kamna kana mara. Ma taku Waway Natusi, waway sago ini~wawaneku da kaku ghavighaviya ku imasi ina~tereku da ina~tuparatuku.”^b

³Ma nani maranai taparoro babadisi i babada ma Jiu damsi i babada ivi~kiidaburana da taparoro badana ghamana Kayapas ina numiiyai ⁴ivivi~ogatara da ikikava gavunai Yesu ita~paniya ma iti~raboboi. ⁵Ma ivona bo, “Ke Pasova kamna kamona taberai iyamna koroto ghamana ini~kayotirana da kwanatu ina~kayoresoi.”

Wavine Yesu ivi~monaghi.

(Mak 14:3-9; Jon 12:1-8)

⁶Yesu inumataya ku Betani kwanatuna da Saimon ina numiiyai imakamakai. Tomowina kunonai gubaga kana vava giipo ininina ikam yavui. ⁷Ma Yesu nevanevanai ikenavipika da ikamkam ma wavine sago ipisi kurina, ina diudeu kamona na oira ghabughabuna, miiyanina irakata kirakai. Ikavari ipisi da Yesu ku gayamina ivotepoi.^c ⁸Ma kana kivikivina ikitai da nuwanuwasi ipughu. Ivona bo, “Avi kubiine oira irekwei? ⁹Nani oirina iti~gimarei da mane ghamana ita~viiya da waway moyamoyakisi ita~veresi.”

¹⁰Ma Yesu iakovi da aviyavisina ivi~sisiyei na ivonesi bo, “Weni wavinena kovoterekuyowei, ke kona~yeghai. Tuna bera biibiina kuriku iberai.

¹¹Moyamoyakisi na mara nonowa gwabimiyai emakamakai, ma taku na ke mara gurina yavata tamakai.^d ¹²Weni wavinena oira ghabughabuna ivotepoi ku tepaku na tupuwiku ivovunaghi da dogoku kubiine. ¹³Vonavaghata

^a 25:46 Dan 12:2 ^b 26:2 Exod 12:1-27 ^c 26:7 Luk 7:37-38 ^d 26:11 Deut 15:11

avonavonemi, dobu ku kudubina wawaya God varana biibiina ina~dimadime
na aviyavisina weni wavinena iberai na ini~sisiyei da notana ina~viiviya.”

Judas ivi~vaghinei da Yesu ini~wawanei.

(Mak 14:10-11; Luk 22:3-6)

¹⁴Yesu kana kivikivina ivi~12 kamosiyai na sago kana vava Judas Iskariyot, ma tuna inae taparoro babadisi i babada kurisi. ¹⁵Ivi~tarakiyane bo, “Yesu ani~wawanei na aviyavisina ku imaku kona~tere?” Ma ti na silva riririghisi ivi~yavi da 30 ma ivi~miiyei.^e ¹⁶Vaghina ma, Judas ivi~karei da keta iekwekwai da ikikava Yesu ku imasi ita~tere.

Yesu kana kivikivina yavata Pasova kamna ivi~karei.

(Mak 14:12-21; Luk 22:7-13, 21-23; Jon 13:21-30)

¹⁷Jiu damsi i kaporagha sago kana vava ‘Parawa Kiipanina’ ma nani kamna na mara ivi~8 ina~verau. Ma nona marana nani kaporaghina kamona na kana vava Pasova. Ma kana kivikivina Yesu ivi~tarakiyane bo, “Imapatana kekayokayowe da kana~vovunagha Pasova kamna kubiine?”

¹⁸Ma Yesu ivonapotesi bo, “Korui ku Jerusalem ma tomowa sago kona~panani ma kovonei, ‘Ita Bada ivona bo, Kaku mara ipisi. Kaku kivikivina yavata Pasova kamna kana~berai am numa kamona.’”

¹⁹Vaghina ma, kana kivikivina inae ma ikikava ivonavonesi na iberai, Pasova kamna kubiine ivokuyakuya.

²⁰Ravi ipika ma Yesu kana kivikivina ivi~12 yavata nevanevasiyai ikenavipika da ita~kam. ²¹Ma ikamkam kamona na Yesu ivona bo, “Vonavaghata avonavonemi, kamotiyai wawaya sago ini~wawaneku.”

²²Kana kivikivina nani sisiyina ivi~yane da ivi~nuwapoya kirakai, ma sago sago duma ivonavonei bo, “Bada, ke taku, bo?”

²³Ma Yesu ivonapotesi bo, “Wawayina ini~wawaneku na taku yavata parawa ku dabira kakiikutuva patapata.^f ²⁴Ikikava peroperoveta igiruma na nakanani taku Wawaya Natusi ana~rabobo. Ma meni wawayina ina~viviwawaneku na iti~nuwapoya kirakai iyamna ini~kamyuyuwa kirakai. Ita~biibai da nani wawayina ke meyani ita~tupuwa.”

²⁵Ma Judas, viwawana wawayina, ivonei bo, “Bada, ke taku, bo?”

Ma Yesu ivonapotei bo, “E, vaghina, tam. Kuvi~debe meyem.”

Yesu ina kam turina.

(Mak 14:22-26; Luk 22:14-20; 1Kor 11:23-25)

²⁶Ikamkam kamona na Yesu parawa sago iviia ma God kurina ivi~kiikiwa ma ivogimai da kana kivikivina irereghisi. Ma ivonesi bo, “Koviya ma kokani. Weni tuna tupuwiku.”

^e 26:15 Zech 11:12 ^f 26:23 Psa 41:9

²⁷Ma bade redu iviia ma ivi~kiikiwa. Ma kana kivikivina iveresi ma ivonesi bo, “Peyarimi weni redunai kouma. ²⁸Weni tuna taraku. Imatakira da God ma ina wawaya yavata vivaghina vuna makamakii nonowina eberaberai. Taraku ina~sororo da wawaya peyarisi i berabero God ina~notatawei.^g ²⁹Avonavonemi da wain ke anuma meyei ina~nena da mara karakava aku Mamai ina vikiiavona kamonai na tuma patapata.”

³⁰Ma vaghina, vokavara tavorina sago iravi ikovi ma ikiibau ku Oliv koyana.

Yesu ivona da kara Pita ini~bero.

(Mak 14:27-31; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38)

³¹Yesu kana kivikivina ivonesi bo, “Weni didibarinai peyarimi kona~verukuyoweku. Giruma katamana evonavona bo,

‘Sipu kii koyakoyagha ina~kiivunui,

ma sipu yavona ini~verubogebogesi.’^h

³²Ma rabobowai ana~vomiiri murinai na ani~nao ana~nae ku Gariri.”ⁱ

³³Ma Pita ivona bo, “Mikeda kam kivikivina kudubisi ina~verukuyowem ma taku na ke meyani da ana~verukuyowem.”

³⁴Ma Yesu, Pita ivonei bo, “Vonavaghata avonavonem, karako weni didibarinai, muriyai da kokoreko ina~tou na mara aroba kuni~bero da ke kuta~koviku.”

³⁵Ma Pita ivona bo, “Kegha! Namanaki inakoviku da taku na kam kivikivina na yavata ini~rabobota, ke meyani ana~vona da ke atakovim!”

Ma kana kivikivina peyarisi sisiyina sago ivonei.

Yesu Getsemani dobunai inipowana.

(Mak 14:32-42; Luk 22:39-46)

³⁶Yesu kana kivikivina yavata inae ku gawara sago kana vava Getsemani, ma ivonesi bo, “Weni dobunai komakai ma ana~nae noke da ana~nipowana.” ³⁷Ma Yesu ita~nae na Pita ma Zebedi natunatuna Jemes da Jon irutini da yavata inae. Ma damina iviia da nuwanuwana kamonai ivisivisi ma nuwapoya ikiivunui. ³⁸Ma ivi~aroba ivonesi bo, “Aviyavisina nuwanuwaku kamonai damina aviiviiya na tuna nuwapoyina ekiikiivunuku. Ke kona~kuyoweku, weni dobunai komakai da kokita ma yavata tabanabanega.”

³⁹Yesu ine gisina ma itawotei da maghighina ku tano ma inipowana bo, “Aku Mamai, kovokovoghina bo kegha da vokwarakwara reduna gwabikuwai kuta~viitawei. Ma ke taku aku kayowana ma tam am kayowanai keberai.”

^g 26:28 Exod 24:8; Jer 31:31-34 ^h 26:31 Zech 13:7 ⁱ 26:32 Mat 28:16

⁴⁰Yesu ivovira kana kivikivina ivi~aroba kurisi ma ikitisi da ivivi~keneyana na Pita ivonei bo, “Kade kota~banenega mara gisina bo kegha? ⁴¹Kokitabanenega ma konipowana da ruyagha ke kona~panani. Kanumimi ina kayowana ma tupuwimi na imitamita.”

⁴²Vaghina ma, mara viruwina ikuyowesi da ine gisina ma inipowana bo, “Mamai, mikeda ke kovokovoghina da vokwarakwara reduna kuna~viitawei na vaghina, anumai da am kayowana ina~tupuwa.” ⁴³Ma ivovirame kana kivikivina kurisi ma ikitisi da bade ivivi~keneyaname, iyamna matasi ikiikovoghi.

⁴⁴Ma vaghina, mara viarobina Yesu ikuyowesi inae ma nipowanai sisiyina sago iterei. ⁴⁵Ma ivovirame kana kivikivina kurisi ma ivonesi bo, “Karakava da kokenakena ma koyakam bo? Kokitai, taku Wawaya Natusi kaku mara inekiibau da viwawana wawayina ini~wawaneku da berabero wawayisi ku imasi ina~tereku. ⁴⁶Kovomiiri ma tanae. Kokitai, viwawana wawayina inekiibau.”

Seri wawayisi Yesu ipaniya.

(Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Jon 18:3-12)

⁴⁷Yesu ivivi~sisiya kamona na Judas, tuna Yesu kana kivikivina sago ivi~12 kamosiyai na koroto ghamana yavata ere kepatisi ma ere serisi inekiibau. Ti na taparoro babadisi i babada ma Jiu damsi i babada ivonatawesi. ⁴⁸Karakava da ita~pisi na Judas ivonesi bo, “Wawayina ana~yoyoni na vaghina wawayina. Tuna kopaniya.”

⁴⁹Vaghina ma, Judas maninina inae Yesu kurina ma ivona bo, “Kiiwa, kiiwa, Bada.” Ma iyoni.

⁵⁰Ma Yesu ivonapotei bo, “Kwinaku, aviyavisina kenotanotai na vaghina, keberai.”

Ma nani korotona ipisi da Yesu ivotatani ma ipaniya. ⁵¹Ma kana kivikivina sago ina seri itinatawei da taparoro badana ghamana ina bigabiga tinina ikiiyaraghatawei. ⁵²Ma Yesu ivona bo, “Am seri ketupasusura meyei, iyamna iyavo kava seriyai itona na seriyai ina~rabobo. ⁵³Kotakovi da ati~kwatu aku Mamai kurina na yaghiyaghina aneya korotosi ita~vonatawesi da kubiiku iti~tona.^j ⁵⁴Ma mikeda weni berana ata~berai na aviyavisina peroperoveta igirumi na ke ita~tupuwa.”

⁵⁵Vaghina ma, Yesu nani korotona ivonesi bo, “Avi kubiine seri da kepata kopiyei da kota~paniku, nakanani ma taku kayakayayiku? Mara nonowa Taparoro Numana garina kamona avivi~beyebejena ma ke kota~paniku.^k ⁵⁶Ma aviyavisina peroperoveta namada igirumi

^j 26:53 Yesu ivona da aneya ‘legion’ ivi~12 ita~pisi, iyamna da aneya 72~tausan ita~pisi da iti~tona. ^k 26:55 Luk 19:47, 21:37

da ita~tupuwa na wekarakava etuputupuwa na idebei kurita da vonavaghata.”

Nani murinai kana kivikivina ivoterei da iverukuyowei.

Yesu Sanhidran dughuna maghinonai imiiri.

(*Mak 14:53-65; Luk 22:54-55, 63-71; Jon 18:13-14, 19:24*)

⁵⁷Iyavo kava Yesu ipaniya na irutini ma yavata inae da Taparoro Badana Ghamana Kayapas ina ku numa. Ma nani dobunai vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi ma Jiu damsi i babada ivi~kiidaburana. ⁵⁸Ma Pita ina kina kava murisiyai ikivinishi da Kayapas ina numa garina ku kamona irui. Ma numa kana potapota wawayisi yavata imakiivipika ma ita~kitai da aviyavisina ita~tupuwa. ⁵⁹Taparoro babadisi i babada ma Sanhidran babada kudubisi keta iekwekwai da sisiya viberowai Yesu iti~wavui ma iti~raboboi. ⁶⁰Ma wawaya ipeyari ivomiiri da sisiya viviberosi iberaberai ma ke ruvaruvana da aviyavisina ita~panani da Yesu iti~wavui. Turinai na tomotomowa ruwa imiirikiibau ⁶¹ma ivona bo, “Weni tomowina ivona da God ina Taparoro Numana ita~rikatawei ma mara aroba kamoni ita~vowa meyei.”^l

⁶²Ma taparoro badana ghamana ivomiiri ma Yesu ivonei bo, “Iwavum na ikikava kuna~vonapotesi? Kam papara kuna~vowai bo kegha?” ⁶³Ma Yesu kawana ipota. Ma ivona meyei bo, “God makamakii nonowina avanai vonavaghata kevonekai. Tam God ina Vivinevine Wawayina bo kegha? Tam God Natuna, bo?”

⁶⁴Ma Yesu ivonapotei bo, “Vaghina, kuvona bubuna. Ma peyariimi avonavonemi da mara epipisi da taku Wawaya Natusi kona~kitiku da God Rewapana Kirakiina katagheyana ana~makamakai, ma bade kona~kitiku da kwavuwai anoruru ku dobu.”^m

⁶⁵Taparoro badana ghamana weni sisiyina ivi~yanei na nuwanuwana ipughu da kana gara itinasikai. Ma ivona bo, “Kovi~yanei! God ivi~avaberowei! Ivona da tuna na God! Ke vimamatara wawayisi tekwai da ini~wavui, iyamna namada tuna mani ina sisiya tavi~yanei!” ⁶⁶Ami nota ikikava?”

Ma Sanhidran wawayisi ivonapotei bo, “Wawaya berona! Kana kovogha na rabobo!”

⁶⁷Ma ivi~karei da maghighina ikanukanui ma piideyai iraravi. Ma viya nevanavana itapitapiya^o ⁶⁸ma ivonavonavinamei bo, “Kuvona da tam na God ina Vivinevine Wawayina. Tam peroveta na kade kuta~vonekai da iyi iravim.”

^l 26:61 Jon 2:19 ^m 26:64 Dan 7:13 ⁿ 26:65-66 Lev 24:16 ^o 26:67 Isa 50:6

Pita ivi~bero da Yesu ke itakovi.*(Mak 14:66-72; Luk 22:56-62; Jon 18:15-18, 25-27)*

⁶⁹Ma Pita na numa garina kamona imakamakai ma bigabiga wavine sago ipisi da ivonei bo, “Akitim da tam bade Gariri tomowa Yesu yavata kobababa.”

⁷⁰Ma Pita ivi~bero ma wawaya maghinosiyai ivona bo, “Taku ke atakovi da avi kisisiyei.” ⁷¹Ma ikiibau gari ku matuketina ma bigabiga wavinena sago Pita ikitai ma wawaya viya ivivi~miiriyana na kurisi ivona bo, “Weni tomowina na Yesu, Nasaret wawaya yavata ibababa.”

⁷²Mara viruwina Pita ivi~bero, ivona bo, “God vavanai vonavaghata avonavonemi da nani tomowina ke atakovi.”

⁷³Ke mara gurina ma nani wawayisi baranai ivivi~miiriyana ipisi Pita kurina ma ivonei bo, “Vonavaghata, tam ina wawaya sago ma bade am sisiya viyanina na Gariri damsi nakanani.”

⁷⁴Ma Pita ivonesi bo, “God vavanai vonavaghata avonavonemi da nani tomowina ke atakovi. Mikeda aibero na aivaghinei da God kovogha ina~vereku.”

Ma ina sisiya turina itereterei na kokoreko itou. ⁷⁵Ma yaghiyaghinai Pita ina nota ivovira da ikikava Yesu ivivi~sisiya na inotai. Yesu ivona bo, “Muriyai da kokoreko ina~tou na mara aroba kuni~bero da ke kuta~koviku.” Ma vaghina, Pita ikiibau ku kupuna ma itusiyasiyapa.

Wawaya Yesu irutini Pailat kurina.*(Mak 15:1; Luk 23:1-2; Jon 18:28-32)*

27 ¹Mara boiboiyai na taparoro babadisi i babada ma Jiu damsi i babada kudubisi ivi~ogatara da ikikava Yesu iti~raboboi. ²Ma imana ikuni ma irutini inae Pailat kurina. Tuna na Rome kana bada sago ma ivonatawei da Judiya dobuna ivivi~badei.

Judas irabobo.*(Apos 1:18-19)*

³Judas, tuna viwawana wawayina na sisiya ivi~yanei da Sanhidran babada ivi~vaghinei da Yesu iti~raboboi. Ma damina iviia da bera berona iberai na ivi~nuwapoya kirakai. Ma nani 30 silva riririghisi taparoro babadisi i babada ma Jiu damsi i babada gwabisiyai iviia na ikavari ivovira da ita~vere meyesi.^p ⁴Ma ivonesi bo, “Abera beroi da wawaya ina berabero kegha ma avi~wawanei da koni~raboboi.”

Ma ivonapotei bo, “Tam kava kam wavu. Tokai ke kati~nuwapoyei.”

⁵Vaghina ma, Judas nani 30 silva riririghisi Taparoro Numana ku kamona ivi~tawetaweyana. Ma ikiibau inae da iruke.

⁶Taparoro babadisi i babada nani riririghisi iyuna ma ivona bo, “Weni tuna na puka manena, ma vonaviyoyovana evonavoneta da ke ruvaruvana da Taparoro Numana kana mane yavata tikiikapui.” ⁷Ivi~dughu ma ivi~vaghinei da riririghisi ivoviviri na bayawa yamoyamona wawayina gwabinai tano igimari da kupuna damsi kii karawaga. ⁸Tuna kubiine nani tanona patana da ekwatukwatui da ‘Tara Tanona.’

⁹Weni tanona igimari na ikikava peroveta Jerimaya ivi~sisiyei na berana itupuwa. Ivona bo, “Israel damsi ivi~vaghinei da wawayina kana miiya na 30 silva riririghisi. Ma manena iviia^q ¹⁰da iruvoviviri da bayawa yamoyamona wawayina gwabinai tano igimari. Ikikava Bada sisiya bagibagina iverevereku na nakanani itupuwa.”

Pailat, Yesu ivi~tupavirei.

(Mak 15:2-5; Luk 23:3-5; Jon 18:33-38)

¹¹Yesu na Judiya dobuna kana bada Pailat maghinonai imiimiiri ma Pailat ivi~tupavirevirei. Ivi~tarakiiyanei bo, “Tam Jiu damsi i kiivavo, bo?”

Ma Yesu ivona bo, “Vaghina, kuvona bubuna.” ¹²Ma taparoro babadisi i babada ma Jiu damsi i babada ivi~karei da Yesu ivivi~wavui na ke ita~vonapotesi.

¹³Tuna kubiine Pailat ivi~tarakiiyanei bo, “Kade, wavu kudubina evereverem na kiyanesi bo kegha?”

¹⁴Ma Yesu ivi~kawapotapota da i sisiya ke sago ita~vonapotei na Pailat ivi~deye kirakiiyei.

Pailat ivonakiiyaragha da Yesu ini~raboboi.

(Mak 15:6-15; Luk 23:13-25; Jon 18:39–19:16)

¹⁵Pailat ina bera imakamakai da Pasova kamna nununai koroto i kayowanai wawaya sago gabura kamoni ina~votawei. ¹⁶Ma nani maranai tomowa sago gabura kamoni imakamakai, kana vava Barabas. Ma wawaya peyarina iakovi da tuna tomowa kayakayayina. ¹⁷Ma koroto ghamana ipisi na Pailat ivi~tarakiiyanesi bo, “Meni wawayina kokayokayowei da kubiimi ana~votawei? Barabas bo Yesu, tuna na wawaya viya evonavonei da God ina Vivinevine Wawayina.” ¹⁸Pailat iakovi da taparoro babadisi i babada na Yesu inuwakapiyei, tuna kubiine irutinapiyei kurina.

¹⁹Ma Pailat vitupavira gawarinai imakamakai na kawana sisiya ivonatawei kurina. “Nani wawayina kevoterei. Ke aviyavisina sago kuna~berai kurina. Tuna ina berabero kegha. Taku didibarai wawayina avi~matuwei na ayabumana kirakai.”

^q 27:9-10 Zech 11:12-13

²⁰Ma taparoro babadisi i babada ma Jiu damsi i babada koroto ghamana ivivi~nuwatinisi da ita~vona bo, “Barabas kevotawei ma Yesu na kevi~raboboi.”

²¹Ma Pailat ivi~tarakiiyana meyesi bo, “Wawaya na ruwa, ma meni wawayina kokayokayowei da ana~votawei kubiimi?”

Ma peyarisi ikarayogosi bo, “Barabas!”

²²Ma Pailat ivonesi bo, “Ma weni tomowina Yesu, wawaya evonavona da tuna na God ina Vivinevine Wawayina na ikikava ana~berai?”

Ma kudubisi ighekiirara bo, “Kotuparatui!”

²³Ma bade ivonapotesi bo, “Avi kubiine kana~tuparatui? Aviyavisina ibera beroi?”

Ma kegha da koroto ighekiirame. “Kotuparatui! Kotuparatui!”

²⁴Pailat damina iviia da ke kovokovoghina da wawaya i nota ita~tinvirai. Ma ikitai da gisina kava viruwa ghamana ita~tupuwa. Tuna kubiine bigabiga sago ivonei da okowa ikavarapiyei ma koroto maghinosiyai imana ikowai. Ivonesi bo, “Weni tomowina tarana ina~sororo na ke taku wavuna ana~kavari, tami mani kami wavu!”^r

²⁵Ma wawaya kudubisi nani korotona kamona ivonapotei bo, “Tarana na tokai ma natunatakai wavuna kana~kavari!”

²⁶Vaghina ma Pailat, Barabas gabura kamona ivotawei da ikiibau. Ma Yesu na ivi~damani seri damsi kurisi da ita~kwapui ma ita~tuparatui.

Seri wawayisi Yesu ivi~agaberowei.
(*Mak 15:16-20; Luk 23:11; Jon 19:2-3*)

²⁷Seri wawayisi viya Yesu irutini i numa garina ku kamona ma seri damsi kudubisi ikwaturiyariyesi da Yesu imiirigwagwari. ²⁸Ma kana gara irupamatawei ma tarasovo yebayabarina ivi~kotei. ²⁹Ma urava ere iyiyona iviia da imetami ma gayamina itaratani, kiivavo kana tarapinawa ivi~bonebonei. Ma diwona ku katagheyana iterei. Tuna nakanani ma kiivavo ina diwona. Ma ivi~beroberowei da maghinonai ivi~tuwaporeruruwana ma ivonavonavinamei. Ivonei bo, “Kiiwa kiiwa, tam Jiu damsi i kiivavo!” ³⁰Ma ikanukanui ma diwona imanai itinaneboi da gayamina iraravi. ³¹Ivi~namei ikovi ma tarasovo yebayabarina ivotawei ma kana gara vaghata ivi~kotei. Ma irutini ikiibau da ita~tuparatui.

Seri wawayisi Yesu ituparatui.
(*Mak 15:21-32; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27*)

³²Seri wawayisi Yesu irutini da Jerusalem ikiibutawei inenae. Ma ketiyai tomowa sago ipanani, kana vava Saimon, ina dobu Sairini.^s

^r 27:24 Deut 21:6-9 ^s 27:32 Sairini na kwanatu sago Africa kamona.

Ma seri damsi idarui da Yesu kana korosi ikavari. ³³Inekiibau ku koya sago, kana vava Gorugata.^t ³⁴Ma wain ikavarapiyei ma gegura kawakiikwarikwarina yavata igwadai ma Yesu iverei da itumai. Ikara tovonu ma ibarei, ke itumai.^u ³⁵Vaghina ma ku korosi ituparatui. Ma seri damsi virekwa sago iberai da kamosiyai Yesu kana gara irereghi.^v

³⁶Nani murinai imakiiVIPika da Yesu iti~matatetei. ³⁷Ma Yesu gayamina ma ku tepana vonaverena igirumi imakamakai, ivi~debei da avi kubiine ituparatui. Igiruma bo, “Weni na Yesu, Jiu damsi i kiivavo.” ³⁸Ma yapiyapi damsi ruwa Yesu yavata ituparatusi, sago katagheyana i vi~miirini ma sago dugenai ivi~miirini.

³⁹Ma wawaya ketiyai inenae ma ipipisi na Yesu ikarakara vibagibagiyei ma ikiikiirara, ivonavonabereroi.^w ⁴⁰Ivonavonei bo, “Tam kuvona da Taparoro Numana kuta~rikai ma mara aroba kamona i kuta~vowa meyei. Tam God Natuna, bo? Mede kevi~yawasa meyem da korosiyai keoru!”^x

⁴¹Ma bade taparoro babadisi i babada, vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi ma Jiu damsi i babada Yesu ivonavonaviiviyakei. ⁴²Ivonavona bo, “Wawaya bogii ma bogiiyai ivivi~yawasisi ma ke kovokovoghina da tuna mani iti~yawasa meyei. Ivonavoneta da tuna Israel kana kiivavo na mede tuna mani ina rewapanai korosiyai eoru da takitai ma titumaghane. ⁴³God itumaghane ma ivona da tuna God Natuna. Vaghina, takitai da God ekayokayowei da ini~yawasi bo kegha.”^y

⁴⁴Ma nani totomowisi ruwa Yesu ririnai ituparatusi na ti yavata ivonavonaviiviyakei.

Yesu irabobo.

(Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30)

⁴⁵Madegha punai dobu kudubina ivi~nubakutuvi, ma nakanani imakai da ku ravi madegha. ⁴⁶Ma ravi madeghinai Yesu ikiirara bo, “*Eloi, Eloi, lama sabachthani?*” Sisiyina iyamna na “Aku God, aku God, avi kubiine kukuyoweku?”^z

⁴⁷Ma wawaya viya ririnai imiimiiri na ivi~yana beroi ma ivona bo, “Kovi~yana, Elaidiya ekwatukwatui.” ⁴⁸Ma wawaya sago yaghiyaghina i iverau da gumba^a ivokutuvi ku wain kamona. Ma ku kii gurina ivi~kavini ma ivororona da Yesu ita~karasusui.^b

⁴⁹Ma wawaya viya ivona bo, “Kevoterei. Takitai, kade Elaidiya ina~pisi da ini~yawasi bo kegha.”

⁵⁰Vaghina ma Yesu ikiirame, yapurana itatawei ma irabobo.

^t 27:33 Gorugata iyamna ‘Teuteu Gawarina,’ ma nani dobunai wawaya ikiivunuwana.

^u 27:34 Psa 69:21 ^v 27:35 Psa 22:18 ^w 27:39 Psa 22:7, 109:25 ^x 27:40 Mat 26:61; Jon 2:19 ^y 27:43 Psa 22:8 ^z 27:46 Psa 22:1 ^a 27:48 *gumba*: gumba na ‘sponge.’

^b 27:48 Psa 69:21

⁵¹Ma tuna maranai Taparoro Numana kana tupayaragha garana basunai itamosika, tepanai ivi~karei da ioru ku kapina da nake ma wike.^c Ma nukenuke dobu inukei da wakima ivi~tamosepisepiyana.^d
⁵²Ma bade karawaga kamona dogo kawasi itamotote da God ina wawaya vovokaravisi irukwamakai na rabobowai ivomiiri. ⁵³Ma karakava Yesu rabobowai ina~vomiiri ma murinai nani wawayisi vovokaravisi ina~ru ku Jerusalem da wawaya peyarisi ina~kitisi.

⁵⁴Ma seri damsi i senturiyon yavata Yesu ivivi~matatetei na nukenuke damina iviia ma aviyavisina peyarina itupuwa na ikitai da iyabumana kirakai ma ivona bo, “Vonavaghata, weni tomowina tuna God Natuna.”

⁵⁵Ma wivine viya Gariri kamona ivomiiri da Yesu yavata ibababa da kana vavai ivivi~tava ma ikoyakoyaghi. Nani wivinesi imiiritaweyana da Yesu korosi tepanai ikitakitai,^e ⁵⁶ma kamosiyai na Meri Magadarini, Jemes ma Joses i maduwa Meri, ma Zebedi kawana, tuna Jemes ma Jon i maduwa.

Yesu tupuwina ku karawaga iterei.
(Mak 15:42-47; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42)

⁵⁷Ravi ipika ma mura tomowina sago inekiibau. Kana vava Josepa ma ina kwanatu na Arimateya, Judiya dobuna kamona. Ma tuna Yesu kana kivikivina sago. ⁵⁸Inae Pailat kurina ma ivi~nowi da Yesu tupuwina ita~viia. Ma Pailat vivaghina sisiyina ivonatawei seri damsi kurisi da Josepa, Yesu tupuwina ita~kavari. ⁵⁹Ma Josepa inae da Yesu tupuwina korosiyai itereoruwei ma kwarewa vunai igerei.^f ⁶⁰Ma Josepa namada buba sago iyamoni da karakava ita~rabobo na tupuwina nani dobunai ita~terei. Ma Yesu tupuwina ikavari inae ma nani bubana ku kamona iterei. Ma wakima ghamana itabiri da buba kawana igudupotai ma ikuyowei. ⁶¹Meri Magadarini ma Meri sago ivi~ruwa imakai da karawaga imakiikarokaroni ma aviyavisina peyarina Josepa iberabera i na igayogayoi.

Karawaga kana potapota.

⁶²Mara itom na viyakam marana. Ma taparoro babadisi i babada ma Peri damsi inae Pailat kurina. ⁶³Ivonei bo, “Bada, Yesu na viviberona ma kanotanotai da ivona bo, ‘Ana~rabobo ma mara viarobina kamona rabobowai ana~vomiiri.’^g ⁶⁴Tuna kubiine seri damsi viya kevonatawesi da kana buba ina~potapotai da mara aroba ina~kovi. Nakanani kuna~berai da kana kivikivina ke ruvaruvana da tupuwina ina~yapini

^c 27:51 Mat 4:17; Mak 1:15 ^d 27:51 Exod 26:31-33 ^e 27:55-56 Luk 8:2-3

^f 27:59 Kwarewina na poipoina ma lineniyai iyamoni. ^g 27:63 Mat 16:21, 17:23, 20:19; Mak 8:31, 9:31, 10:33-34; Luk 9:22, 18:31-33

ma muriyai wawaya ina~vonesi da tuna rabobowai ivomiiri. Mikeda nakanani ina~tupuwa na weni viberona na ina~bero kirakai, ke Yesu ina viberu viya nakanani.”

⁶⁵Ma Pailat ivonesi bo, “Vaghina, seri damsi yavata konae ma karawaga kopota bubuni.”

⁶⁶Vaghina ma inae ma karawagai dobodobo iviia ma buba matuketina ipasipotai, ivi~matakira da wawaya ke ita~votawei. Ma seri damsi iteresi da buba ipotapotai.

Yesu rabobowai ivomiiri.

(Mak 16:1-8; Luk 24:1-12; Jon 20:1-10)

28 ¹Viyakam marana ikovi ma mara tomtomwai Meri Magadarini ma Meri sago inae Yesu kana ku karawaga da ita~kitai. ²Ma God ina aneya sago kunumai ioru ma nukenuke ghamana itupuwa. Inae Yesu kana ku buba ma wakima ghamana buba kawana igudui na wakimina itabiratawei ma tepanai imakai. ³Maghighina kitana vovokadakadarina ma kana gara poipoi kirakiina da kitana matakamokamona. ⁴Seri wawayisi iyabumana kirakai da ikirokiroro ma iririgha ku tano da ivi~kiiparoparorowesi da nama wawaya raborabobosi.

⁵Ma aneyina wivinesi ivonesi bo, “Ke kona~yabumana. Akovi da Yesu ituparatui na tuna koekwekwai. ⁶Tuna ke weni. Namada rabobowai ivomiiri. Ikikava ivonavonemi na nakanani itupuwa. Kopisi da ikenakena gawarina kona~kitai. ⁷Ma yaghiyaghinai konae da kana kivikivina kona~vonesi bo, ‘Yesu rabobowai ivomiiri. Ma ini~nao ku Gariri, nani dobunai kona~panani.’ Vaghina, avonemi.”

⁸Wivinesi yaghiyaghinai karawaga ikuyowei, ti na ere yabuyabumanisi ma kegha da ivi~nuwabiibii kirakai. Veru ivi~karei da kana kivikivina ita~vonesi, ⁹ma keta borinai na Yesu itawanakiibuwei da ivonesi bo, “Kiiwa, kiiwa!” Ma wivinesi inae kurina, itawotesi ku maghinona da kaena ivotani ma ivokavakavari. ¹⁰Ma Yesu ivonesi bo, “Ke kona~yabumana. Konae da varevaresiku kona~vonesi da ina~nae ku Gariri ma nani dobunai ina~pananiku.”

Seri wawayisi ivi~mamataru.

¹¹Nani wivinesi inenae na seri damsi buba ipotapotai na viya ivovira ku kwantu da karawagai aviyavisina itupuwa na taparoro babadisi i babada kurisi ivi~mamatarei. ¹²Taparoro babadisi i babada ma Jiu damsi i babada ivi~kiidaburana ma ivi~dughu. Mane ghamana seri damsi ivi~miiyesi da iti~bero. ¹³Ma ivonesi bo, “Weni nakanani kovi~bero. ‘Didibarai kakenakena ma kana kivikivina ipisi da tupuwina iyapiya.’ ¹⁴Ma mikeda Pailat weni sisiyina ini~yanei na ke koni~nuwapoyei, iyamna tokai kami papara kana~vowai da ke aviyavisina berona kurimi ina~berai.”

¹⁵Vaghina ma potapota damsi mane iviia ma ikikava ivonavonesi na nakanani iberai. Nani vibero sisiyina Jiu damsi kamoni ivoviteteyanei da karako patana da emakamakai.

Yesu inekiibau kana kivikivina kurisi.

(Mak 16:14-18; Luk 24:36-49; Jon 20:19-23; Apos 1:6-8)

¹⁶Yesu kana kivikivina ivi~11 ivi~varavarisi da ita~nae ku koya sago Gariri kamoni na vaghina inae.^h ¹⁷Nani dobunai Yesu ikitai na ivokavakavari. Ma viya i nota iragharagha da tuna Yesu bo kegha. ¹⁸Yesu kurisi imiiririya ma ivonesi bo, “God rewapana ivereku da bera kudubina kunumai ma dobuwai ani~badei. ¹⁹Tuna kubiine avonavonatawemi kona~nae da dobu ma dobu, dam ma dam kurisi koni~beyebeyesi da ini~tumaghaneku ma ina~kiviniku. Ma Mamai ma Natuna ma Kanuma Vovokaravina avasiyai kona~babataitosi.ⁱ ²⁰Koni~beyebeyesi da aku sisiya bagibagisi peyarina avi~beyebeyemi na ina~votekateke yavui. Ma konota bogai da taku mara nonowa gwabimiyai ana~makamakai, karako da ku mara damona.”

^h 28:16 Mat 26:32; Mak 14:28 ⁱ 28:19 Apos 1:8